

Utjecaj pristupanja Hrvatske Europskoj uniji na promjenu trgovinskih tokova

Špoljar, Viktorija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:831438>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

**Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij
Poslovna ekonomija – smjer Analiza i poslovno planiranje**

**UTJECAJ PRISTUPANJA HRVATSKE EUROPSKOJ
UNIJI NA PROMJENU TRGOVINSKIH TOKOVA**

Diplomski rad

Viktorija Špoljar

Zagreb, veljača 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

**Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij
Poslovna ekonomija – smjer Analiza i poslovno planiranje**

**UTJECAJ PRISTUPANJA HRVATSKE EUROPSKOJ
UNIJI NA PROMJENU TRGOVINSKIH TOKOVA**

**THE IMPACT OF CROATIA'S ACCESSION TO THE
EUROPEAN UNION ON THE CHANGING TRADE FLOWS**

Diplomski rad

Student: Viktorija Špoljar

JMBAG studenta: 0067544345

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Tomislav Globan

Zagreb, veljača 2024.

Sažetak

Predmet ovog diplomskog rada je analizira kretanja trgovinskih tokova Hrvatske u međunarodnoj razmjeni s članicama Europske unije i trećim zemljama prije i nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji. Analizom su obuhvaćene promjene izvoza i uvoza po industrijama prije i nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji. Cilj ovog rada je detektirati ključne promjene trgovinskih tokova i ocijeniti njihov utjecaj na hrvatska poduzeća.

Dana 1.srpnja 2013. godine Hrvatska postaje punopravna članica Europske unije, prihvaćajući pritom sva prava i obveze potpisane Ugovorom o pristupanju, kako opće odredbe i smjernice, tako i obveze o provođenju zajedničke vanjskotrgovinske politike. Iako je Hrvatska i prije pristupanja Europskoj uniji bila članica CEFTA-e i u kontekstu vanjsko-trgovinske politike i carinske zaštite promjena je bila vrlo mala, pretpostavlja se da u kontekstu kretanja trgovinskih tokova ipak postoje i značajnije promjene kada su u pitanju određene industrije.

U ovom diplomskom radu detektiraju se industrije na koje je najviše utjecala promjena vanjsko-trgovinske politike. Nadalje, za iste je izrađena Porterova analiza pet sila. Na kraju rada, izrađena je i analiza financijskih izvještaja referentnih poduzeća u tim industrijama, kako bi se dao primjer kako je određena promjena trgovinskih tokova konkretno utjecala na poslovanje poduzeća u Hrvatskoj.

Prilikom izrade ovog rada korištena je stručna i znanstvena literatura, uključujući stručne knjige, znanstvene članke te javno dostupne podatke preuzete s službenih internetskih stranica. U svrhu dublje analize u radu su korišteni i službeni statistički podaci preuzeti s stranica Državnog zavoda za statistiku i Eurostat-a, kao i podaci preuzeti iz javno dostupnih izvještaja pojedinih poduzeća. Pri izradi rada korištene su i različite metode, poput deskriptivne metode, metode dedukcije, metode indukcije, metode analize i sinteze, metode komparacije te metode sistematizacije i interpretacije analiziranih podataka.

Ključne riječi: vanjska trgovina, vanjskotrgovinska politika, pristupanje Europskoj uniji, industrija, analiza, okruženje, Porterov model, financijska analiza, financijski pokazatelji

Summary

The subject of this master's thesis is the analysis of the trade flows of Croatia in international trade with the European Union members and third countries before and after Croatia's accession to the European Union. The analysis covers changes in exports and imports by industries before and after Croatia's accession to the European Union. The aim of this thesis is to identify key changes in trade flows and assess their impact on Croatian businesses.

On July 1, 2013, Croatia became a full member of the European Union, accepting all the rights and obligations outlined in the Accession Treaty, both general provisions and guidelines, as well as obligations related to the implementation of a common foreign trade policy. Although Croatia was already a member of CEFTA before joining the European Union, and in the context of foreign trade policy and customs protection, the change was minimal, it is assumed that there are still significant changes in the context of trade flow movements, especially in certain industries.

This thesis identifies industries most affected by the changes in foreign trade policy. Furthermore, a Porter's Five Forces analysis is conducted for the industries most impacted by the change. Towards the end of the thesis, a financial analysis of the reports from reference companies in those industries is conducted to provide an example of how a specific change in trade flows has affected businesses in Croatia.

During the preparation of this thesis, professional and scientific literature was used, including expert books, scientific articles, and publicly available data from official websites. Official statistical data from the Croatian Bureau of Statistics and Eurostat were used for a more in-depth analysis, along with data from publicly available reports of individual companies. Various methods were employed in the thesis, such as the descriptive method, deduction method, induction method, analysis and synthesis method, comparison method, and systematic organization and interpretation of analyzed data.

Key words: foreign trade, foreign trade policy, accession to the European Union, industry, analysis, environment, Porter's model, financial analysis, financial indicators.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je diplomski rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog izvora te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(vlastoručni potpis studenta)

(mjesto i datum)

Sadržaj

1.	Uvod.....	1
1.1.	Predmet i ciljevi rada.....	1
1.2.	Metode istraživanja i izvori podataka.....	3
1.3.	Sadržaj i struktura rada.....	4
2.	Teorijski okvir vanjsko-trgovinske razmjene	5
2.1.	Vanjska trgovina.....	5
2.2.	Vanjsko-trgovinska politika Republike Hrvatske.....	6
2.3.	Važnost vanjsko-trgovinske razmjene za hrvatsko gospodarstvo	7
3.	Promjene trgovinskih tokova nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji	10
3.1.	Promjene vanjsko-trgovinske politike.....	10
3.2.	Kretanje trgovinskih tokova prije pristupanja Hrvatske Europskoj uniji.....	13
3.3.	Kretanje trgovinskih tokova nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji ...	28
4.	Implikacije promjene trgovinskih tokova na hrvatska poduzeća.....	44
4.1.	Industrije s najizraženijom promjenom trgovinskih tokova.....	44
4.2.	Porterijska analiza pet sila u odabranim industrijama.....	51
4.3.	Analiza promjena na primjeru referentnih poduzeća u izabranim industrijama	59
5.	Zaključak	70
	Popis literature	72
	Popis slika.....	75
	Popis tablica.....	76
	Popis grafova	78

1. Uvod

1.1. Predmet i ciljevi rada

Proces pridruživanja Republike Hrvatske Europskoj uniji započeo je potpisivanjem Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju¹. Iako je sporazum potpisan u listopadu 2001. godine, njegova puna primjena stupa na snagu završetkom procesa ratifikacije, u veljači 2005. godine. U međuvremenu, Hrvatska 2003. godine pristupa i Srednjoeuropskom ugovoru o slobodnoj trgovini (engl. Central European Free Trade Agreement ili, skraćeno, CEFTA), koji je u prošlosti i predstavljao prvi korak ka punopravnom članstvu Europskoj uniji. Iako se 2004. godine većina zemalja članica CEFTA-e povlači iz sporazuma zbog pristupanja EU (Češka, Mađarska, Poljska, Slovačka i Slovenija), već 2006. godine potpisivanjem ugovora u Bukureštu dogovorilo se novo proširenje na Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Moldaviju, Srbiju i Crnu Goru.² Posljednje proširenje imalo je velik utjecaj i na Hrvatsku, budući da su sporazumu pristupile i neke države koje predstavljaju važne hrvatske vanjskotrgovinske partnere.

Dana 1.srpnja 2013. godine Hrvatska postaje i punopravna članica Europske unije, prihvaćajući pritom sva prava i obveze potpisane Ugovorom o pristupanju, kako opće odredbe i smjernice, tako i obveze o provođenju zajedničke vanjskotrgovinske politike. S tim datumom Hrvatska je napustila i sve do tad sklopljene sporazume o slobodnoj trgovini, uključujući i Srednjoeuropski ugovor o slobodnoj trgovini. U trenutku napuštanja, uz Hrvatsku, članice CEFTA-e bile su još i Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Makedonija, Moldavija i Srbija. Istodobno, kao nova članica Europske unije, Hrvatska je preuzela tadašnje važeće trgovinske sporazume koje je Europska unija sklopila s trećim zemljama.³ Iako je Europska unija imala potpisane ugovore i sa članicama CEFTA-e, zbog promjena u carinskoj tarifi, pretpostavka je da bi upravo trgovina s tim državama mogla imati velik utjecaj na promjenu trgovinskih tokova, budući da se oko 20% hrvatskog izvoza,

¹ Sporazumom o stabilizaciji definira se prijelazno razdoblje u kojem zemlje potpisnice moraju postepeno liberalizirati tržište.

² U međuvremenu su uslijedile još neke manje promjene u sastavu CEFTA-e: 2006. godine sporazumu pristupa Makedonija, a 2007. godine CEFTA-u napuštaju i Bugarska i Rumunjska.

³ U vrijeme pristupanja Hrvatske Europskoj uniji aktualni ugovori o slobodnoj trgovini ili preferencijalni aranžmani koje je Europska unija imala sklopljeno s trećim zemljama bili su ugovori sa: zemljama EFTA-e (Norveška, Island, Švicarska, Lihtenštajn), zemljama obuhvaćenih Carinskom unijom (Andora, Turska, San Marino), zemljama u procesu pridruživanja (Makedonija, Albanija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Srbija), mediteranskim zemljama (Alžir, Egipat, Izrael, Jordan, Libanon, Maroko, Palestina, Sirija, Tunis), afričkim, karipskim i pacifičkim zemljama (35 zemalja ACP-a) te ostalim zemljama (Čile, Meksiko, Južna Afrika)

prema podacima iz 2012. godine, plasiralo upravo na ta tržišta. S druge strane, pristupanje Hrvatske Europskoj uniji trebalo je povećati robnu razmjenu sa tadašnjim zemljama članicama zbog potpunog otvaranja zajedničkog tržišta i pristupanja eurozoni.⁴ Također, povlastice iz preuzetih ugovora trebale su potaknuti robnu razmjenu i sa trećim zemljama s kojima je Hrvatska do tada imala slabo razvijene trgovinske odnose. Dakle, predmet ovog rada bit će analiza kretanje trgovinskih tokova Hrvatske u međunarodnoj razmjeni s državama članicama Europske unije i trećim zemljama prije i nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji. U radu će se analizirati promjene izvoza i uvoza po industrijama prije i nakon pristupanja. Cilj rada je dati odgovor na pitanje je li, i u kojoj mjeri, pristupanje Hrvatske Europskoj uniji imalo utjecaja na promjenu trgovinskih tokova te kako se ta promjena odrazila na hrvatska poduzeća. Analizom će se pokušati detektirati industrije na koje je najviše utjecala promjena vanjsko-trgovinske politike, izraditi Porterova analiza pet sila za najreferentnije industrije i dati konkretni primjeri kako je promjena trgovinskih tokova utjecala na poduzeća u Hrvatskoj.

⁴ Zajedničko tržište podrazumijeva slobodu kretanja robe te zajedničku trgovinsku i poljoprivrednu politiku, dok carinska unija predstavlja jedinstveno carinsko područje zemalja članica EU u kojem se ukupna unutarnja trgovina i promet robom između zemalja članica odvija slobodno, bez carinskog nadzora, formalnosti ili naplate carinskih davanja.

1.2. Metode istraživanja i izvori podataka

Glavni izvori podataka korišteni u ovom radu su podaci prikupljeni iz javno dostupnih izvora podataka objavljenih na službenim stranicama hrvatskih i europskih institucija. Podaci o promjeni izvoznih i uvoznih politika preuzeti su sa službenih stranica Europske unije, dok su brožani podaci o količinama i vrijednostima uvoza i izvoza prikupljeni sa stranica Eurostat-a i stranica Državnog zavoda za statistiku. Financijski izvještaji koji su analizirani u ovom radu preuzeti su iz registra godišnjih financijskih izvještaja sa službenih stranica Financijske agencije. U radu su također korišteni i sekundarni izvori podataka poput stručne i znanstvene literature, uključujući stručne knjige, znanstvene članke te drugi javno dostupni podaci preuzeti sa službenih internetskih stranica.

Glavna ograničenja u istraživanju i pisanju ovog rada bila su ograničena i korisnički neprilagođena dostupnost izvorima podataka o uvozu i izvozu, posebice u slučaju potrebe za detaljnije filtriranim podacima po industrijama. Nadalje, financijska izvješća sa skraćenim bilješkama i informacijama prilagođenim potrebama poduzeća, također su predstavljale ograničenje za detaljniju obradu, usporedbu i analizu podataka.

Pri izradi, analizi i interpretaciji rada korištene su i različite metode, poput deskriptivne metode, metode dedukcije, metode indukcije, metode analize i sinteze, metode komparacije te metode sistematizacije i interpretacije analiziranih podataka. Prilikom analize industrije i poduzeća korištene su metode strategijske i financijske analize te druge metode sa područja strategijske i poslovne analize.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad je strukturno podijeljen u pet tematski povezanih cjelina. U uvodnom dijelu rada iznijeti su predmet i ciljevi rada, navedene metode istraživanja i izvori podataka korišteni u pisanju rada te je opisan sadržaj i struktura rada. U drugom dijelu rada opisani su teorijski okviri vanjsko-trgovinske razmjene, od samog poimanja vanjske trgovine do vanjsko-trgovinske politike Republike Hrvatske i važnosti vanjsko-trgovinske razmjene za hrvatsko gospodarstvo. U trećem dijelu rada analizirane su promjene trgovinskih tokova nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji s naglaskom na analizu podataka o hrvatskom uvozu i izvozu robe za period od 10 godina nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji. Promjene u robnoj razmjeni promatrane su i po industrijama kako bi se kasnije mogao iznijeti zaključak o industrijama koje su bile najpodložnije promjenama trgovinske politike. U četvrtom, predzadnjem poglavlju, iznijete su implikacije promjena trgovinskih tokova na hrvatsko gospodarstvo. Unutar tog poglavlja predstavljene su industrije s najizraženijim promjenama te je za iste napravljena Porterijska analiza pet sila. Nadalje, za industrije koje su se pokazale kao najpodložnije promjenama vanjsko-trgovinske politike izabrani su konkretni primjeri hrvatskih poduzeća te je za ista napravljena kratka analiza s implikacijama na najbitnije promjene u njihovom poslovanju. Zaključno, u petom poglavlju iznijeti su konkretni zaključci s odgovorima na uvodno postavljena pitanja.

Rad je strukturiran na način da se prvo daje šira slika vanjske trgovine, trgovinske politike i mogućih posljedica u slučajevima njene promjene. Dakle, u radu je u početku analizirana promjena cjelokupne vanjsko-trgovinske politike Republike Hrvatske kako bi se kasnije mogli iznijeti zaključci zašto je konkretna industrija više ili manje podložna tim promjenama. Naknadno, analiza se spušta na još nižu, mikro razinu poduzeća. Dakle, u radu je u početku dana šira, generalna slika vanjsko-trgovinske politike Republike Hrvatske da bi se na poslijetku iznijele implikacije na mikro razinu poduzeća.

2. Teorijski okvir vanjsko-trgovinske razmjene

U narednom poglavlju bit će objašnjen teorijski koncept vanjske trgovine, opisana vanjsko-trgovinska politika Republike Hrvatske te važnost trgovinske razmjene za hrvatsko gospodarstvo.

2.1. Vanjska trgovina

Vanjska trgovina predstavlja razmjenu roba i usluga neke zemlje s inozemstvom, odnosno ukupnu razmjenu materijalnih i nematerijalnih dobara između zemalja. U širem smislu vanjska trgovina uz robnu razmjenu podrazumijeva i razmjenu usluga poput turizma ili transporta. Međutim, zbog opsežnosti podataka, u ovom radu ograničenje će se staviti isključivo na razmjenu roba. Dakle u ovom radu proučavat će se vanjska trgovina u užem smislu što podrazumijeva promet robe gospodarstva jedne zemlje s inozemstvom, odnosno promet robe između različitih zemalja.⁵ Predmetom vanjske trgovine smatra se roba koja prelazi carinsku crtu, odnosno roba koja napušta teritorij zemlje prodavatelja (izvoznika) i ulazi na teritorij zemlje kupca (uvoznika).⁶

Važnost vanjske trgovine je neupitna, međutim uvijek se postavlja pitanje u kojoj mjeri ona utječe na gospodarstvo neke zemlje. Potreba o razmjeni robe postoji od davnina, kada još nije postojao novac niti manufakturna proizvodnja, razmjenjivao se višak uzgojenih poljoprivrednih dobara za hranu ili stoku koje je nedostajalo. Logika razmjene je uvijek bila ista, zamijeniti nešto čega ima previše za nešto čega ima premalo. Istom logikom nastale su i mnoge teorije vanjske trgovine, podrazumijevajući pritom da niti jedna zemlja nema dovoljno veliko gospodarstvo i prirodne resurse da bude samoodrživa. Umjesto toga, dolazi do razmjene robe i resursa. Prve, klasične teorije o vanjskoj trgovini nastale su još u doba merkantilizma (16. i 17. st.), 1776. godine razvija se teorija apsolutnih prednosti, da bi se kasnije, u 19. stoljeću razvila i teorija komparativnih prednosti.⁷ Kasnije tokom godina nastajale su i druge, suvremene teorije poput Teorije ekonomije opsega proizvodnje, Linderove teorije međunarodne razmjene, Vernonova teorija životnog vijeka proizvoda,

5 Matić, B. (2016.) Međunarodno poslovanje. Zagreb: Sinergija, str.3.

6 Andrijanić, I., Pavlović D. (2021.) Vanjska trgovina – načela i praksa. Zagreb: Libertas i Plejada., str.17.

7 Matić, B. (2016.) Međunarodno poslovanje. Zagreb: Sinergija, str.3.

Porterova teorija nacionalne konkurentske prednosti. Broj teorija nastalih na temelju vanjske trgovine govori i o njenoj osobitoj važnosti za gospodarstvo neke zemlje, ali i za svakog pojedinog subjekta unutar ekonomije. Cilj svake zemlje bi trebao biti iskoristiti svoje raspoložive resurse na najbolji mogući način. Međutim u današnjim gospodarstvima možemo primijetiti da neke zemlje ne koriste pune kapacitete svojih resursa, odnosno možemo primijetiti da neke zemlje, uključujući Hrvatsku, uvoze robu koja se proizvodi ili bi se mogla proizvoditi i u domaćim poduzećima, dok s druge strane izvoze robu koja se uopće ne proizvodi u domaćim poduzećima. Jedan dio navedene problematike može se prepisati i otvaranju tržišta, odnosno činjenici da neka druga zemlja, zbog masovne proizvodnje, može postići nižu cijenu na tržištu, pa domaća poduzeća ne mogu pratiti konkurenciju. Bilo kako bilo, opći je zaključak da je vanjska trgovina pokretač razvoja domaćeg gospodarstva, odnosno da povećan izvoz povećava i domaću proizvodnju, pa tako i zaposlenost, a povećan broj deviznih priljeva povećava ulaganja i bogatstvo. Na kraju, možemo napomenuti da državne vanjsko-trgovinske politike uvelike utječu na tijek vanjske trgovine. Svako otvaranje ekonomije za pojedinu državu i poduzeće može predstavljati priliku, ali i prijetnju, ovisno o načinu prilagodbe na iste⁸. Tako će se i u ovom radu, analizom uvoza i izvoza, pokušati utvrditi u kojoj je mjeri otvaranje hrvatskog tržišta utjecalo na domaća poduzeća.

2.2. Vanjsko-trgovinska politika Republike Hrvatske

Na količinu robne razmjene uvelike utječu i politike vanjske trgovine, koje zapravo i definiraju otvorenost nekog tržišta. Hrvatska je i prije pristupanja Europskoj uniji imala potpisane ugovore o slobodnoj trgovini, a time i povlašteni carinski tretman, s nekim državama poput zemalja članica CEFTA-e 2006 (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Makedonija, Moldavija i Srbija), EFTA-e (Norveška, Island, Švicarska i Lihtenštajn) te Turskom. Budući da je Hrvatska ulaskom u Europsku uniju pristala na zajedničko tržište, odnosno na trajno ukidanje carina i količinskih ograničenja u razmjeni

⁸ Derado, D. (2008.). Effects of the Eastern EU-enlargement on Croatia

država članica zone⁹, i postala dijelom Carinske unije¹⁰, morala se odreći i svih do tad potpisanih ugovora o slobodnoj trgovini. Tako je Hrvatska 1. srpnja 2013. stavila izvan snage sve do tad potpisane ugovore o slobodnoj trgovini i preuzela sve zajedničke politike Europske unije, kao i Zajedničku trgovinsku politiku, što znači da su se od tog datuma na robu koja dolazi iz trećih zemalja primjenjivala jedinstvena pravila.¹¹ Nakon pristupanja, Hrvatska, uz mogućnost bez carinskog trgovanja s državama članicama EU, i prilikom izvoza robe u treće zemlje, s kojima je EU sklopila ugovor o slobodnoj trgovini, primjenjuje snižene carinske stope. Neke od zemalja koje su u trenutku ulaska bile obuhvaćene povlaštenim carinskim režimom su zemlje EFTA-e (Norveška, Island, Švicarka, Lihtenštajn), zemlje obuhvaćene Carinskom unijom (Andora, Turska, San Marino), zemlje u procesu pridruživanja (Makedonija, Albanija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Srbija), mediteranske zemlje (Alžir, Egipat, Izrael, Jordan, Libanon, Maroko, Palestina, Sirija, Tunis), afričke, karipske i pacifičke zemlje (35 zemalja ACP-a) i ostale zemlje (Čile, Meksiko, Južna Afrika)¹². S zemljama s kojima EU nije imala sklopljene sporazume o slobodnoj trgovini, trgovina se nastavljala obavljati na temelju načela najpovlaštenije nacije.

2.3. Važnost vanjsko-trgovinske razmjene za hrvatsko gospodarstvo

Cilj svake ekonomije trebao bi biti da se njeni raspoloživi resursi koriste što efikasnije kako bi posljedično došlo do povećanja proizvodnje, zaposlenosti, ali i ukupnog standarda stanovništva. Dakle, uključivanjem u vanjsko-trgovinsku razmjenu želi se postići da država i svi njeni stanovnici žive bolje nego što su živjeli bez trgovine¹³. Povećan izvoz može imati velik broj pozitivnih efekata na domaće gospodarstvo, pa tako povećan izvoz doprinosi povećanju proizvodnje i otvaranju novih radnih mjesta, povećanju deviznih priljeva koje

9 Horak, H., Mlikotin Tomić, D., Šoljan, V., Pecotić-Kaufman, J. (2006.) Europsko tržišno pravo. Zagreb: Školska knjiga, str. 4.

10 Carinska unija predstavlja jedinstveno carinsko područje zemalja članica EU u kojem se ukupna unutarnja trgovina i promet robom između zemalja članica odvija bez carinskih formalnosti, odnosno bez povrede carinskog nadzora nad robom i bez naplate carinskih davanja. To se ponajprije odnosi na zabranu carina i pristojbi s jednakim učinkom na promet robe među državama članicama Unije, kao i primjenu zajedničke carinske tarife na njihove trgovinske odnose s trećim zemljama., prema HGK

11 Vidošević, N. i drugi. (2012.) Vodič kroz promjene u vanjskoj trgovini nakon pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora, str. 21.

12 Dostupno na: http://ec.europa/enterprise/policies/international/files/existing-trade-negotiations_en.pdf

13 Matić, B. (2016.) Međunarodno poslovanje. Zagreb: Sinergija, str.3.

vodi gospodarskom rastu, a na posljetku i povećanju BDP-a. Osim toga, izvoz povećava sposobnost natjecanja na domaćem tržištu, a međunarodna iskustva pružaju saznanja o novim tehnološkim dostignućima koja mogu unaprijediti i domaće poslovanje. Nadalje, povećanje izvoza doprinosi unaprjeđenju konkurentnosti proizvoda, smanjuje ovisnost o domaćem tržištu i disperzira rizik, pa izvozna poduzeća imaju veće šanse za dugoročni opstanak¹⁴. S aspekta strukture izvoza hrvatskoga gospodarstva važan je i udio proizvoda s većom, odnosno visokom dodanom vrijednošću, za razliku od izvoza sirovina i proizvoda s malom dodanom vrijednošću. Dakle, udio izvoznih proizvoda, koji imaju visoku dodanu vrijednost, osiguravaju puno veću korist hrvatskom gospodarstvu od izvoza onih proizvoda čija dodana vrijednost nije na zadovoljavajućoj razini.¹⁵ Prema podacima Ministarstva vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske samo oko 15% poduzeća u Hrvatskoj izvozi, međutim, ta poduzeća zapošljavaju 51% zaposlenih u svim poduzećima, investiraju 62%, ostvaruju oko 66% od ukupnih prihoda od prodaje, te u razvoj ulažu čak oko 73% sredstava od ukupno ulaganih sredstava u razvoj. Također ostvaruju dobit od 76%. Rast takvih zdravih i naprednih poduzeća čini ukupnu hrvatsku ekonomiju snažnijom. S druge strane, uvoz povećava konkurenciju na domaćem tržištu, međutim i on može imati pozitivne efekte na domaće gospodarstvo. Naime, uvoz osigurava sirovine, repromaterijal, energiju i finalne proizvode za koje bi se u domaćoj proizvodnji trošilo više resursa ili se uopće ne bi mogli proizvoditi. Također, uvoz može biti izvor opskrbe kapitalom, opremom i tehnologijom, ali i novim idejama i znanjima koji su iznimno važni za razvoj privrede.¹⁶

Procesi međunarodne internacionalizacije, posebno u pogledu međunarodne trgovinske razmjene, uvelike utječu na male i otvorene ekonomije poput Hrvatske. Ulazak Hrvatske u Europsku uniju doveo je do još snažnije integracije s europskim zemljama, a pred državu i domaća poduzeća stavljen je poseban izazov zbog potpuno pojednostavljenog uvoza strane robe na domaća tržišta, odnosno povećane konkurencije na hrvatskom tržištu. Već ranije smo spomenuli da je ulazak u Europsku uniju za Hrvatsku i njena poduzeća mogao

¹⁴ Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske (b.d.), Gospodarska diplomacija, preuzeto 30. lipnja 2023. s <https://mvep.gov.hr/>

¹⁵ Kovač, I. (2012). Trendovi i karakteristike međunarodne razmjene Republike Hrvatske. *Ekonomski vjesnik*, XXV (1), 43-63., preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/84747>

¹⁶ Andrić, I., Pavlović, D. (2021.) *Vanjska trgovina – načela i praksa*. Zagreb, Libertas i Plejada, str. 29.-30.

predstavljati priliku, ali i prijetnju. Postavlja se pitanje jesu li se hrvatska poduzeća uspjela prilagoditi novonastaloj situaciji i ojačati vlastite proizvode, odnosno je li država uspjela zaštititi domaće poduzetnike i uvesti jasnu nacionalnu izvoznju strategiju.

Ukoliko se promatraju promjene u zemljama koje su već ranije prošle proces pristupanja, možemo zaključiti kako su se one razlikovale, ovisno od zemalja. Tako je primjerice, Mađarska prije ulaska u Europsku uniju bila dominantno među industrijska po prirodi, ali je nakon pristupanja postala sve više unutar industrijska¹⁷. U Poljskoj su primjerice prije pristupanja priljevi izravnih stranih ulaganja bili neznatni, što se promijenilo nakon pristupanja Europskoj uniji kada se povećalo povjerenje u stabilnost gospodarstva, što je doprinijelo privlačenju novih ulagača¹⁸. Konačno, Mađarska i Poljska su u razdoblju od deset godina nakon pristupanja povećale svoj realni BDP za oko 10%. Međutim, već ranije smo definirali kako će se u ovom radu fokus staviti na promjene trgovinskih tokova, odnosno na detekciju industrija na koje je ulazak Hrvatske u Europsku uniju imao najveći utjecaj. Kada tu promjenu sagledamo u kontekstu zemalja koje su već prošle proces pridruživanja, a ekonomski i geografski su slične Hrvatskoj, dostupna su nam samo istraživanja provedena u Sloveniji prema kojima su najznačajnije promjene slovenske trgovine nakon pristupanja zabilježene u industriji hrane, pića i duhana¹⁹. Nadalje, neke projekcije za Hrvatsku izrađene prije pristupanja Europskoj uniji, pretpostavile su smanjenje u duhanskoj, mesnoj i konditorskoj industriji²⁰, dok se prema nekim drugim istraživanjima procijenilo da će udio hrvatskog izvoza porasti za 2,2 postotna boda nakon pristupanja, odnosno da su promjene koje se mogu očekivati vrlo male²¹.

¹⁷ Jambor, A. (n.d.). Effects of EU accession on intra-industry agricultural trade between hungary and EU

¹⁸ Allard, C. (2009.). Competitiveness in Central-Europe: What Has Has Happened Since EU Accession?

¹⁹ Majecan, B., Verbič, M., & Knežević, S. (2007.). The Effects of Foreign Trade Liberalization and Financial Flows between Slovenia and EU after Accession

²⁰ Čudina, A., & Sušić, G. (2013.). Utjecaj pristupanja Hrvatske Europskoj uniji na trgovinske i gospodarske odnose sa zemljama CEFTA-e

²¹ Hozler, M. (2013.). Impact of Croatian EU Accession on Regional Trade Patterns

3. Promjene trgovinskih tokova nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji

U narednom poglavlju bit će navedene najvažnije promjene vanjsko-trgovinske politike koje su uslijedile pristupanjem Hrvatske Europskoj uniji te će biti izvedena analiza utjecaja tih promjena na uvoz i izvoz roba prema skupinama proizvoda. Zbog opsežnosti analiziranih podataka u narednim poglavljima bit će prikazane samo najizraženije promjene.

3.1. Promjene vanjsko-trgovinske politike

Prije samog pristupanja Europskoj uniji Hrvatska je prošla kroz opsežan proces pregovora i prilagodbe, a sve promjene koje su dogovarane provodile su se kontrolirano i postepeno. Dakle, datum konačnog pristupanja Europskoj uniji, 1. srpnja 2013. nije predstavljao i datum kada su se dogodile sve promjene u vanjsko trgovinskoj politici i politici općenito. Proces prilagodbe pridruživanju započeo je zapravo i puno prije toga. Već u listopadu 2001. godine Hrvatska je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, kojim su se uzajamno ukinule zabrane količinskih ograničenja i carine kao i mjere s istim učinkom na uvoz robe podrijetlom iz Hrvatske u EU i podrijetlom iz EU u Hrvatsku (čl.17 i čl.18 SSP-a). U početku se ova odredba odnosila isključivo na industrijske proizvode, dok su se za poljoprivredne i riblje proizvode donosila posebna uređenja. Istodobno Hrvatska je do ulaska u Europsku uniju zadržala pravo da međunarodnu trgovinu sa zemljama nečlanicama EU razvija u postojećim zonama slobodne trgovine, dogovorima vezanim uz pogranični promet i carinskim unijama.²² Tako je Hrvatska 2003. godine pristupila Srednjoeuropskom ugovoru o slobodnoj trgovini (engl. Central European Free Trade Agreement ili, skraćeno, CEFTA), koji je u prošlosti i predstavljao uvertiru u integraciju u još veći bez carinski sustav Europske unije. Iako je CEFTA od pristupanja Hrvatske, 2003. godine, prošla bitne promjene po pitanju zemalja članica, u trenutku pristupanja Hrvatske Europskoj uniji zemlje članice CEFTA-e bile Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Makedonija, Moldavija i Srbija. Sve navedene zemlje predstavljale su važne Hrvatske vanjskotrgovinske partnere

²² Horak, H., Mlikotin Tomić, D., Šoljan, V., Pecotić-Kaufman, J. (2006.) Europsko tržišno pravo. Zagreb: Školska knjiga, str. 13.

pa je postajala velika bojazan da će Hrvatska pretrpjeti velike štete nakon što povlašteni odnosi prestanu vrijediti. Međutim, do trenutka ulaska Hrvatske u Europsku uniju, većina zemalja članica CEFTA-e sklopila je s europskom unijom ugovor o Stabilizaciji i pridruživanju. To je za Hrvatsku predstavljalo olakotnu okolnost, jer u trenutku pristupanja, za njene najvažnije trgovinske partnere, nije došlo do većih promjena po pitanju carinskih tarifa.

Ulaskom u Europsku uniju Hrvatska se obvezala na primjenu temeljnih pravila koja određuju međusobne odnose članica kao i zajedničkih politika prema nečlanicama, odnosno Hrvatska se obvezala na četiri temeljne slobode kojima se osiguravalo učinkovito funkcioniranje unutarnjeg tržišta Europske unije, a to su sloboda kretanja roba, sloboda pružanja usluga, sloboda kretanja radnika i sloboda kretanja kapitala. To je podrazumijevalo, između ostalog, da se roba podrijetlom iz zemalja članica, u trenutku kada se nalazi na unutarnjem tržištu EU mora kretati slobodno i bez provedbe bilo kakvih carinskih postupaka. Također, s danom ulaska u Europsku uniju, Hrvatska je prihvatila i zajedničku trgovinsku politiku Europske unije, koja definira trgovinski sustav i pravila međusobne trgovine članica EU, ali i trgovinske odnose sa zemljama nečlanicama. Osim toga, Hrvatska napušta uredbu o carinskoj tarifi, a dobiva TARIC – Tarif Integre Communautaire (franc. Integrirana tarifa zajednice)²³, a počinje se primjenjivati i Carinski zakonik Zajednice, Uredba za provedbu carinskog zakonika zajednice i Zakon o službenoj statistici odnosno INTRASTAT²⁴ izvještavanje.²⁵ Nadalje, Hrvatska je prihvatila slijediti i provoditi trgovinsku politiku Europske unije. Osnovni ciljevi zajedničke trgovinske politike su poticanje gospodarskog razvoja, visoke zaposlenosti i konkurentnosti gospodarstva Unije te zaštita okoliša u zemljama članicama. Također, ugovorom o Europskoj uniji definirani su i posebni ciljevi poput razvoja svjetske trgovine, postupnog ukidanja necarinskih ograničenja, smanjivanja carinskih zapreka te promicanja standarda i pravila ponašanja u skladu s pravilima WTO-a i

²³ TARIC – Tarif Integre Communautaire (franc. Integrirana tarifa zajednice) predstavlja Carinski zakonik Unije, u koji su ugrađeni i određeni i drugi zakoni, koji se moraju poštivati prilikom carinjenja robe, što dotadašnja carinska tarifa u RH nije sadržavala.

²⁴ Intrastat izvještavanje uvodi se za sve primitke i otpreme unutar zemalja članica EU. To je osnovni izvor informacija za statistiku platne bilance, nacionalne račune i kratkoročne ekonomske studije.

²⁵ Andrijanić, I., Pavlović D. (2021.) Vanjska trgovina – načela i praksa. Zagreb: Libertas i Plejada., str.325.

sklopljenim bilateralnim sporazumima²⁶. S druge strane, Trgovinska politika prema trećim zemljama usmjerena je na tri glavna područja djelovanja, i to na; aktivno sudjelovanje u multilateralnim pregovorima u okviru WTO-a, razvijanju specifičnih bilateralnih trgovinskih odnosa s pojedinim zemljama u razvoju i na aktivan pristup u otkrivanju i uklanjanju nelegalnih zapreka na izvoznim tržištima.²⁷

Hrvatska je ušla u Europsku uniju kao 28. zemlja članica, a prije nje to su postale i Belgija, Danska, Francuska, Njemačka, Grčka, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Portugal, Španjolska, Velika Britanija²⁸, Austrija, Finska, Švedska, Cipar, Češka, Estonija, Mađarska, Latvija, Litva, Malta, Poljska, Slovačka te Slovenija. Iako Norveška, Island i Lihtenštajn nisu članice EU, one su po osnovi posebnih sporazuma uklopljene u tzv. Europski gospodarski prostor, što podrazumijeva da su uklopljene u sve sadržaje „četiriju sloboda“. Dakle, Hrvatska je ulaskom u Europsku uniju postala dijelom zajedničkog tržišta i Carinske unije što podrazumijeva da se od datuma ulaska sa svim ranije navedenim državama članicama počelo primjenjivati jedinstveno carinsko zakonodavstvo, a roba se unutar unije morala kretati slobodno, bez prepreka na području trgovine ili plasiranja robe na neka od tržišta unije. Pri uvozu i izvozu robe iz Hrvatske, odnosno iz Europske unije na treća tržišta počela su se primjenjivati jedinstvena pravila kontrole zajednice odnosno naplaćivati carine po propisanoj zajedničkoj tarifi. U tom slučaju, prihodi koji su donedavno predstavljali izravne prihode RH, postali su zajednički prihodi EU, a na robu iz trećih zemalja su se, ovisno o podrijetlu²⁹, počele naplaćivati veće ili manje propisane stope carina³⁰.

Hrvatska je ulaskom u Europsku uniju morala raskinuti sve do tad sklopljene sporazume o slobodnoj trgovini, između ostalog i onaj sa zemljama članicama CEFTA-e. Međutim,

26 Perišin, T. (2007.). Sloboda kretanja roba i njezine implikacije na regulatornu autonomiju u Republici Hrvatskoj

27 Matić, B. (2016.) Međunarodno poslovanje. Zagreb: Sinergija, str.40.

28 Velika Britanija napustila je Europsku uniju stupanjem na snagu Sporazuma o povlačenju 31. siječnja 2020. Time je započelo prijelazno razdoblje koje je trajalo do 31. prosinca 2020.

29 Roba može imati preferencijalno ili nepreferencijalno podrijetlo. Preferencijalno podrijetlo robe omogućava primjenu povoljnijeg carinskog tretmana, a obično dokazuje da je roba izrađena po određenim standardima i preferencijalnom režimu neke države. Pravila o preferencijalnom podrijetlu obično se utvrđuju ugovorima o slobodnoj trgovini ili općim sustavom povlastica.

30 Pri izvozu robe iz EU za robu, nepreferencijalnog podrijetla, u države s kojima EU nema sklopljen ugovor o slobodnoj trgovini, počele su se primjenjivati osnove stope carina utvrđene u kombiniranoj nomenklaturi prema načelu najpovoljnije nacije. S druge strane, pri uvozu robe iz trećih zemalja počele su se primjenjivati stope carina utvrđene prema kombiniranoj nomenklaturi u Obvezujućem rasporedu prema protokolu između EU-a i WTO-a ili autonomne stope carine utvrđene u kombiniranoj nomenklaturi - jednostrano snižene stope carine u odnosu na stope prema Obvezujućem rasporedu ili carinske kvote primjenjive pri uvozu robe iz članica WTO-a.

ulaskom u Europsku uniju Hrvatska je preuzela i sve trgovinske ugovore koje je Europska unija imala sklopljene sa trećim zemljama, pa tako i ugovore o Stabilizaciji i pridruživanju potpisane sa Albanijom, Makedonijom, Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom i Srbijom. To je podrazumijevalo da se u trgovini s većinom zemalja članica CEFTA-e neće dogoditi bitne promjene, osim za određene skupine poljoprivredno –prehrambenih proizvoda kojima je u periodu 2011-2014. trebalo završiti razdoblje³¹ postupnog snižavanja i/ili ukidanja carina³². Tako su za većinu susjednih zemalja, koje su predstavljale važnije hrvatske vanjsko-trgovinske partnere, nastavila vrijediti slična pravila trgovanja. Najveće promjene trgovine očekivale su se sa Kosovom i Moldavijom, budući da je roba koja se izvozi iz Hrvatske u te zemlje trebala biti carinjena na osnovi načela najpovlaštenije nacije. Međutim, već 2013. godine započeli su pristupni pregovori s Kosovom, 2014. godine potpisan je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, a isti je stupio na snagu 2016. godine. Tako je relativno brzo ponovo uspostavljen povoljan tretman za trgovanje između Hrvatske i Kosova.

3.2. Kretanje trgovinskih tokova prije pristupanja Hrvatske Europskoj uniji

U tablici 1. prikazano je kretanje hrvatskog uvoza i izvoza u periodu od 2008. do 2013. godine, odnosno 5 godina prije pristupanja Hrvatske Europskoj uniji. Možemo primijetiti da je u tom razdoblju izvoz Republike Hrvatske iznosio oko 9,5 milijardi eura s većim odstupanjima 2009. i 2010. godine uzrokovanim svjetskom financijskom krizom. Već 2011. godine vrijednost izvoza iznosi oko 9,6 milijardi eura i ponovo postiže pred krizne rezultate. Istodobno uvoz je 2008. godine, u pred kriznom razdoblju iznosio 20,8 milijardi eura da bi godinu nakon početka svjetske financijske krize, 2009. godine vrijednost uvoza pala na

³¹ Za Albaniju i Makedoniju predviđeni završetak prijelaznog razdoblja bio je 1.siječanj 2011., za Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru 1.siječanj 2023., a za Srbiju 1.siječanj 2014.

³² Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju u većini slučajeva podrazumijeva da se danom stupanja na snagu ukidaju sve carine i količinska ograničenja te mjere jednakog učinka na robu podrijetlom iz druge zemlje, osim za određene skupine najosjetljivijih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Za njih se uvodi postepena liberalizacija, odnosno razdoblje postupnog snižavanja i/ili ukidanja carina.

svoga 15,2 milijardi eura. Vrijednost uvoza do ulaska Hrvatske u Europsku uniju nije se vratila na razine koje je postizala prije financijske krize. Nadalje, ukoliko se zanemare godine ekstremnih odstupanja, 2008. i 2009., možemo primijetiti da je saldo robne razmjene u periodu prije pristupanja Hrvatske Europskoj držao konstantu od oko -6,5 milijardi eura, a pokrivenost uvoza izvozom iznosila je oko 59%.

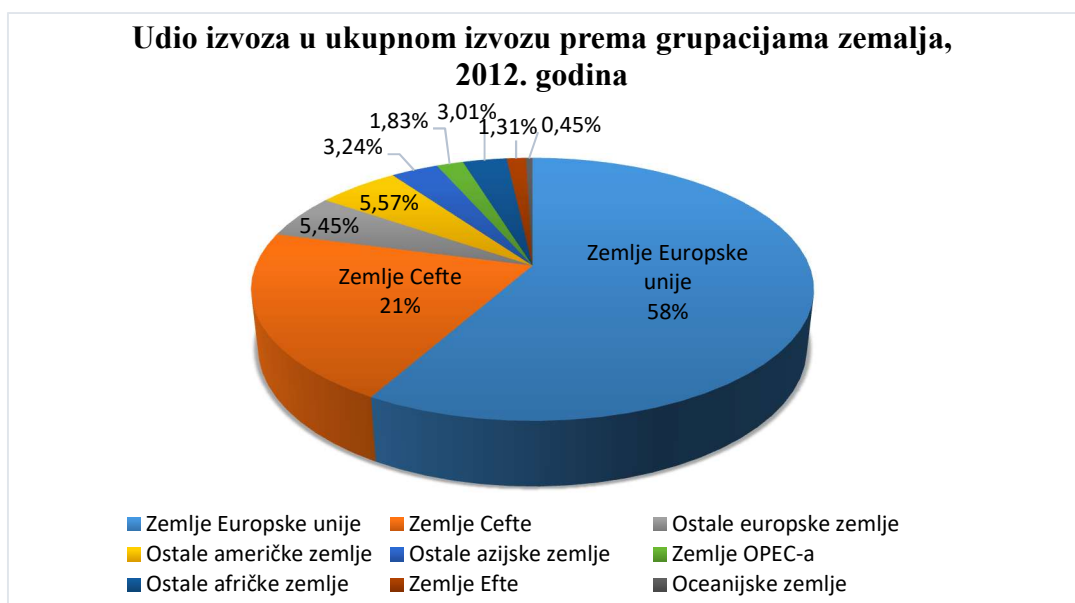
Tablica 1. Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom, 2008.-2013.

U tis. eura / Godina	2008	2009	2010	2011	2012	2013
IZVOZ	9.585.134	7.529.399	8.905.242	9.582.161	9.628.650	9.589.448
UVOZ	20.817.147	15.220.090	15.137.011	16.281.147	16.214.395	16.527.900
Saldo robne razmjene	-11.232.013	-7.690.691	-6.231.769	-6.698.986	-6.585.745	-6.938.452
Pokrivenost uvoza izvozom u %	46	49,5	58,8	58,9	59,4	58,1

Izvor: Izrada autora prema podacima Eurostat-a

Na grafu 1. prikazane su grupacije zemalja u koje je Hrvatska najviše izvozila 2012. godine, odnosno zadnje godine prije pristupanja. Možemo primijetiti da se 2012. godine, većina, odnosno 58% hrvatskih proizvoda izvezlo na tržište Europske unije, a 21% na tržišta zemalja CEFTA-e.

Graf 1. Udio izvoza u ukupnom izvozu prema grupacijama zemalja, 2012. godina

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Kada promatramo vrijednosti izvoza ostvarene po pojedinačnim zemljama prikazane tablicom 2., možemo primijetiti da je Hrvatska prije ulaska u Europsku najviše svojih proizvoda izvozila u Italiju u koju je 2012. godine uvezeno hrvatske robe u vrijednosti oko 1,4 milijuna eura, što je činilo oko 15% ukupno ostvarenog hrvatskog izvoza te godine. Ukoliko se nastavi pratiti struktura izvoza 2012. godine, iza Italije, zemlje u koje se najviše izvozilo bile su redom Bosna i Hercegovina, u koju se izvezlo oko 12%, zatim Njemačka (12%), Slovenija (10%), Austrija (6%) i Srbija (4%).

Tablica 2. Vrijednost hrvatskog izvoza s glavnim vanjskotrgovinskim partnerima, 2010.-2013.

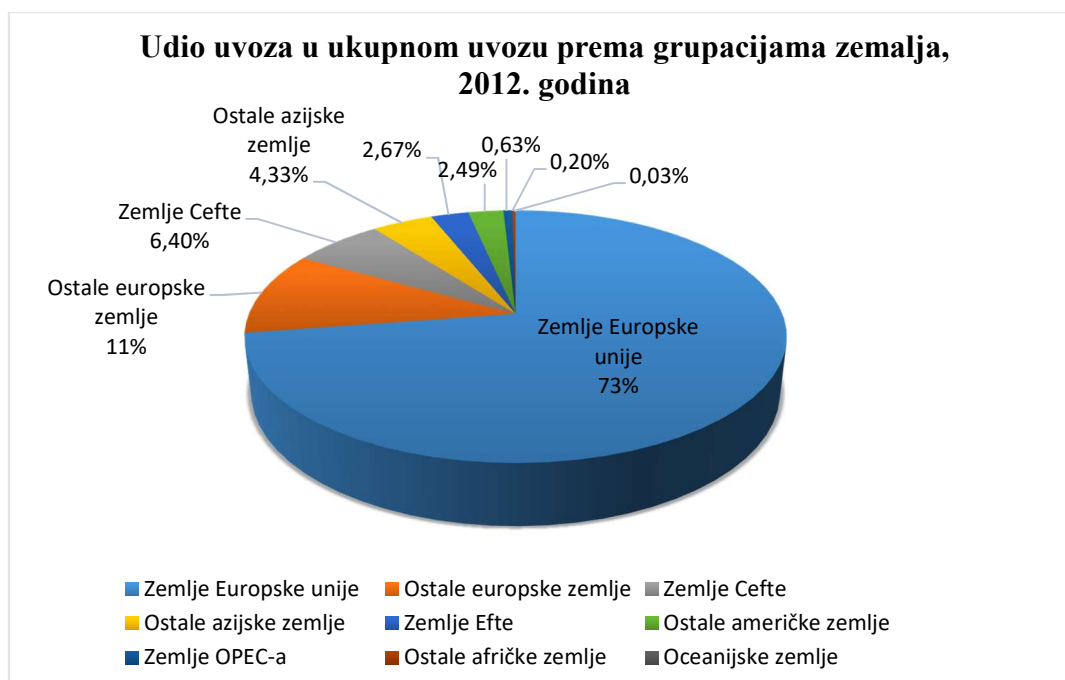
Rb.	Zemlja/God.	2010	%	2011	%	2012	%	2013	%
Ukupno IZVOZ u mil. eura		8.905	100%	9.582	100%	9.628	100%	9.589	100%
1.	Italija	1.660	19%	1.511	16%	1.472	15%	1.395	15%
2.	Bosna i Hercegovina	1.034	12%	1.174	12%	1.230	13%	1.173	12%
3.	Njemačka	923	10%	967	10%	981	10%	1.129	12%
4.	Slovenija	697	8%	794	8%	828	9%	1.000	10%
5.	Austrija	471	5%	547	6%	628	7%	601	6%
6.	Srbija	349	4%	375	4%	418	4%	381	4%
Ukupno:		5.135	58%	5.368	56%	5.558	58%	5.679	59%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Nadalje, promatrajući tablicu 2. možemo primijetiti da se poredak prvih šest zemalja u koje je Hrvatska najviše izvozila nije mijenjao od 2010. godine pa možemo zaključiti da je u periodu prije ulaska Hrvatske u Europsku uniju postojala konstanta u strukturi glavnih izvoznih zemalja. Također, možemo primijetiti da su tada, navedene zemlje, zajedno činile oko 60% hrvatskog izvoznog tržišta.

S druge strane, ukoliko promatramo strukturu hrvatskog uvoza prikazanu Grafom 2., možemo primijetiti da je godinu prije pristupanja najviše proizvoda na hrvatsko tržište uvezeno upravo s europskog tržišta, odnosno 73% robe uvezeno je iz Europske unije, a 11% iz ostalih europskih zemalja. Iz zemalja CEFTA-e uvezeno je svega 6 % robe.

Graf 2. Udio uvoza u ukupnom uvozu prema grupacijama zemalja, 2012. godina

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Kada promatramo vrijednosti uvoza ostvarene po pojedinačnim zemljama prikazane tablicom 3., primjetno je, da se prije pristupanja, oko 30% robe, ukupne vrijednosti preko 4 milijarde eura, uvozilo iz Italije i Njemačke. Ostale zemlje koje su ostvarivale značajniji postotak u hrvatskom uvozu bile su Slovenija, Austrija, Bosna i Hercegovina te Mađarska.

Tablica 3. Vrijednost hrvatskog uvoza s glavnim vanjskotrgovinskim partnerima, 2010.-2013.

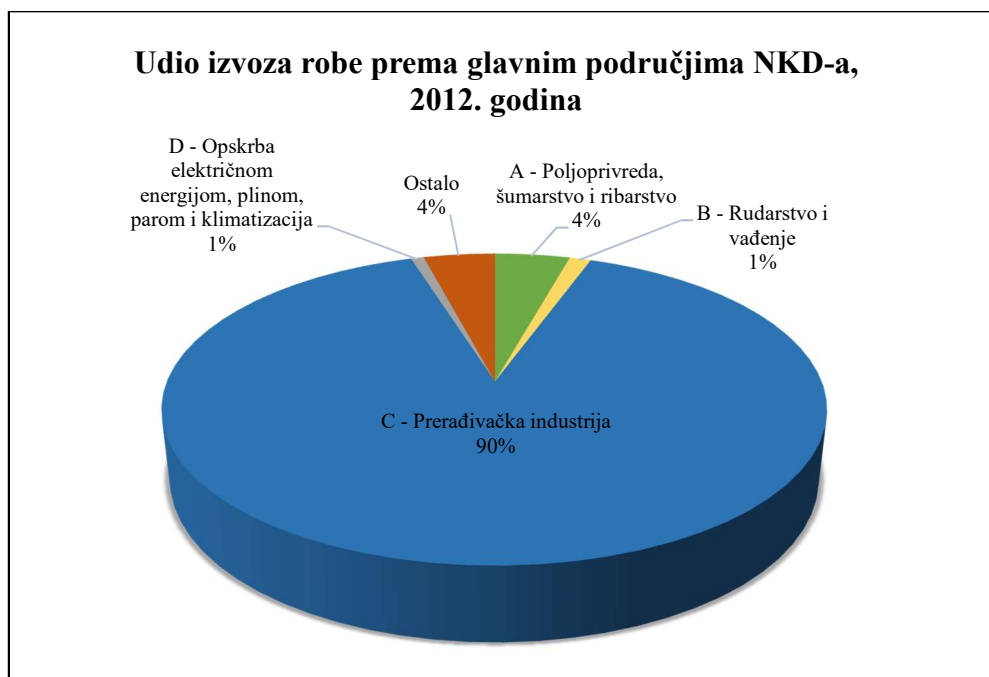
Rb.	2010	Iznos	%	2011	Iznos	%	2012	Iznos	%	2013	Iznos	%
	UVOZ u mil. eura	15.137	100%	Ukupno	16.281	100%	Ukupno	16.216	100%	Ukupno	16.528	100%
1.	Italija	2.308	15%	Italija	2.676	16%	Italija	2.273	14%	Njemačka	2.318	14%
2.	Njemačka	1.893	13%	Njemačka	2.049	13%	Njemačka	2.163	13%	Italija	2.167	13%
3.	Slovenija	886	6%	Slovenija	1.012	6%	Austrija	1.589	10%	Slovenija	1.897	11%
4.	Austrija	721	5%	Austrija	726	4%	Slovenija	1.545	10%	Austrija	1.489	9%
5.	BiH	462	3%	BiH	544	3%	Mađarska	966	6%	Mađarska	1.034	6%
6.	Mađarska	422	3%	Mađarska	490	3%	BiH	590	4%	BiH	582	4%
	Ukupno:	6.691	44%		7.497	46%		9.126	56%		9.487	57%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Među prvih šest zemalja s kojima je Hrvatska ostvarivala najveći uvoz, jedino Bosna i Hercegovina nije bila članica Europske unije. Možemo primijetiti da je i prije pristupanja Hrvatske Europskoj uniji najveća inozemna konkurentnost na domaće poduzetnike, u kontekstu uvoza inozemne robe, dolazila upravo s tržišta Europske unije. Pretpostavka je da je ulazak u Europsku uniju i liberalizacija tržišta mogla samo povećati inozemni pritisak na domaće poduzetnike.

Kako bi dobili bolju opću sliku hrvatske robne razmjene, u daljnjem dijelu rada bit će prikazane strukture hrvatskog uvoza i izvoza prema različitim klasifikacijama. Grafom 3. prikazana je strukturu izvoza prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti, odnosno prema područjima NKD-a³³.

Graf 3. Udio izvoza robe prema glavnim područjima NKD-a, 2012. godina

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

³³ NKD je kratica za Nacionalnu klasifikaciju djelatnosti, koja je jedan od osnovnih statističkih standarda za prikupljanje, upisivanje, obradu, objavljivanje i diseminaciju statističkih podataka Republike Hrvatske. NKD osigurava okvir za proizvodnju velikog broja statističkih podataka prema ekonomskim djelatnostima u svim područjima službene statistike, izrađen je krajem 1994. na temelju Statističke klasifikacije svih ekonomskih djelatnosti u Europskoj zajednici (Statistical Classification of Economic Activities in the European Community – NACE), s kojom je potpuno usklađen, a s Međunarodnom standardnom industrijskom klasifikacijom svih ekonomskih djelatnosti Ujedinjenih naroda (International Standard Industrial Classification of All Economic Activities – ISIC) usporediv je do razine odjeljaka. Time je potpuno osigurana međunarodna usporedivost statističkih podataka. Trenutačno važeća verzija NKD-a jest Nacionalna klasifikacija djelatnosti 2007. – NKD 2007., koja je stupila na snagu 1. siječnja 2008. (NN, br. 58/07. i 72/07.).

Ukoliko promotrimo strukturu izvoza godinu dana prije pristupanja, možemo primijetiti da je velika većina hrvatske robe koja se u to doba izvozila u strane zemlje, odnosno oko 90%, bila produkt prerađivačke industrije.

Tablica 4. Udio izvoza prema međurazinama NKD-a, područje C – Prerađivačka industrija, 2010.-2013. godina

IZVOZ		Naziv	2010	2011	2012	2013
P O D R U Č J E	C	Prerađivačka industrija	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	CA	Proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duhanskih proizvoda	9,57%	9,75%	10,38%	10,07%
	CB	Proizvodnja tekstila, odjeće, kože i srodnih proizvoda	8,39%	8,63%	8,45%	8,88%
	CC	Proizvodnja proizvoda od drva i papira, tiskanje	5,71%	6,03%	6,02%	6,95%
	CD	Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda	11,56%	11,74%	13,10%	11,92%
	CE	Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda	8,13%	7,95%	6,80%	7,15%
	CF	Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih pripravaka	4,07%	4,37%	5,08%	5,02%
	CG	Proizvodnja proizvoda od gume i plastike te proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	5,70%	5,75%	5,92%	6,94%
	CH	Proizvodnja osnovnih metala i proizvodnja izrađenih metalnih proizvoda, osim strojeva i opreme	8,48%	9,48%	10,94%	11,98%
	CI	Proizvodnja računala te elektroničkih i optičkih proizvoda	3,33%	2,64%	3,04%	4,01%
	CJ	Proizvodnja električne opreme	8,30%	8,00%	8,34%	8,14%
	CK	Proizvodnja strojeva i opreme, d. n.	6,40%	7,39%	7,78%	8,63%
	CL	Proizvodnja prijevoznih sredstava	16,67%	14,97%	10,78%	6,41%
	CM	Ostala prerađivačka industrija, popravak i instaliranje strojeva i opreme	3,70%	3,30%	3,37%	3,91%

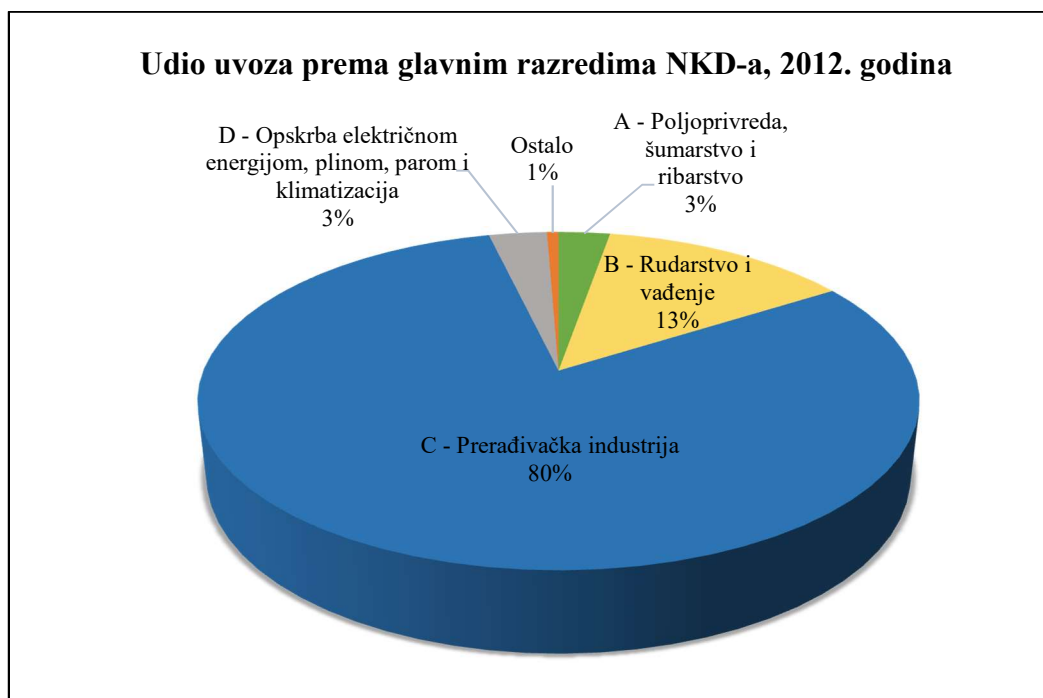
Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Ukoliko detaljnije promotrimo podjelu područja C - Prerađivačka industrija prikazanu tablicom 4.³⁴, možemo primijetiti da je najveći dio izvezene robe dolazio iz područja CA- Proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duhanskih proizvoda, CD- Proizvodnja kokosa i rafiniranih naftnih proizvoda, CH- Proizvodnja osnovnih metala i proizvodnja izrađenih metalnih proizvoda te CL- Proizvodnja prijevoznih sredstava.

³⁴ Podaci su iskazani prema proizvodnom načelu kod kojeg se podaci za izvoz i uvoz dobivaju prema djelatnosti koja proizvodi određeni proizvod, odnosno iz koje proizvod potječe. Podaci su prikazani za područje C Prerađivačka industrija tako da su odjelci iz navedenog područja agregirani u popisane međurazine.

S druge strane, struktura uvoza robe prikazana grafom 4., pokazuje da je u Hrvatsku 2012. godine također i najveći dio uvezene robe dolazilo upravo iz sektora prerađivačke industrije, oko 80%. Značajniji je bio i uvoz robe klasificirane odjeljkom B – rudarstvo i vađenje, oko 13%.

Graf 4. Udio uvoza robe prema glavnim područjima NKD-a, 2012. godina

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Ukoliko se pomnije promotri struktura uvoza robe prema međurazinama NKD-a prikazana tablicom 5., može se primijetiti da se najviše robe, baš kao i kod izvoza, uvozi iz područja CA – Proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duhanskih proizvoda te područja CH - Proizvodnja osnovnih metala i proizvodnja izrađenih metalnih proizvoda. Značajan dio uvoza unutar prerađivačke industrije odnosi se i na područje CE – Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda.

Tablica 5. Udio uvoza prema međurazinama NKD-a, područje C – Prerađivačka industrija, 2010.-2013. godina

UVOZ	Naziv	2010	2011	2012	2013	
P O D R U Č J E	C	Prerađivačka industrija	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	CA	Proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duhanskih proizvoda	9,80%	10,64%	11,90%	12,40%
	CB	Proizvodnja tekstila, odjeće, kože i srodnih proizvoda	7,84%	8,29%	7,85%	8,82%
	CC	Proizvodnja proizvoda od drva i papira, tiskanje	4,68%	4,47%	4,35%	4,35%
	CD	Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda	5,59%	8,31%	8,88%	7,42%
	CE	Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda	11,11%	10,69%	10,32%	10,39%
	CF	Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih pripravaka	4,84%	4,98%	5,14%	5,02%
	CG	Proizvodnja proizvoda od gume i plastike te proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	7,25%	7,27%	6,92%	6,92%
	CH	Proizvodnja osnovnih metala i proizvodnja izrađenih metalnih proizvoda, osim strojeva i opreme	12,07%	12,16%	11,33%	11,30%
	CI	Proizvodnja računala te elektroničkih i optičkih proizvoda	8,04%	6,50%	6,64%	7,81%
	CJ	Proizvodnja električne opreme	5,72%	5,08%	5,03%	5,21%
	CK	Proizvodnja strojeva i opreme, d. n.	9,70%	9,58%	9,27%	9,42%
	CL	Proizvodnja prijevoznih sredstava	9,32%	8,14%	8,56%	7,19%
	CM	Ostala prerađivačka industrija, popravak i instaliranje strojeva i opreme	4,04%	3,89%	3,83%	3,76%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Zanimljivo je kako se, i prije ulaska u Europsku uniju, Hrvatska suočavala sa činjenicom da je u strane zemlje izvozila robu za koju i na domaćem tržištu postojala potražnja. Tome mogu posvjedočiti i podaci o uvozu, koji pokazuju koliko je veliko podudaranje u područjima u kojima se roba uvozi odnosno izvozi, poput područja CA – Proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duhanskih proizvoda te područja CH - Proizvodnja osnovnih metala i proizvodnja izrađenih metalnih proizvoda.

U daljnjem dijelu rada bit će prikazani izabrani podaci koji se odnose na hrvatsku robnu razmjenu s inozemstvom prema načelima Kombinirane nomenklature³⁵. Kombinirana nomenklatura Europske unije bazirana je na Međunarodnoj konvenciji o Harmoniziranom

³⁵ Naziv „Kombinirana nomenklatura“ potiče od toga što je nastala kombinacijom bivše carinske (Common customs tariff) i statističke trgovinske (Nimex) nomenklature EU. U Europskoj je uniji u primjeni od 1988. godine., Ministarstvo financija, Carinska uprava, Dostupno na: [Carinska uprava - Kombinirana nomenklatura \(gov.hr\)](http://carinska.uprava.gov.hr) (Ministarstvo financija, 2023.)

sustavu nazivlja i brojčanog označavanja (Harmoniziranom sustavu³⁶) te uključuje podjele zbog carinskih, trgovinskih i statističkih potreba Europske unije. Svi podaci prikupljeni putem sustava Kombinirane nomenklature međunarodno su usporedivi. Zbog opsežnosti prikupljenih podataka bit će prikazani samo izabrani podaci koji su identificirani kao značajni za analizu teme ovog rada.

Tablica 6. prikazuje popis područja u kojima je Hrvatska, kroz godine prije ulaska u Europsku uniju, ostvarivala najznačajniju razinu izvoza.

Tablica 6. Struktura izvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi, 2010.-2013. godina

Struktura izvoza - Kombiniranoj nomenklaturi		Iznosi u mil. EUR				Postotni udio (%)			
Poglavlje	Naziv	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	UKUPNO	8.905	9.582	9.629	9.589	100%	100%	100%	100%
27	Mineralna goriva, ulja i proizvodi njihove destilacije; Bitumenske tvari; Mineralni voskovi	1.113	1.155	1.320	1.342	12%	12%	14%	14%
89	Brodovi, brodice i plutajuće konstrukcije	1.078	1.051	637	269	12%	11%	7%	3%
85	Električni strojevi i oprema; njihovi dijelovi; Aparati za snimanje i reprodukciju zvuka i televizijske slike i zvuka; njihovi dijelovi i pribor	827	810	874	897	9%	8%	9%	9%
84	Nuklearni reaktori, kotlovi, strojevi i mehanički uređaji; njihovi dijelovi	703	789	849	941	8%	8%	9%	10%
44	Drvo i proizvodi od drva; drveni ugljen	377	439	450	538	4%	5%	5%	6%
39	Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	366	308	193	231	4%	3%	2%	2%
30	Farmaceutski proizvodi	310	357	390	392	3%	4%	4%	4%
94	Pokućanstvo; Oprema za krevete, madraci, nosači madraca, jastuci i slični punjeni proizvodi; svjetiljke i rasvjetna tijela; osvjetljeni znakovi, natpisne ploče i slično; montažne zgrade	264	294	294	338	3%	3%	3%	4%
73	Proizvodi od željeza i čelika	251	306	265	297	3%	3%	3%	3%
61	Odjeća i pribor za odjeću, pleteni ili kukičani	241	282	283	276	3%	3%	3%	3%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

³⁶ Harmonizirani sustav nazivlja i brojčanog označavanja robe (HS), koji se obično naziva usklađenim sustavom, međunarodni je sustav za razvrstavanje robe koju razvija Svjetska carinska organizacija (WCO). Radi se o širokom sustavu razvrstavanja od otprilike 5 000 šesteroznamenkastih kategorija proizvoda organiziranih u hijerarhijskoj strukturi s pomoću odjeljaka, poglavlja, tarifnih brojeva i tarifnih podbrojeva. Omogućuje gospodarskim subjektima, carinskim službenicima i zakonodavcima bilo koje zemlje da identificiraju isti proizvod putem numeričke oznake. Prikupljeni podaci međunarodno su usporedivi, Europska komisija, Dostupno na: [Usklađeni sustav | Access2Markets \(europa.eu\)](http://Access2Markets.europa.eu)

Iz prikupljenih podataka vidljivo je da je Hrvatska najviše robe izvozila iz područja označenog s poglavljem 27- Mineralna goriva, ulja i proizvodi njihove destilacije; Bitumenske tvari; Mineralni voskovi (12-14%), 85- Električni strojevi i oprema; njihovi dijelovi; Aparati za snimanje i reprodukciju zvuka i televizijske slike i zvuka; njihovi dijelovi i pribor (8-9%) i 84- Nuklearni reaktori, kotlovi, strojevi i mehanički uređaji; njihovi dijelovi. Možemo primijetiti da je sektor brodogradnje, odnosno područje označeno s poglavljem 89- Brodovi, brodice i plutajuće konstrukcije, značajnije smanjenje izvoza počeo pokazivati već i prije pristupanja Hrvatske u Europsku uniju³⁷ zbog vlastitih problema s insolventnosti. U daljnjem dijelu rada bit će zanimljivo promatrati je li ulazak u Europsku uniju utjecao na brži oporavak hrvatske brodogradnje ili potpomogao bržoj propasti navedenog sektora. Nadalje, u tablici su popisana i ostala područja trgovine u kojima Hrvatska ostvaruje značajniji izvoz poput područja označenog s poglavljima 44 - Drvo i proizvodi od drva; drveni ugljen (4-6%), 39 - Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa (2-4%), 30 - Farmaceutski proizvodi (3-4%) te ostali.

Tablicom 7. prikaza su područja u kojima je Hrvatska ostvarivala najveći uvoz.

Tablica 7. Struktura uvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi, 2010.-2013. godina

Struktura uvoza - Kombiniranoj nomenklaturi		Iznosi u mil. EUR				Postotni udio (%)			
Poglavlje	Skraćeni naziv	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	UKUPNO	15.137	16.281	16.214	16.528	100%	100%	100%	100%
27	Mineralna goriva, ulja i proizvodi njihove destilacije; Bitumenske tvari; Mineralni voskovi	2.844	3.554	3.768	3.584	19%	22%	23%	22%
84	Nuklearni reaktori, kotlovi, strojevi i mehanički uređaji; njihovi dijelovi	1.550	1.543	1.473	1.553	10%	9%	9%	9%
85	Električni strojevi i oprema; njihovi dijelovi; Aparati za snimanje i reprodukciju zvuka i televizijske slike i zvuka; njihovi dijelovi i pribor	1.251	1.086	1.127	1.306	8%	7%	7%	8%
87	Vozila, osim željezničkih i tramvajskih; njihovi dijelovi	777	894	751	804	5%	5%	5%	5%
39	Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	612	691	690	721	4%	4%	4%	4%
30	Farmaceutski proizvodi	557	587	589	605	4%	4%	4%	4%
73	Proizvodi od željeza i čelika	474	445	413	442	3%	3%	3%	3%
72	Željezo i čelik	444	535	444	421	3%	3%	3%	3%

³⁷ Mnoga velika hrvatska brodogradilišta našla su se u teškoj situaciji zbog problema s insolventnosti. Vlada Republike Hrvatske mnogim je poduzećima iz sektora brodogradnje poput Brodotrogir d.d., Uljanik Brodogradnja 1856 d.o.o., 3. MAJ Brodogradilište d.d., Brodosplit d.d. dala svoja jamstva kako bi mogli uspješno dovršiti započete projekte i pokušali premostiti financijske probleme.

48	Papir i karton; Proizvodi od papirne mase	397	401	346	355	3%	2%	2%	2%
94	Pokućanstvo; Oprema za krevete, madraci, nosači madraca, jastuci i slični punjeni proizvodi; svjetiljke i rasvjetna tijela; osvijetljeni znakovi, natpisne ploče i slično; montažne zgrade	298	318	306	297	2%	2%	2%	2%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Vidljivo je da je najznačajniji dio uvoza robe Hrvatska ostvarivala u područjima označenim s poglavljem 27 - Mineralna goriva, ulja i proizvodi njihove destilacije; Bitumenske tvari; Mineralni voskovi (19-22%), 84 - Nuklearni reaktori, kotlovi, strojevi i mehanički uređaji; njihovi dijelovi (9-10%), 85 - Električni strojevi i oprema; njihovi dijelovi; Aparati za snimanje i reprodukciju zvuka i televizijske slike i zvuka; njihovi dijelovi i pribor (7-8%), 87 - Vozila, osim željezničkih i tramvajskih; njihovi dijelovi (oko 5 %). Ostala područja iz kojih je Hrvatska postizala značajniji uvoz robe, ali manji od 5%, su područja označena s poglavljima 39 - Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa, 30 - Farmaceutski proizvodi, 73 - Proizvodi od željeza i čelika, 72 - Željezo i čelik i ostali.

Budući da su ranije navedena područja iz kojih Hrvatska ostvaruje najveću razinu uvoza i izvoza roba, područja koja prikazuju najveće potrebe hrvatskog gospodarstva, značajnija promjena strukture njihova uvoza ili izvoza nakon ulaska u Europsku uniju signalizirala bi ozbiljnije promjene hrvatskog gospodarstva uzrokovane ozbiljnim poremećajima i promjenama potreba tržišta ili gospodarstva. Kada se promatraju slučajevi ostalih zemlja koje su prošle slične procese pristupanja Europskoj uniji, niti u jednom slučaju ne postoje indikacije za takve sustavne i drastične promjene, stoga iste ne očekujemo niti u slučaju Hrvatske. Indikacije koje smo iznijeli u uvodnom dijelu rada, i za koje vjerujemo da se mogu promijeniti nakon pristupanja, odnose se na promjene u izvoznoj i uvoznoj strukturi sa određenim grupacijama zemalja, odnosno smanjenje uvoza i izvoza sa susjednim zemljama članicama CEFTA-e i povećanje udjela uvoza i izvoza s zemljama članicama Europske unije. Stoga će u daljnjem dijelu rada biti prikazana područja u kojima Hrvatska ostvaruje najveće udjele izvoza, odnosno uvoza sa zemljama članicama CEFTA-e.

U tablici 8. navedena su poglavlja Kombinirane nomenklature u kojima Hrvatska ostvaruje najveći postotak izvoza u zemlje CEFTA-e, u odnosu na ukupan izvoz određenog poglavlja. Tablica prikazuje strukturu 2012. godine, odnosno godine prije pristupanja. U

tablici je uz postotak udjela koji se izvozi u zemlje CEFTA-e, prikaza i udio koji se izvozi u zemlje EU i ostale zemlje.

Tablica 8. Struktura izvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi po proizvoljnim grupacijama zemlja za 2012. godinu

Struktura izvoza prema proizvoljnim grupacijama zemalja 2012. godina - Kombinirana nomenklatura			
Poglavlje	Naziv	Regija uvoza	Udio (%)
04	Mlijeko i mliječni proizvodi; jaja; prirodni med; jestivi proizvodi životinjskog podrijetla, nespomenuti na drugom mjestu	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	12%
		ZEMLJE CEFTA-E	87%
		OSTALE ZEMLJE	1%
45	Pluto i proizvodi od pluta	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	16%
		ZEMLJE CEFTA-E	84%
		OSTALE ZEMLJE	0%
11	Proizvodi mlinske industije; slad; škrob; inulin; pšenični gluten	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	13%
		ZEMLJE CEFTA-E	82%
		OSTALE ZEMLJE	5%
53	Ostala biljna tekstilna vlakna; papirna pređa i tkanine od papirne pređe	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	16%
		ZEMLJE CEFTA-E	79%
		OSTALE ZEMLJE	5%
34	Sapun, organska površinska aktivna sredstva, pripravci za pranje i podmazivanje, umjetni voskovi, pripravci za poliranje ili ribanje, svijeće i slični proizvodi, paste za modeliranje, zubarski voskovi i pripravci	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	26%
		ZEMLJE CEFTA-E	74%
		OSTALE ZEMLJE	1%
09	Kava, čaj, mate čaj i začini	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	22%
		ZEMLJE CEFTA-E	70%
		OSTALE ZEMLJE	7%
18	Kakao i kakao proizvodi	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	22%
		ZEMLJE CEFTA-E	70%
		OSTALE ZEMLJE	7%
12	Uljano sjemenje i plodovi; razno zrnje, sjemenje i plodovi; industrijsko i ljekovito bilje; slama i stočna hrana	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	32%
		ZEMLJE CEFTA-E	67%
		OSTALE ZEMLJE	1%
16		UKUPNO	100%

	Proizvodi od mesa, riba, rakova, mekušaca ili drugih beskralježnjaka, ili od kukaca	ZEMLJE EU	31%
		ZEMLJE CEFTA-E	64%
		OSTALE ZEMLJE	5%
24	Duhan i prerađeni nadomjesci duhana; proizvodi neovisno sadrže li nikotin namjenjeni za udisanje bez izgaranja, ostali proizvodi koji sadrže nikotin namjenjeni za unos nikotina u ljudsko tijelo	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	26%
		ZEMLJE CEFTA-E	59%
		OSTALE ZEMLJE	15%
02	Meso i jestivi klaonički proizvodi	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	36%
		ZEMLJE CEFTA-E	59%
		OSTALE ZEMLJE	5%
06	Živo drveće i druge biljke,; lukovice, korjenje i slično; rezano cvijeće i ukrasno lišće	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	35%
		ZEMLJE CEFTA-E	58%
		OSTALE ZEMLJE	7%
69	Keramički proizvodi	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	41%
		ZEMLJE CEFTA-E	57%
		OSTALE ZEMLJE	2%
67	Preparirano perje i paperje te proizvodi izrađeni od njih; umjetno cvijeće; proizvodi od ljske kose	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	44%
		ZEMLJE CEFTA-E	56%
		OSTALE ZEMLJE	0%
15	Masti i ulja životinjskog, biljnog ili mikrobnog podrijetla te proizvodi njihove razgradnje; prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	41%
		ZEMLJE CEFTA-E	56%
		OSTALE ZEMLJE	3%
38	Razni kemijski proizvodi	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	41%
		ZEMLJE CEFTA-E	56%
		OSTALE ZEMLJE	3%
35	Bjelančevaste tvari; modificirani škrobovi; ljepila; enzimi	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	48%
		ZEMLJE CEFTA-E	50%
		OSTALE ZEMLJE	2%
01	Žive životinje	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	3%
		ZEMLJE CEFTA-E	50%
		OSTALE ZEMLJE	47%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Poglavlja su sortirana prema koncentraciji izvoza u zemlje CEFTA-e, počevši od poglavlja s najvećom koncentracijom. Možemo primijetiti da se u području označenom s poglavljem 04 - Mlijeko i mliječni proizvodi; jaja; prirodni med; jestivi proizvodi životinjskog podrijetla, nespomenuti na drugom mjestu gotovo 90% proizvoda izvezilo u zemlje CEFTA-e. Nadalje, područja u kojima je vidljiva jaka izvozna dominacija u zemlje CEFTA-e su i područja označena s poglavljima 45 - Pluto i proizvodi od pluta (oko 84%), 11 – Proizvodi mlinske industrije; slad; škrob; inulin; pšenični gluten (oko 82%), 53 - Ostala biljna tekstilna vlakna; papirna pređa i tkanine od papirne pređe (oko 79%), 34 – Sapun, organska površinska aktivna sredstva, pripravci za pranje i podmazivanje, umjetni voskovi, pripravci za poliranje ili ribanje, svijeće i slični proizvodi, paste za modeliranje, zubarski voskovi i pripravci (oko 74%), 09 - Kava, čaj, mate čaj i začini (oko 70%), 18 - Kakao i kakao proizvodi (oko 70%).Važno je napomenuti kako su ovdje nabrojana područja s dominacijom u izvozu u zemlje CEFTA-e s udjelom od 70% ili više, u tablici su popisana područja s dominacijom 50% i više, ali postoje i mnoga druga područja u kojima je također velika dominacija izvoza u zemlje CEFTA-e, a ovdje nisu nabrojana. Možemo zaključiti kako je prije ulaska u Hrvatske u Europsku uniju, mnogim sektorima hrvatskog gospodarstva, područje zemalja CEFTA-e bilo glavno i najveće izvozno tržište.

Ukoliko promotrimo istu strukturalnu podjelu Kombinirane nomenklature, samo onu koja se odnosi na uvoz, prikazanu tablicom 9., možemo primijetiti da je znatno manji broj područja u kojima je izražena dominacija tržišta zemalja CEFTA-e, kao uvoznog tržišta.

Tablica 9. Struktura uvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi po proizvoljnim grupacijama zemlja za 2012. godinu

Struktura uvoza prema proizvoljnim grupacijama zemalja 2012. godina - Kombinirana nomenklatura			
Poglavlje	Naziv	Regija uvoza	Udio (%)
47	Celuloza od drva ili drugih vlaknastih celuloznih materijala; papir i karton (otpatci)	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	34%
		ZEMLJE CEFTA-E	66%
		OSTALE ZEMLJE	0%
86	Željezničke ili tramvajske lokomotive, vagoni i njihovi dijelovi; željeznički ili tramvajski kolosiječni sklopovi te njihovi dijelovi; mehanička i elektromehanička prometna signalna oprema svih vrsta	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	33%
		ZEMLJE CEFTA-E	59%
		OSTALE ZEMLJE	8%

76	Aluminij i proizvodi od aluminija	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	44%
		ZEMLJE CEFTA-E	44%
		OSTALE ZEMLJE	12%
15	Masti i ulja životinjskog, biljnog ili mikrobnog podrijetla te proizvodi njihove razgradnje; prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	57%
		ZEMLJE CEFTA-E	36%
		OSTALE ZEMLJE	8%
14	Biljni materijali za pletarstvo; biljni proizvodi nespomenuti na drugom mjestu	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	23%
		ZEMLJE CEFTA-E	27%
		OSTALE ZEMLJE	49%
22	Pića, alkohol i ocat	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	68%
		ZEMLJE CEFTA-E	27%
		OSTALE ZEMLJE	6%
25	Sol; sumpor; zemlja i kamen; sadra, vapno i cement	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	50%
		ZEMLJE CEFTA-E	27%
		OSTALE ZEMLJE	23%
10	Žitarice	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	64%
		ZEMLJE CEFTA-E	23%
		OSTALE ZEMLJE	13%
28	Anorganski kemijski proizvodi; organski ili anorganski spojevi plemenitih kovina, kovina rijetkih zemalja, radioaktivnih elemenata ili izotopa	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	64%
		ZEMLJE CEFTA-E	22%
		OSTALE ZEMLJE	14%
04	Mlijeko i mliječni proizvodi; jaja; prirodni med; jestivi proizvodi životinjskog podrijetla, nespomenuti na drugom mjestu	UKUPNO	100%
		ZEMLJE EU	77%
		ZEMLJE CEFTA-E	21%
		OSTALE ZEMLJE	1%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Ipak, iako nije velik utjecaj zemalja CEFTA-e kao u slučaju izvoza, postoje područja u kojima je bio značajan utjecaj zemalja CEFTA-e kao uvoznog tržišta. Neka od područja u kojima su tržišta zemalja CEFTA-e imale najveći utjecaj su područja označena s poglavljima 47 - Celuloza od drva ili drugih vlaknastih celuloznih materijala; papir i karton-otpatci (oko 66%), 86 - Željezničke ili tramvajske lokomotive, vagoni i njihovi dijelovi; željeznički ili tramvajski kolosiječni sklopovi te njihovi dijelovi; mehanička i elektromehanička prometna

signalna oprema svih vrsta (oko 59%), 76 - Aluminij i proizvodi od aluminija (oko 44%), 15 - Masti i ulja životinjskog, biljnog ili mikrobnog podrijetla te proizvodi njihove razgradnje; prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi (oko 36%) i ostala popisana u tablici sa zastupljenošću preko 20%.

3.3. Kretanje trgovinskih tokova nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji

Tablicom 10. prikazano je kretanje hrvatskog uvoza i izvoza za period od 2013. do 2022. godine, odnosno za period od 9 godina nakon pristupanja. Kako bi se izbjegao tržišni utjecaj COVID krize, iz analize su isključene 2020. i 2021. godina. Podaci su prikupljeni zaključno s 2022. godinom, odnosno zadnjom godinom za koju su u trenutku pisanja rada postojali dostupni podaci. Za većinu promatranog perioda situaciju na domaćem i svjetskom tržištu bila je relativno stabilna, a stope inflacije zanemarive, izuzev 2022. godinu kada je tržište bilo pod utjecajem rata u Ukrajini i posljedičnih utjecaja na tržište poput trenutno visokih stopa inflacije. Međutim, kako se u radu promatra promjena strukture uvoza i izvoza takva promjena ne bi smjela drastično utjecati na promjene tih struktura pa je i 2022. godina uključena u analizu.

Prvih devet godine hrvatskog članstva u Europskoj uniji obilježio je relativan rast izvoza od 151% ako promatramo 2012. godinu, godinu prije pristupanja, kada je izvoz iznosio oko 9,5 milijardi eura, u donosu na 2022. godinu, ujedno i posljednju godinu promatranja, kada je izvoz iznosio oko 24,1 milijarde eura. Kada bi promatrali kretanje izvoza kroz prikazane godine, vidljivo je kako je izvoz postepeno rastao tokom godina. Tako je primjerice 2019. godine izvoz iznosio 15,2 milijarde eura, što je rast od 59% u odnosu na 2012. godinu. Također, možemo zaključiti da prve, prijelazne godine, nije bilo bitnijih promjena u trgovinskoj razmjeni jer one, zbog kratkog perioda članstva, nisu niti mogle doći do izražaja.

Tablica 10. Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom, 2013. – 2022.

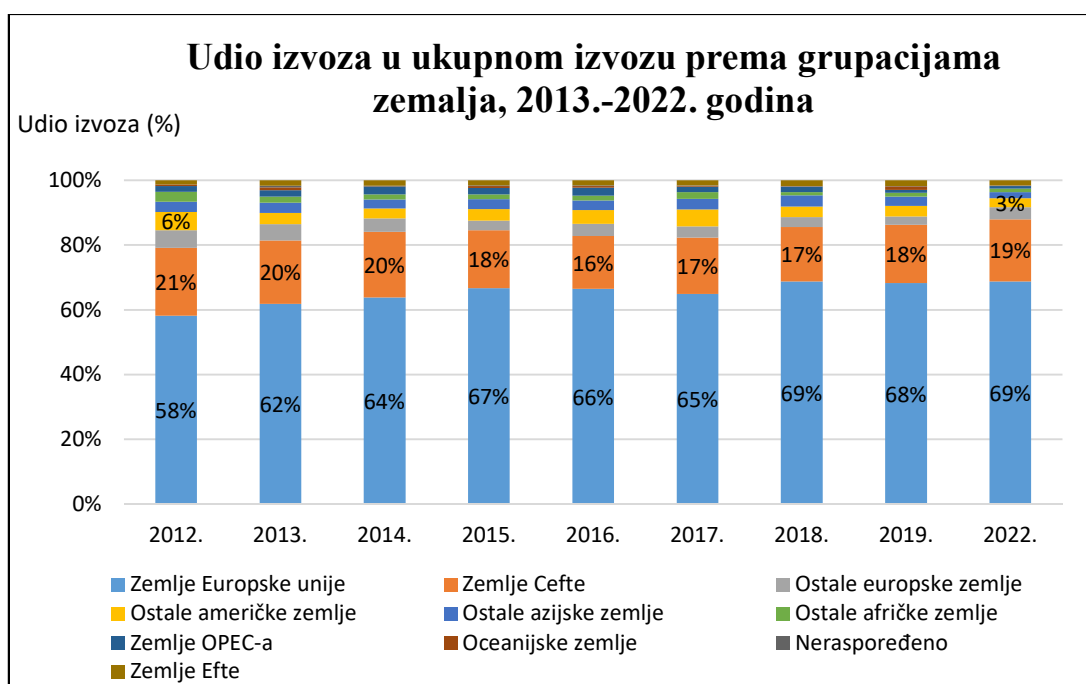
U tis. eura /GODINA	2013	2015	2017	2019	2022
IZVOZ	9.589.448	11.527.852	14.016.945	15.226.703	24.119.858
UVOZ	16.527.900	18.482.861	21.891.649	24.980.960	41.880.412
Saldo robne razmjene	-6.938.452	-6.955.009	-7.874.704	-9.754.257	-17.760.555
Pokrivenost uvoza izvozom u %	58,1	62,4	64	60,9	57,6

Izvor: Izrada autora prema podacima Eurostat-a

Ukoliko promatramo uvoz, vidljivo je da se i on povećavao gotovo proporcionalno izvozu. Uvoz je bilježio povećanje od 158% u periodu od 2012., kada je iznosio oko 16,2 milijarde eura, do 2022. godine, kada je iznosio oko 41,9 milijarde eura. Također, u prvim godinama članstva vidljivo je postepeno povećanje negativnog salda robne razmjene, koji je 2019. godine iznosio 9,6 milijardi eura, što je povećanje od 48%, odnosno 2022. godine kada je iznosio -17,6 milijardi eura, što je povećanje od 167% u odnosu na 2012. godinu kada je isti iznosio -6,5 milijardi eura. To možemo pripisati povećanju opsega ekonomije. Pokrivenost uvoza izvozom također je rasla je u godinama nakon pristupanja, s najboljim rezultatima 2017. godine kada je ista iznosila 64%.

Ukoliko promotrimo strukturu izvoza prema grupacijama zemalja prikazanu grafom 5., možemo primijetiti da se preko 80% hrvatskih proizvoda izvozi na tržišta Europske unije i tržišta zemalja CEFTA-e. Nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji udio izvoza u Zemlje Europske unije značajno se povećao, s 58% 2012. godine na 69% 2022. godine. Posljedično, smanjivao se izvoz u druge zemlje. Primjerice, udio izvoza u američke zemlje pao je 6% 2012. godine na 3% 2022. godine. Isto tako, smanjivao se udio izvoza i u zemlje CEFTA-e, koji se u prvim godinama nakon pristupanja značajnije smanjivao, s 21% 2012. godine na 16% 2016. godine, da bi nakon 2016. godine udio izvoza u zemlje CEFTA-e ponovo počinje rasti i 2022. godine iznosio 19%. Iako se udio izvoza u zemlje CEFTA-e 2022. godine gotovo vratio na razine koje je bilježio prije pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, moramo napomenuti da je u prijelaznom periodu ipak došlo do značajnog smanjenja udjela izvoza kojeg su zasigurno morale osjetiti i hrvatske industrije orijentirane na izvoz na upravo ta tržišta.

Graf 5. Udio izvoza u ukupnom izvozu prema grupacijama zemalja, 2012.-2022. godina

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Nadalje, ukoliko promotrimo strukturu izvoza prema pojedinačnim zemljama prikazanu tablicom 11., vidimo da je Italija ostala najznačajnija zemlja izvoznica za hrvatsku robu iako je udio izvoza nešto smanjen, s 15% 2012. godine na 12% 2022. godine. Očekivano, u promatranom periodu povećao se izvoz u hrvatskoj susjedne zemlje, članice Europske unije. Tako se povećao udio izvoza u Sloveniju, s 9% na 12%, i udio uvoza u Mađarsku s 3% na 11%. Također, blago je povećan i udio izvoza na njemačko tržište, s 10% 2012. godine na 11% 2022. godine. Sukladno ranije postavljenim pretpostavkama i analiziranim podacima, smanjivao se udio izvoza na tržišta zemalja CEFTA-e. Tako je udio izvoza u Bosnu i Hercegovinu smanjen s 13% 2012. godine na 10% 2022. godine. Navedeni rezultati potvrđuju ranije navedenu tezu kako se nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju povećao izvoz u zemlje EU i smanjio izvoz u zemlje CEFTA-e.

Tablica 11. Vrijednost hrvatskog izvoza s glavnim vanjskotrgovinskim partnerima za 2012. i 2022. godine

Rb.	Zemlja/God.	2012	%	Rb.	Zemlja/God.	2022	%
Ukupno IZVOZ u tis. eura		8.905.242	100%	Ukupno IZVOZ u tis. eura		23.963.213	100%
1.	Italija	1.472.474	15%	1.	Italija	2.946.968	12%
2.	Bosna i Hercegovina	1.229.576	13%	2.	Slovenija	2.789.394	12%
3.	Njemačka	981.238	10%	3.	Njemačka	2.739.586	11%
4.	Slovenija	828.174	9%	4.	Mađarska	2.730.449	11%
5.	Austrija	628.177	7%	5.	Bosna i Hercegovina	2.506.871	10%
6.	Srbija	418.261	4%	6.	Srbija	1.373.775	6%
Ukupno:		5.557.900	58%	Ukupno:		15.087.043	63%

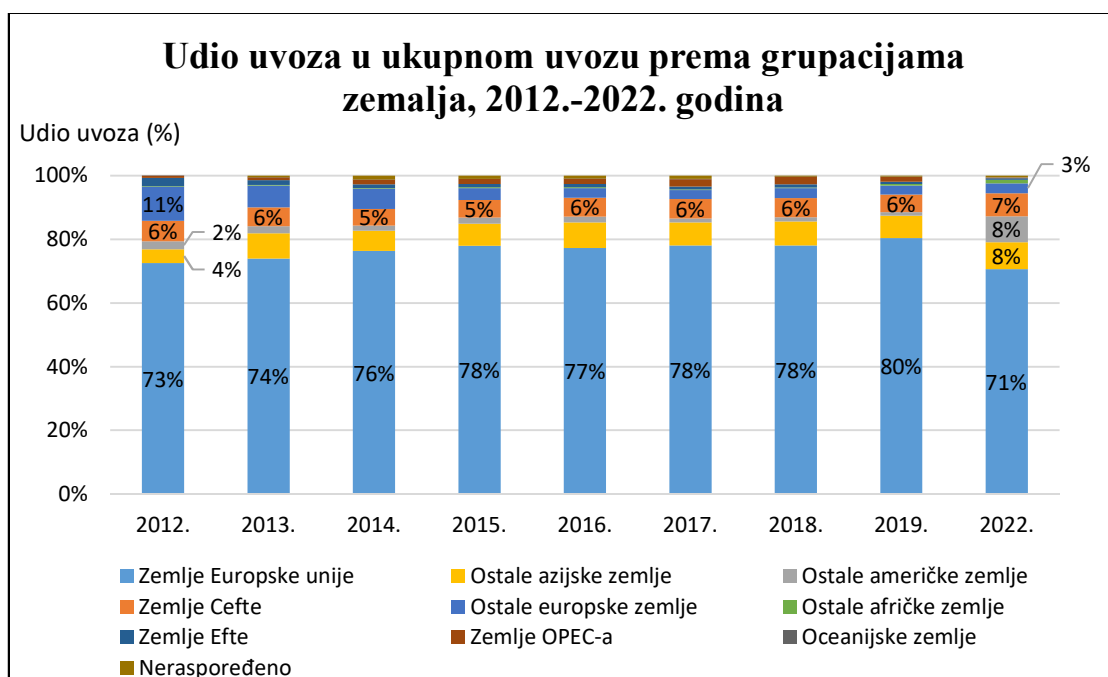
Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Zanimljivo je da se udio izvoza u Srbiju povećao s 4% 2012. godine na 6% 2022. godine. Takvo povećanje možemo pripisati postepenoj liberalizaciji hrvatsko-srpske trgovinske razmjene koja je započela nakon što je Srbija potpisala sporazum o stabilizaciji i pridruživanju. Uz posredovanje Europske unije, uspio se postići povoljniji carinski tretman za određene skupine proizvoda, a koji je prije toga, zbog prethodnih ratnih sukobljavanja između Hrvatske i Srbije, bio nemoguć. Možemo zaključiti da je slučaj Srbije izuzetak od pravila, odnosno da je Srbija jedina zemlja članica CEFTA-e, u koju izvoz nije smanjen nakon izlaska Hrvatske iz CEFTA-e i pristupanja Europskoj uniji.

Sukladno izvozu, uvoz iz zemalja Europske unije također se povećavao. Ukoliko promotrimo strukturu uvoza kroz godine nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji prikazanu Grafom 6., možemo primijetiti se uvoz robe iz zemalja Europske unije drastično povećavao u godinama nakon pristupanja, s najviše zabilježenim udjelom 2019. godine kada je isti iznosio 80%, što predstavlja povećanje od 7% u odnosu na 2012. godinu kada se u hrvatsku uvozilo 73% proizvoda iz zemalja članica Europske unije. U 2022. godini udio uvoza iz zemalja članica Europske unije smanjen je na 71%, što je rezultat povećanja opsega trgovine s drugim zemljama. Primjerice, 2022. godine drastično je povećan udio uvoza američkih proizvoda, s 2% prethodnih godina na 8% 2022. godine. To možemo pripisati početku rata u Ukrajini, nakon čega je započelo globalno naoružavanje svih zemalja Europske unije, a i šire, mahom proizvodima američke oružane industrije. Također,

zanimljiva je činjenica, da je uvoz iz ostalih azijskih zemlja³⁸ porastao s 4% 2012. godine na 8% 2022. godine. To možemo pripisati ugovorima o slobodnoj trgovini koje je Hrvatska preuzela pristupanjem u Europsku uniju.

Graf 6. Udio uvoza u ukupnom uvozu prema grupacijama zemalja, 2012.–2022. godina

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Uvoz iz ostalih europskih zemalja drastično se smanjio s 11% 2012. godine na 3% 2022. godine, a uvoz iz zemalja CEFTA-e stagnirao je na razini od oko 6% u ukupnom uvozu. Možemo zaključiti da ulazak Hrvatske u Europsku uniju nije imao značajan utjecaj na uvoz robe iz zemalja CEFTA-e, kao što je to bilo u slučaju izvoza. Vjerojatan razlog tome, je i ranije navedena činjenica, da je u trenutku pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, većina tadašnjih zemalja članica CEFTA-e, imala s Europskom unijom potpisane sporazume o stabilizaciji i pristupanju, koji ujedno podrazumijevaju i povlastice u pogledu jednostavnijeg uvoza robe na tržište EU, pa tako i na hrvatsko.

³⁸ U ostale azijske zemlje podrazumijevaju se sve zemlje koje nisu pripadnice niti jedne od navedenih grupacija zemalja, a teritorijalno pripadaju azijskom kontinentu; Azerbajdžan, Bangladeš, Filipini, Hong Kong, Kina, Indija, Indonezija, Izrael, Japan, Katar, Kazahstan, Kina, Koreja, Libanon, Malezija, Pakistan, Singapur, Tajland, Tajvan, Vijetnam i ostale zemlje.

Nadalje, ukoliko detaljnije promotrimo strukturu uvoza prema pojedinačnim zemljama prikazanu tablicom 12., možemo primijetiti kako je 2022. godine u Hrvatsku 27% robe uvezeno iz Njemačke i Italije, koje su uvjerljivo zadržale poziciju najvećih uvoznica na hrvatsko tržište. Austrija, Mađarska i Slovenija ostale su na popisu najvećih zemalja uvoznica, iako s malo izmijenjenim tržišnim pozicijama. Najviše je smanjen udio uvoza iz Austrije, s 10% 2012. godine na 5% 2022. godine, dok su Slovenija i Mađarska povećale svoje tržišne udjele. Možemo primijetiti da je blago povećan udio uvoza iz Srbije, dok je udio uvoza iz Bosne i Hercegovine blago smanjen. Možemo zaključiti da u promatranom periodu nije došlo do značajnijih promjena u strukturi zemalja uvoznica te da više od 50% robe uvezene u Hrvatsku dolazi iz samo 5, tržišnim udjelom najznačajnijih, zemalja.

Tablica 12. Vrijednost hrvatskog uvoza s glavnim vanjskotrgovinskim partnerima za 2012. i 2022. godinu

Rb.	Zemlja/God.	2012	%	Rb.	Zemlja/God.	2022	%
Ukupno UVOZ u tis. eura		16.215.896	100%	Ukupno UVOZ u tis. eura		41.570.084	100%
1.	Italija	2.272.627	14%	1.	Italija	5.799.360	14%
2.	Njemačka	2.163.026	13%	2.	Njemačka	5.226.160	13%
3.	Austrija	1.588.630	10%	3.	Slovenija	4.519.026	11%
4.	Slovenija	1.544.947	10%	4.	Mađarska	3.059.988	7%
5.	Mađarska	966.272	6%	5.	Austrija	2.169.033	5%
6.	Bosna i Hercegovina	590.016	4%	6.	Srbija	1.454.120	3%
7.	Nizozemska	556.886	3%	7.	Poljska	1.449.317	3%
8.	Švicarska	397.919	2%	8.	Bosna i Hercegovina	1.428.397	3%
Ukupno:		10.080.323	62%	Ukupno:		25.105.401	60%

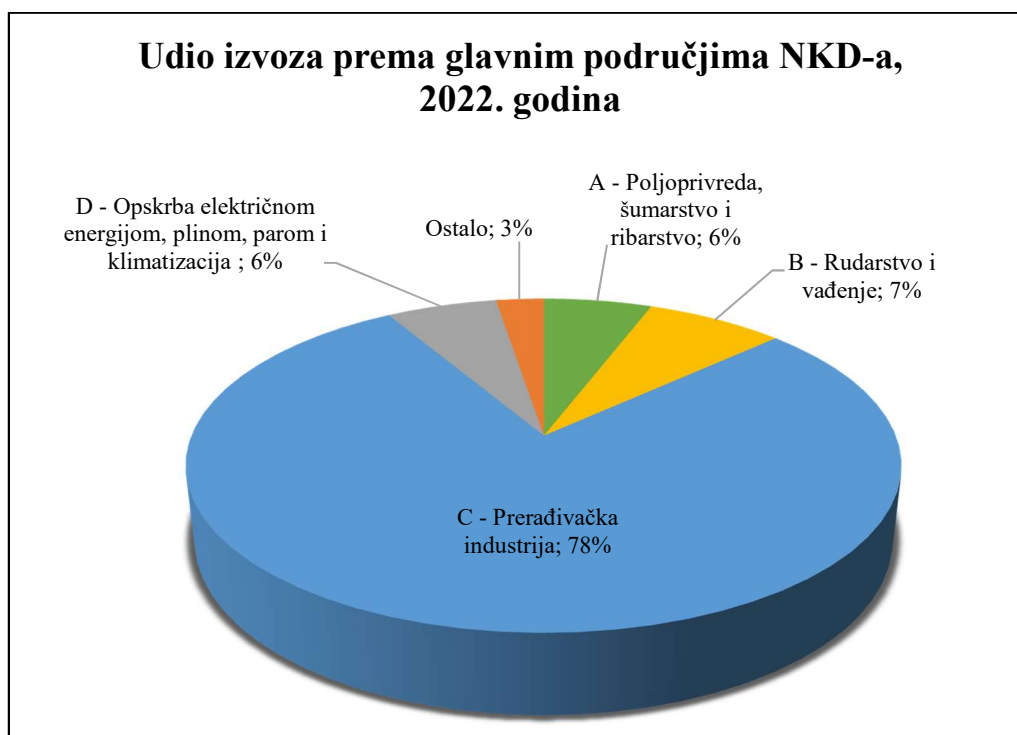
Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Kako bi mogli uočiti konkretne promjene nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, u daljnjem dijelu rada bit će prikazane promjene strukture hrvatskog uvoza i izvoza prema različitim klasifikacijama industrije i proizvoda.

Ukoliko promotrimo podjelu izvoza prema glavnim razredima NKD-a 2022. godine prikazanu grafom 7., primjećujemo da, iako je i dalje u izvozu dominantna prerađivačka

industrija, njen udio se smanjio s 90% 2012. godine na 78% 2022. godine. Paralelno s tim, porastao je udio izvoza sektora A – Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, s 4% na 6%, udio uvoza sektora B – Rudarstvo i vađenje, s 1% na 7%, te udio izvoza sektora D – Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija, s 1% na 6%. Do manjih promjena dolazi i u ostalim sektorima, ali s obzirom da se radi o industrijama s vrlo malom zastupljenošću, one su u našem slučaju zanemarive.

Graf 7. Udio izvoza robe prema glavnim područjima NKD-a, 2022. godina

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Budući da je prerađivačka industrija najzastupljenija u hrvatskom izvozu, a i unutar nje je klasificiran velik broj različitih industrija, jasnije promjene možemo uočiti ukoliko promotrimo kretanje zastupljenosti pojedinih industrija unutar prerađivačke industrije prikazano tablicom 13. Možemo primijetiti da se opseg trgovine, generalno, povećao po svim područjima. Najveću vrijednost izvoza u 2022. godini ostvaruju područja CH - Proizvodnja osnovnih metala i proizvodnja izrađenih metalnih proizvoda, osim strojeva i opreme s 13,31% u ukupnom izvozu i CA - Proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duhanskih proizvoda s 11,89% u ukupnom izvozu. Nadalje, možemo primijetiti da je 2022.

godine, smanjen utjecaj područja CD- Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda i CL - Proizvodnja prijevoznih sredstava na izvoz. Vrijednost izvoza tih industrija je rasla po puno nižoj stopi od vrijednosti izvoza po ostalim industrijama koje su kontinuirano rasle po puno većim stopama. Konkretno, izvoz sektora CD - Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda je 2012. godine ostvario vrijednost od 1,13 milijardi eura što je činilo oko 13,10% izvoza u ukupnom izvozu, da bi 2022. godine izvoz istog sektora iznosio 1,6 milijardi eura s udjelom od svega 8,43% u ukupnom izvozu. Iako se vrijednost izvoza povećala, povećala se minimalno s obzirom na povećanja u ostalim sektorima, dok se zastupljenost sektora u ukupnom izvozu smanjila.

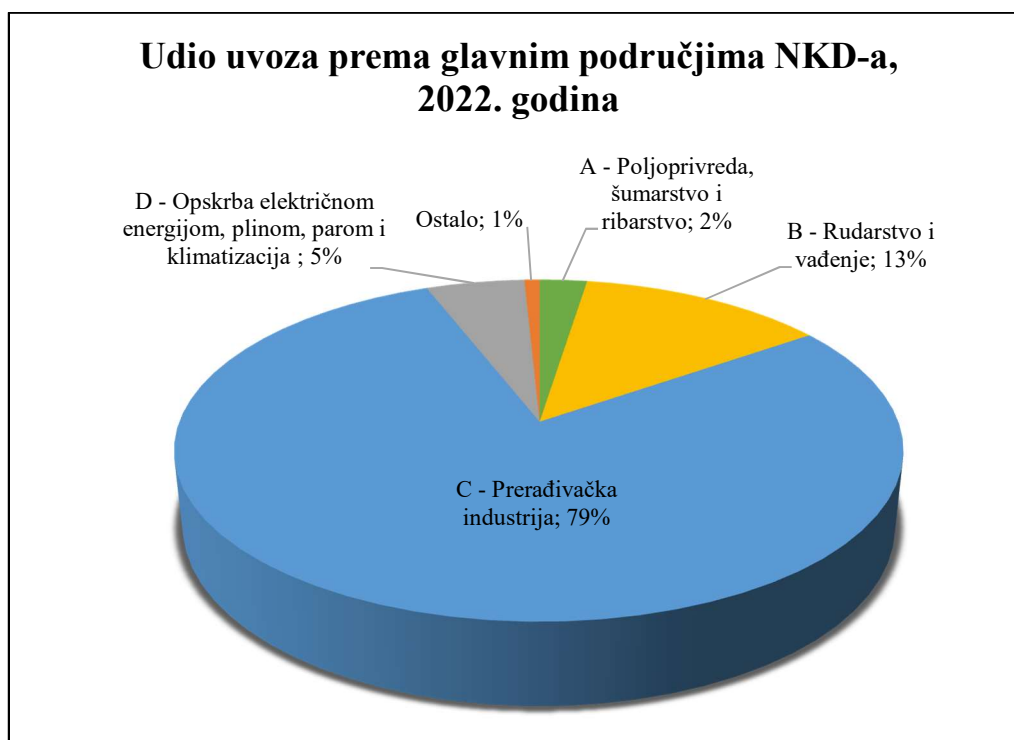
Tablica 13. Udio izvoza prema međurazinama NKD-a, područje C – Prerađivačka industrija, za 2012. i 2022. godinu

IZVOZ u tis. eura	Naziv	2012	%	2022	%	
P D R U Č J E	C	Prerađivačka industrija	8.626.988	100,00%	18.885.602	100,00%
	CA	Proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duhanskih proizvoda	895.549	10,38%	2.246.238	11,89%
	CB	Proizvodnja tekstila, odjeće, kože i srodnih proizvoda	728.624	8,45%	1.585.880	8,40%
	CC	Proizvodnja proizvoda od drva i papira, tiskanje	519.581	6,02%	1.682.618	8,91%
	CD	Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda	1.130.142	13,10%	1.592.775	8,43%
	CE	Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda	586.778	6,80%	1.209.782	6,41%
	CF	Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih pripravaka	437.897	5,08%	1.055.393	5,59%
	CG	Proizvodnja proizvoda od gume i plastike te proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	511.135	5,92%	1.496.353	7,92%
	CH	Proizvodnja osnovnih metala i proizvodnja izrađenih metalnih proizvoda, osim strojeva i opreme	943.775	10,94%	2.512.895	13,31%
	CI	Proizvodnja računala te elektroničkih i optičkih proizvoda	261.897	3,04%	630.520	3,34%
	CJ	Proizvodnja električne opreme	719.413	8,34%	1.766.075	9,35%
	CK	Proizvodnja strojeva i opreme, d. n.	670.912	7,78%	1.300.757	6,89%
	CL	Proizvodnja prijevoznih sredstava	930.377	10,78%	1.233.916	6,53%
	CM	Ostala prerađivačka industrija, popravak i instaliranje strojeva i opreme	290.908	3,37%	572.399	3,03%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Do puno manjih promjena dolazi ukoliko promatramo uvoz robe, prikazan grafom 8. Vidimo da u promatranom periodu gotovo da nije bilo promjena u strukturi uvoza prema glavnim razredima NKD-a, odnosno Prerađivačka industrija zadržala je udio od oko 80% uvoza u ukupnom uvozu, slijedi sektor B – Rudarstvo i vađenje s udjelom od 13% u ukupnom izvozu. U ostalim sektorima također dolazi do manjih, a zbog male zastupljenosti, u našem slučaju zanemarivih, promjena u strukturi.

Graf 8. Udio uvoza robe prema glavnim područjima NKD-a, 2022. godina

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Ukoliko pogledamo podjelu unutar razreda C- Prerađivačka industrija, prikazanu tablicom 14., vidimo da u promatranom periodu nije došlo do većih promjena strukture uvoza unutar prerađivačke industrije. I dalje u uvozu prednjače sektor CA - Proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duhanskih proizvoda s gotovo neizmijenjenim udjelom od 11,9%, te sektor CH - Proizvodnja osnovnih metala i proizvodnja izrađenih metalnih proizvoda s nešto povećanim udjelom od 12,21%. Najveće promjene zabilježene su u sektoru CE - Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda i sektoru CK - Proizvodnja

strojeva i opreme koji su zabilježili blago smanjenje udjela u ukupnom uvozu prerađivačke industrije.

Tablica 14. Udio uvoza prema međurazinama NKD-, područje C – Prerađivačka industrija, za 2012. i 2022. godinu

UVOZ u tis. eura	Naziv	2012	%	2022	%	
P D R U Č J E	C	Prerađivačka industrija	13.014.393	100,00%	32.980.446	100,00%
	CA	Proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duhanskih proizvoda	1.548.153	11,90%	3.930.784	11,92%
	CB	Proizvodnja tekstila, odjeće, kože i srodnih proizvoda	1.021.034	7,85%	2.731.085	8,28%
	CC	Proizvodnja proizvoda od drva i papira, tiskanje	565.609	4,35%	1.352.953	4,10%
	CD	Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda	1.155.390	8,88%	3.098.751	9,40%
	CE	Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda	1.342.860	10,32%	3.047.235	9,24%
	CF	Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih pripravaka	668.637	5,14%	1.778.348	5,39%
	CG	Proizvodnja proizvoda od gume i plastike te proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	899.992	6,92%	2.170.389	6,58%
	CH	Proizvodnja osnovnih metala i proizvodnja izrađenih metalnih proizvoda, osim strojeva i opreme	1.474.193	11,33%	4.027.321	12,21%
	CI	Proizvodnja računala te elektroničkih i optičkih proizvoda	864.386	6,64%	1.966.303	5,96%
	CJ	Proizvodnja električne opreme	654.664	5,03%	1.969.194	5,97%
	CK	Proizvodnja strojeva i opreme, d. n.	1.206.620	9,27%	2.647.904	8,03%
	CL	Proizvodnja prijevoznih sredstava	1.114.554	8,56%	2.942.600	8,92%
	CM	Ostala prerađivačka industrija, popravak i instaliranje strojeva i opreme	498.301	3,83%	1.317.578	4,00%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

U daljnjem dijelu rada bit će prikazana hrvatska robna razmjena s inozemstvom prema načelima Kombinirane nakon ulaska Hrvatske u europsku uniju. Ukoliko promotrimo strukturu izvoza prije i nakon pristupanja, prikazanu tablicom 15., možemo primijetiti da se općenito, opseg izvoza po gotovo svim područjima povećavao. I dalje, najveću vrijednost izvoza ostvarivala su područja označena s poglavljima 27 - Mineralna goriva, ulja i proizvodi njihove destilacije; Bitumenske tvari; Mineralni voskovi, 85 - Električni strojevi i oprema i 84 - Nuklearni reaktori, kotlovi, strojevi i mehanički uređaji; njihovi dijelovi.

Tablica 15. Struktura izvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi, 2012. - 2022. godina

Struktura izvoza - Kombinirana nomenklatura		Iznosi u mil. EUR			Postotni udio (%)		
Poglavlje	Skraćeni naziv	2012	2018	2022	2012	2018	2022
	UKUPNO	9.629	14.543	24.120	100%	100%	100%
27	Mineralna goriva, ulja i proizvodi njihove destilacije; Bitumenske tvari; Mineralni voskovi	1.320	1.539	4.730	14%	11%	20%
85	Električni strojevi i oprema; njihovi dijelovi; Aparati za snimanje i reprodukciju zvuka i televizijske slike i zvuka; njihovi dijelovi i pribor	874	1.194	2.004	9%	8%	8%
84	Nuklearni reaktori, kotlovi, strojevi i mehanički uređaji; njihovi dijelovi	849	1.247	1.645	9%	9%	7%
44	Drvo i proizvodi od drva; drveni ugljen	450	821	1.360	5%	6%	6%
30	Farmaceutski proizvodi	390	895	995	4%	6%	4%
73	Proizvodi od željeza i čelika	265	485	732	3%	3%	3%
39	Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	193	411	729	2%	3%	3%
76	Aluminij i proizvodi od aluminija	284	438	713	3%	3%	3%
87	Vozila, osim željezničkih i tramvajskih; njihovi dijelovi	162	666	681	2%	5%	3%
94	Pokućanstvo; Oprema za krevete, madraci, nosači madraca, jastuci i slični punjeni proizvodi; svjetiljke i rasvjetna tijela; osvijetljeni znakovi, natpisne ploče i slično; montažne zgrade	294	420	657	3%	3%	3%
61	Odjeća i pribor za odjeću, pleteni ili kukičani	283	491	649	3%	3%	3%
10	Žitarice	123	190	542	1%	1%	2%
89	Brodovi, brodice i plutajuće konstrukcije	637	240	205	7%	2%	1%
31	Gnojiva	281	184	120	3%	1%	0%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Ukoliko promatramo postotna povećanja udjela izvoza, nakon pristupanja, primjećujemo da se najviše povećao izvoz područja označenog s poglavljem 27 - Mineralna goriva, ulja i proizvodi njihove destilacije; Bitumenske tvari; Mineralni voskovi koji je 2012. godine činio 14% izvoza u ukupnom izvozu, da bi 2022. godine taj udio porastao na 20%. S druge strane, značajno se smanjio udio izvoza iz područja označenih s poglavljima 84 - Nuklearni reaktori, kotlovi, strojevi i mehanički uređaji; s 9% na 7%, 89 - Brodovi, brodice i plutajuće konstrukcije; s 7% na 1% i 31 – Gnojiva; s 3% na manje od 1%.

Isto tako, ukoliko promatramo vrijednosti uvoza, prema područjima kombinirane nomenklature, prikazane tablicom 16., možemo zaključiti da se i uvoz, također, povećavao po gotovo svim područjima. Najveće povećanje udjela uvoza zabilježeno je u područjima

označenim s poglavljima 27 - Mineralna goriva, ulja i proizvodi njihove destilacije; Bitumenske tvari; Mineralni voskovi; s 23% na 26% i 87 - Vozila, osim željezničkih i tramvajskih; njihovi dijelovi.

Tablica 16. Struktura uvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi, 2012. - 2022. godina

Struktura uvoza - Kombinirana nomenklatura		Iznosi u mil. EUR			Postotni udio (%)		
Poglavlje	Skraćeni naziv	2012	2018	2022	2012	2018	2022
	UKUPNO	16.214	23.748	41.880	100%	100%	100%
27	Mineralna goriva, ulja i proizvodi njihove destilacije; Bitumenske tvari; Mineralni voskovi	3.768	3.224	10.716	23%	14%	26%
84	Nuklearni reaktori, kotlovi, strojevi i mehanički uređaji; njihovi dijelovi	1.473	2.239	3.175	9%	9%	8%
85	Električni strojevi i oprema; njihovi dijelovi; Aparati za snimanje i reprodukciju zvuka i televizijske slike i zvuka; njihovi dijelovi i pribor	1.127	1.903	2.913	7%	8%	7%
87	Vozila, osim željezničkih i tramvajskih; njihovi dijelovi	751	1.934	2.456	5%	8%	6%
30	Farmaceutski proizvodi	589	1.108	1.654	4%	5%	4%
39	Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	690	1.024	1.625	4%	4%	4%
72	Željezo i čelik	444	594	1.280	3%	2%	3%
73	Proizvodi od željeza i čelika	413	608	982	3%	3%	2%
61	Odjeća i pribor za odjeću, pleteni ili kukičani	264	658	950	2%	3%	2%
76	Aluminij i proizvodi od aluminija	276	467	898	2%	2%	2%
48	Papir i karton; Proizvodi od papirne mase	346	454	723	2%	2%	2%
94	Pokućanstvo; Oprema za krevete, madraci, nosači madraca, jastuci i slični punjeni proizvodi; svjetiljke i rasvjetna tijela; osvijetljeni znakovi, natpisne ploče i slično; montažne zgrade	306	497	698	2%	2%	2%
90	Optički, fotografski, kinematografski, mjerni, kontrolni, ispitni, medicinski ili kirurški instrumenti i aparati; njihovi dijelovi i pribor	263	583	663	2%	2%	2%
89	Brodovi, brodice i plutajuće konstrukcije	291	185	278	2%	1%	1%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Sva ostala promatrana područja, koja su u slučaju uvoza bila najzastupljenija, kroz promatran period nisu zabilježila značajne promjene u strukturi uvoza, odnosno promjene koje su se i događale, nisu utjecale na promjenu udjela za više od 1%.

Kako bi mogli jasnije prepoznati promjene uzrokovane ulaskom Hrvatske u Europsku uniju ponovo ćemo promotriti strukturu uvoza i izvoza prema područjima Kombinirane nomenklature razvrstane po proizvoljnim grupacijama zemalja, odnosno, našem slučaju, promatrat ćemo robnu razmjenu Hrvatske s zemljama Europske unije, zemljama CEFTA-e te ostalim zemljama.

Tablicom 17. prikazana su područja u kojima je Hrvatska, najveći udio robe izvozila u zemlje CEFTA-e. Podaci u tablici prikazuju stanje za godinu prije pristupanja, 2012. godinu, odnosno izabrane godine nakon pristupanja, zaključno s 2022. godinom. Vidljivo je da se u svim područjima u kojima je Hrvatska ostvarivala najveći izvoz robe s zemljama CEFTA-e, taj udio drastično smanjio. Nakon pridruživanja Europskoj uniji samo je u području 34 - Sapun, organska površinska aktivna sredstva, pripravci za pranje i podmazivanje, poliranje ili ribanje umjetni voskovi, svijeće, paste za modeliranje, zubarski voskovi i pripravci, izvoz u zemlje CEFTA-e ostao dominantan.. Međutim, postoje 3 područja u kojima se povećao udio izvoza u zemlje CEFTA-e. Naime, prije pristupanja, tek 31% robe iz područja 60 - Pleteni ili kukičani materijali izvezen je u zemlje CEFTA-e, da bi 2022. godine taj udio iznosio 82%. Udio izvoza robe u zemlje CEFTA-e povećan je i u područjima 51 - Vuna, fina ili gruba životinjska dlaka; pređa i tkanine od konjske dlake s 16% na 87% te 59 - Impregnirani, premazani, prevučeni, prekriveni ili laminirani tekstilni materijal; tekstilni proizvodi prikladni za industrijsku uporabu s 15% na 63%. Sva područja u kojima je izvoz u zemlje CEFTA-e ostao dominantan označena su svijetlo plavom bojom. Važno je istaknuti, kako se u gotovo svim područjima u kojima se smanjivao udio izvoza robe u zemlje CEFTA-e, paralelno povećavao udio izvoza u zemlje EU. Udio izvoza u ostale zemlje ostao neznačajan gotovo u svim promatranim područjima, s vrlo malim udjelom izvoza u ukupnom izvozu promatranom po područjima kombinirane nomenklature.

Tablica 17. Struktura izvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi po proizvoljnim grupacijama zemalja, 2012. - 2022. godina

Struktura izvoza prema proizvoljnim grupacijama zemalja - Kombinirana nomenklatura			2012.	2014.	2016.	2018.	2022.
Pogl.	Naziv	Regija uvoza	Udio (%)	Udio (%)	Udio (%)	Udio (%)	Udio (%)
4		UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%

	Mlijeko i mliječni proizvodi; jaja; prirodni med; jestivi proizvodi životinjskog podrijetla, nespomenuti na drugom mjestu	ZEMLJE EU	12%	31%	53%	55%	51%
		ZEMLJE CEFTA-E	87%	67%	45%	44%	46%
		OSTALE ZEMLJE	1%	2%	2%	1%	3%
45	Pluto i proizvodi od pluta	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	16%	9%	26%	64%	67%
		ZEMLJE CEFTA-E	84%	91%	74%	35%	28%
		OSTALE ZEMLJE	0%	0%	0%	1%	5%
11	Proizvodi mliinske industije; slad; škrob; inulin; pšenični gluten	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	13%	36%	51%	44%	28%
		ZEMLJE CEFTA-E	82%	64%	39%	48%	30%
		OSTALE ZEMLJE	5%	0%	10%	8%	42%
53	Ostala biljna tekstilna vlakna; papirna pređa i tkanine od papirne pređe	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	16%	65%	36%	44%	65%
		ZEMLJE CEFTA-E	79%	35%	63%	56%	34%
		OSTALE ZEMLJE	5%	0%	1%	0%	2%
34	Sapun, organska površinska aktivna sredstva, pripravci za pranje i podmazivanje, poliranje ili ribanje umjetni voskovi, svijeće, paste za modeliranje, zubarski voskovi i pripravci	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	26%	28%	27%	39%	41%
		ZEMLJE CEFTA-E	74%	71%	72%	60%	57%
		OSTALE ZEMLJE	1%	1%	1%	1%	2%
9	Kava, čaj, mate čaj i začini	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	22%	34%	70%	62%	51%
		ZEMLJE CEFTA-E	70%	62%	26%	33%	46%
		OSTALE ZEMLJE	7%	4%	4%	5%	3%
18	Kakao i kakao proizvodi	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	22%	28%	35%	42%	61%
		ZEMLJE CEFTA-E	70%	68%	61%	54%	36%
		OSTALE ZEMLJE	7%	5%	4%	4%	3%
60	Pleteni ili kukičani materijali	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	69%	17%	36%	13%	17%
		ZEMLJE CEFTA-E	31%	83%	63%	86%	82%
		OSTALE ZEMLJE	0%	0%	1%	0%	0%
51	Vuna, fina ili gruba životinjska dlaka; pređa i tkanine od konjske dlake	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	74%	55%	41%	44%	10%
		ZEMLJE CEFTA-E	16%	44%	59%	56%	87%
		OSTALE ZEMLJE	10%	1%	1%	0%	3%
59	Impregnirani, premazani, prevučeni, prekriveni ili laminirani tekstilni materijal; tekstilni proizvodi prikladni za industrijsku uporabu	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	79%	71%	63%	46%	31%
		ZEMLJE CEFTA-E	15%	25%	28%	53%	63%
		OSTALE ZEMLJE	6%	4%	9%	1%	6%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

S druge strane, ukoliko promotrimo udio uvoza robe iz zemalja CEFTA-e, prema područjima Kombinirane nomenklature, prikazan tablicom 18., možemo primijetiti da se udio izvoza još dramatičnije smanjivao. Nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju, ne postoji područje u kojem je ostao dominantan uvoz robe iz zemalja CEFTA-e. Ipak, postoje neka područja u kojima je, nakon pristupanja, blago povećao udio uvoza iz zemalja CEFTA-e; to su područja označena poglavljem 74 - Bakar i proizvodi od bakra; s 6% na 39%, te 43 - Prirodno i umjetno krzno; proizvodi od krzna; s 0% na 13% promatrajući podatke za 2022. godinu. U svim ostalim područjima udio uvoza iz zemalja CEFTA-e se smanjio, te u zadnjoj promatranoj godini niti u jednom području ne prelazi 23%.

Tablica 18. Struktura uvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi po proizvodnim grupacijama zemlja, 2012. - 2022. godina

Struktura uvoza prema proizvodnim grupacijama zemalja - Kombinirana nomenklatura			2012.	2014.	2016.	2018.	2022.
Pogl.	Naziv	Regija uvoza	Udio (%)	Udio (%)	Udio (%)	Udio (%)	Udio (%)
47	Celuloza od drva ili rugih vlaknastih materijala; papir i karton (otpaci) namijenjeni ponovnoj preradi	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	34%	72%	83%	72%	82%
		ZEMLJE CEFTA-E	66%	28%	17%	28%	18%
		OSTALE ZEMLJE	0%	0%	0%	0%	0%
86	Željezničke ili tramvajske lokomotive, vagoni, željeznički ili tramvajski kolosiječni sklopovi te njihovi dijelovi; mehanička i elektromehanička prometna signalna oprema svih vrsta	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	33%	69%	69%	85%	77%
		ZEMLJE CEFTA-E	59%	18%	16%	11%	19%
		OSTALE ZEMLJE	8%	13%	15%	4%	5%
76	Aluminij i proizvodi od aluminija	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	44%	66%	72%	65%	77%
		ZEMLJE CEFTA-E	44%	26%	16%	22%	10%
		OSTALE ZEMLJE	12%	8%	12%	14%	14%
15	Masti i ulja životinjskog, biljnog ili mikrobnog podrijetla te proizvodi njihove razgradnje; prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	57%	71%	71%	79%	70%
		ZEMLJE CEFTA-E	36%	24%	24%	14%	21%
		OSTALE ZEMLJE	8%	5%	5%	6%	8%
14	Biljni materijali za pletarstvo; biljni proizvodi nespomenuti na drugom mjestu	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	23%	84%	55%	70%	68%
		ZEMLJE CEFTA-E	27%	7%	16%	8%	14%
		OSTALE ZEMLJE	49%	9%	29%	21%	18%
10	Žitarice	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	64%	78%	83%	73%	64%

		ZEMLJE CEFTA-E	23%	19%	12%	24%	23%
		OSTALE ZEMLJE	13%	3%	6%	3%	14%
4	Mlijeko i mliječni proizvodi; jaja; prirodni med; jestivi proizvodi životinjskog podrijetla, nespomenuti na drugom mjestu	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	77%	95%	97%	96%	96%
		ZEMLJE CEFTA-E	21%	4%	2%	4%	3%
		OSTALE ZEMLJE	1%	1%	1%	1%	0%
93	Oružje i streljivo; njihovi dijlovi i pribor	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	72%	64%	95%	53%	65%
		ZEMLJE CEFTA-E	12%	10%	2%	24%	6%
		OSTALE ZEMLJE	16%	27%	3%	23%	29%
74	Bakar i proizvodi od bakra	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	83%	91%	57%	57%	93%
		ZEMLJE CEFTA-E	6%	6%	40%	38%	39%
		OSTALE ZEMLJE	11%	3%	3%	5%	5%
43	Prirodno i umjetno krzno; proizvodi od krzna	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		ZEMLJE EU	57%	82%	82%	68%	66%
		ZEMLJE CEFTA-E	0%	3%	12%	22%	13%
		OSTALE ZEMLJE	42%	15%	6%	10%	21%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

Paralelno s smanjenjem izvoza i uvoza iz zemalja CEFTA-e, povećavao se izvoz i uvoz iz zemalja Europske unije. Možemo zaključiti da je izlazak Hrvatske iz CEFTA-e i paralelni ulazak u Europsku uniju imao različit utjecaj na različite industrije. U industrijama čiji je izvoz robe uvelike ovisio o tržištima CEFTA-e, utjecaj je bio veći, jer su poduzeća u navedenim industrijama bila suočena s konkretnim problemom otežanog izvoza na do tad otvorena tržišta. Međutim, smanjena mogućnost izvoza na tržišta CEFTA-e, povećala su izvoz na tržište Europske unije. S druge strane, generalno je povećan opseg uvoza, što je povećalo pritisak na domaće industrije i poduzeća u vidu veće konkurencije. Industrije i poduzeća na koje su najviše utjecale promjene uvoznih i izvoznih politika bit će navedena u daljnjem dijelu rada.

4. Implikacije promjene trgovinskih tokova na hrvatska poduzeća

U narednom poglavlju bit će analizirane najizraženije promijene trgovinskih tokova nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji. Nadalje, za neke od industrija, na koje je proces pristupanja rezultirao značajnim promjenama, bit će izrađena Porterijska analiza. Na kraju poglavlja, za neke od tih industrija, bit će prikazani i primjeri iz prakse na temelju referentnih domaćih poduzeća.

4.1. Industrije s najizraženijom promjenom trgovinskih tokova

Već u prvim godinama nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju, bilo je vidljivo povećanje udjela trgovinske razmjene s zemljama Europske unije te paralelno smanjenje udjela trgovine s ostalim zemljama. Međutim, na neke dijelove industrije te su promjene imale više utjecaja, na neke manje, a na neke uopće nisu. Kako bi jednostavnije identificirali industrije najpodložnije promjenama, daljnju analizu prilagodili smo očekivanjima. Dakle, u nastavku rada, uvozne i izvozne zemlje bit će grupirane u skupine za koje se pretpostavljalo da će najviše naglasiti stvarne promijene nakon pristupanja, odnosno promatrat ćemo zemlje Europske unije, zemlje CEFTA-e te ostale zemlje. Kao i u ostatku rada, analiza će biti rađena za promijene u dugom roku, odnosno promatrat će se godina prije pristupanja, 2012. zaključno sa zadnjom godinom promatranja, 2022. godinom. Iako je u prvoj godini nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju, a posebice u zadnjoj promatranoj godini, stopa inflacija bila veća od uobičajene, takva promjena ne bi smjela imati prevelik utjecaj na promijene u strukturi izvoza prema grupacijama zemalja, pa smo je u našem slučaju zanemarili.

Tablicom 19. prikazane su najistaknutije promjene u izveznoj strukturi prema poglavljima Kombinirane nomenklature. Najveće promijene većinom su primjetne u strukturi izvoza, odnosno nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji vidljivo je značajno smanjenje izvoza u zemlje CEFTA-e, odnosno značajno povećanje uvoza u zemlje EU u područjima označenim s poglavljima 01- Žive životinje, 02 - Meso i jestivi klaonički

proizvodi, 04 - Mlijeko i mliječni proizvodi; jaja; prirodni med; jestivi proizvodi životinjskog podrijetla, nespomenuti na drugom mjestu, 07 - Jestivo povrće, pojedini korijeni i gomolji, 09 - Kava, čaj, mate čaj i začini, 10 – Žitarice, 11 - Proizvodi mlinske industrije; slad; škrob; inulin; pšenični gluten, 12 - Uljano sjemenje i plodovi; razno zrnje, sjemenje i plodovi; industrijsko i ljekovito bilje; slama i stočna hrana, 15 - Masti i ulja životinjskog, biljnog ili mikrobnog podrijetla te proizvodi njihove razgradnje; prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi, 16 - Proizvodi od mesa, riba, rakova, mekušaca ili drugih beskralježnjaka, ili od kukaca, 24 - Duhan i prerađeni nadomjesci duhana; proizvodi sa ili bez nikotina namijenjeni za udisanje bez izgaranja, ostali proizvodi namijenjeni za unos nikotina u ljudsko tijelo, 45 - Pluto i proizvodi od pluta i 86 - Željezničke ili tramvajske lokomotive, vagoni, željeznički ili tramvajski kolosiječni sklopovi; njihovi dijelovi; mehanička i elektromehanička prometna signalna oprema. Iako su u svim navedenim industrijama vidljive značajne promjene u izveznoj strukturi, možda je najveće promijene prolazila duhanska industrija, u kojoj se prije ulaska u Europsku uniju 59% robe izvezilo na tržišta zemalja CEFTA-e, a 26% na tržišta zemalja Europske unije, da bi se 2022. godine, 75% robe izvezilo na tržište Europske unije, a tek 10% na tržište zemalja CEFTA-e. Važno je istaknuti i mljekarsku industriju, koja je prije ulaska u Europsku uniju 87% svojih proizvoda izvezila u zemlje CEFTA-e, a tek 12% na tržište Europske unije, da bi nakon pristupanja taj izvoz pao na 46% za zemlje CEFTA-e, odnosno porastao na 51% u slučaju izvoza na tržište Europske unije. Moramo napomenuti da su neke industrije u ovom smislu prolazile i veće promjene od duhanske i mljekarske industrije, poput industrija označenih s poglavljem 15 - Masti i ulja životinjskog, biljnog ili mikrobnog podrijetla te proizvodi njihove razgradnje; prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi te 45 - Pluto i proizvodi od pluta, međutim njihovi tržišni udjeli su puno manji, pa je posljedično i njihov utjecaj na hrvatsko gospodarstvo i poduzeća puno manji. Postoje naravno i obrnuti slučajevi, kada se primjerice, nakon pristupanja, izvoz određenih proizvoda na tržište Europske unije počeo smanjivati, a izvoz u zemlje CEFTA-e počeo povećavati, kao što je to slučaj s izvozom robe označene poglavljem 56 - Vata, pust i netkani materijali; posebna pređa; konopi, uzice i užad te proizvodi od njih; ili kada se primjerice počeo povećavati izvoz i u zemlje CEFTA-e i u zemlje Europske unije na štetu ostalih zemalja, kao što je to slučaj s izvozom umjetnih i sintetičkih vlakana. Međutim, valja napomenuti da su takvi slučajevi rijetki, a promijene unutar tih industrija većinom male i zanemarive.

Tablica 19. Najznačajnije promjene izvoznih tokova nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji za proizvodne grupacije zemalja, 2012. – 2022. godina

Izvoz u mil. eur		UDIO					
Poglavlja		ZEMLJE	2012	2014	2016	2018	2022
SVEUKUPNO		UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	58%	64%	66%	58%	69%
		CEFTA	21%	20%	16%	21%	19%
		OSTALO	21%	16%	17%	21%	12%
01	Žive životinje	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	3%	21%	74%	52%	72%
		CEFTA	50%	67%	11%	25%	22%
		OSTALO	47%	12%	15%	23%	6%
02	Meso i jestivi klaonički proizvodi	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	36%	60%	71%	73%	58%
		CEFTA	59%	37%	26%	25%	40%
		OSTALO	5%	3%	3%	3%	2%
04	Mlijeko i mliječni proizvodi; jaja; prirodni med; jestivi proizvodi životinjskog podrijetla, nespomenuti na drugom mjestu	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	12%	31%	53%	55%	51%
		CEFTA	87%	67%	45%	44%	46%
		OSTALO	1%	2%	2%	1%	3%
07	Jestivo povrće, pojedini korijeni i gomolji	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	50%	65%	80%	81%	86%
		CEFTA	47%	32%	19%	18%	10%
		OSTALO	3%	2%	1%	1%	4%
09	Kava, čaj, mate čaj i začini	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	22%	34%	70%	62%	51%
		CEFTA	70%	62%	26%	33%	46%
		OSTALO	7%	4%	4%	5%	3%
10	Žitarice	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	51%	69%	87%	87%	91%
		CEFTA	40%	28%	13%	10%	8%
		OSTALO	10%	3%	0%	2%	1%
11	Proizvodi mlinske industije; slad; škrob; inulin; pšenični gluten	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	13%	36%	51%	44%	28%
		CEFTA	82%	64%	39%	48%	30%
		OSTALO	5%	0%	10%	8%	42%
12	Uljano sjemenje i plodovi; razno zrnje, sjemenje i plodovi; industrijsko i ljekovito bilje; slama i stočna hrana	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	32%	53%	63%	83%	70%
		CEFTA	67%	36%	16%	14%	29%
		OSTALO	1%	11%	21%	3%	2%
15	Masti i ulja životinjskog, biljnog ili mikrobnog podrijetla te proizvodi	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	41%	61%	82%	87%	86%

	njihove razgradnje; prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi	CEFTA	56%	38%	17%	12%	13%
		OSTALO	3%	1%	1%	1%	2%
16	Proizvodi od mesa, riba, rakova, mekušaca ili drugih beskralježnjaka, ili od kukaca	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	31%	46%	60%	65%	62%
		CEFTA	64%	49%	35%	32%	31%
		OSTALO	5%	5%	4%	3%	7%
24	Duhan i prerađeni nadomjesci duhana; proizvodi sa ili bez nikotina namjenjeni za udisanje bez izgaranja, ost. proizvodi namjenjeni za unos nikotina u ljudsko tijelo	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	26%	36%	56%	82%	75%
		CEFTA	59%	51%	40%	12%	10%
		OSTALO	15%	13%	4%	6%	15%
45	Pluto i proizvodi od pluta	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	16%	9%	26%	64%	67%
		CEFTA	84%	91%	74%	35%	28%
		OSTALO	0%	0%	0%	1%	5%
55	Umjetna ili sintetička rezana vlakna	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	54%	65%	77%	87%	82%
		CEFTA	2%	16%	23%	13%	10%
		OSTALO	44%	19%	0%	0%	8%
56	Vata, pust i netkani materijali; posebna pređa; konopi, uzice i užad te proizvodi od njih	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	95%	90%	86%	81%	78%
		CEFTA	3%	9%	11%	16%	21%
		OSTALO	2%	1%	2%	2%	1%
86	Željezničke ili tramvajske lokomotive, vagoni, željeznički ili tramvajski kolosiječni sklopovi; njihovi dijelovi; meh. i elektromeh. prometna signalna oprema	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	51%	86%	84%	92%	95%
		CEFTA	33%	4%	10%	3%	2%
		OSTALO	16%	10%	6%	5%	3%

Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

S druge strane, uvozni trgovinski tokovi nisu pokazivali tako drastične promijene kao na strani izvoza. Ipak, postoje vidljive promijene u strukturi zemalja uvoznica za određene kategorije robe. Najvažnije promijene prikazane su u tablici 20. Možemo primijetiti da je, kao i kod izvoza, u gotovo svim područjima zabilježen porast uvoza iz zemalja Europske unije. Neke od iznimka su duhanska industrija, koja je nakon pristupanja u strukturi zabilježila smanjen uvoz iz zemalja EU i CEFTA-e, odnosno povećanje uvoza iz ostalih zemalja te područje 74 - Bakar i proizvodi od bakra gdje je primjetan povećan udio uvoza iz zemalja CEFTA-e. Općenito, u svim područjima u kojima je udio uvoza iz zemalja CEFTA-e bio značajan prije pristupanja, taj je udio sveden na minimalne, gotovo neznačajne razine nakon pristupanja. Područja u kojima se najviše osjetila takva promjena su područja

označena poglavljima 04 - Mlijeko i mliječni proizvodi; jaja; prirodni med; jestivi proizvodi životinjskog podrijetla, nespomenuti na drugom mjestu, 14 - Biljni materijali za pletarstvo; biljni proizvodi nespomenuti na drugom mjestu, 15 - Masti i ulja životinjskog, biljnog ili mikrobnog podrijetla te proizvodi njihove razgradnje; prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi, 16 - Proizvodi od mesa, riba, rakova, mekušaca ili drugih beskralježnjaka, ili od kukaca, 23 - Ostaci i otpaci od prehrambene industrije; pripremljena životinjska hrana, 41 - Sirova koža (osim krzna) i štavljena koža, 47 - Celuloza od drva ili drugih vlaknastih celuloznih materijala; papir i karton (otpaci), 76 - Aluminij i proizvodi od aluminija, 86 - Željezničke ili tramvajske lokomotive, vagoni, željeznički ili tramvajski kolosiječni sklopovi; njihovi dijelovi; mehanička i elektromehanička prometna signalna oprema te 89 - Brodovi, brodice i plutajuće konstrukcije. Postoje, naravno i područja koja su nakon ulaska u Europsku uniju zabilježila povećani udio uvoza iz zemalja CEFTA-e, poput područja 31 – Gnojiva te područja 74 - Bakar i proizvodi od bakra. Moramo napomenuti da nisu to jedina područja koja su nakon pristupanja pokazivala povećan udio uvoza iz zemalja CEFTA-e, jer ipak u ukupnoj strukturi uvoz iz zemalja CEFTA-e zabilježio je čak i blagi porast s 6% na 7%, već su u tablici popisana područja koja su zabilježila najveće promijene u strukturi. Dakle, bilo je još područja koja su bilježila blagi porast udjela uvoza iz zemalja CEFTA-e, ali je taj rast bio puno blaži. Međutim, ulazak Hrvatske u Europsku uniju nije toliko naštetio zemljama CEFTA-e, koliko ostalim zemljama. Najveće promijene u strukturi uvoza vidljive su u strukturi uvoza iz područja 42 - Proizvodi od kože; sedlarski i remenarski proizvodi; predmeti za putovanje, torbe i slično; proizvodi od životinjskih crijeva, gdje je prije pristupanja Hrvatske Europskoj uniji 70% uvezene robe dolazilo iz ostalih zemalja, a 29% iz zemalja Europske unije, da bi se nakon pristupanja udio uvoza iz ostalih zemalja smanjio na svega 10% u najlošijim razdobljima, dok je udio uvoza iz Europske unije rastao do čak 87%. Gotovo ista situacija vidljiva je i s uvozom robe iz područja 62 - Odjeća i pribor za odjeću, pleteni ili kukičani gdje se prije pridruživanja 77% robe uvozilo iz ostalih zemalja, a 20% iz zemalja Europske unije, da bi se nakon pridruživanja ti udjeli zamijenili. Što se tiče zemalja CEFTA-e, najveće promjene zabilježene su u području 86 - Željezničke ili tramvajske lokomotive, vagoni, željeznički ili tramvajski kolosiječni sklopovi; njihovi dijelovi; mehanička i elektromehanička prometna signalna oprema, gdje je udio uvoza iz zemalja CEFTA-e prije pristupanja iznosio 59%, da bi nakon pristupanja iznosio na 11% u najlošijim razdobljima, odnosno udio uvoza iz Europske unije porastao s 33% do čak 85%

2018. godine; te u području 47 - Celuloza od drva ili drugih vlaknastih celuloznih materijala; papir i karton (otpatci), gdje je udio uvoza iz zemalja CEFTA-e pao s 66% na 18%, dok se udio uvoza iz zemalja Europske unije povećao s 34% na 82%.

Tablica 20. Najznačajnije promjene uvoznih tokova nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji za proizvodnje grupacije zemalja, 2012. – 2022. godina

Uvoz u mil. eur		UDIO					
Poglavlja		ZEMLJE	2012	2014	2016	2018	2022
SVEUKUPNO		UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	62%	76%	77%	78%	71%
		CEFTA	6%	5%	6%	6%	7%
		OSTALO	31%	18%	17%	16%	22%
04 Mlijeko i mliječni proizvodi; jaja; prirodni med; jestivi proizvodi životinjskog podrijetla, nespomenuti na drugom mjestu	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%	
	EU	77%	95%	97%	96%	96%	
	CEFTA	21%	4%	2%	4%	3%	
	OSTALO	1%	1%	1%	1%	0%	
14 Biljni materijali za pletarstvo; biljni proizvodi nespomenuti na drugom mjestu	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%	
	EU	23%	84%	55%	70%	68%	
	CEFTA	27%	7%	16%	8%	14%	
	OSTALO	49%	9%	29%	21%	18%	
15 Masti i ulja životinjskog, biljnog ili mikrobnog podrijetla te proizvodi njihove razgradnje; prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%	
	EU	57%	71%	71%	79%	70%	
	CEFTA	36%	24%	24%	14%	21%	
	OSTALO	8%	5%	5%	6%	8%	
16 Proizvodi od mesa, riba, rakova, mekušaca ili drugih beskralježnjaka, ili od kukaca	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%	
	EU	70%	88%	92%	94%	93%	
	CEFTA	10%	0%	1%	1%	5%	
	OSTALO	19%	12%	7%	5%	2%	
23 Ostaci i otpaci od prehrambene industrije; pripremljena životinjska hrana	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%	
	EU	51%	75%	87%	93%	93%	
	CEFTA	16%	4%	5%	3%	5%	
	OSTALO	33%	21%	8%	4%	1%	
24 Duhan i prerađeni nadomjesci duhana; proizvodi sa ili bez nikotina namjenjeni za udisanje bez izgaranja, ost. proizvodi namjenjeni za unos nikotina u ljudsko tijelo	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%	
	EU	80%	88%	93%	72%	73%	
	CEFTA	11%	9%	4%	1%	0%	
	OSTALO	9%	3%	3%	28%	26%	
31 Gnojiva	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%	
	EU	42%	41%	64%	51%	65%	
	CEFTA	3%	5%	13%	12%	16%	
	OSTALO	55%	54%	22%	36%	19%	

41	Sirova koža (osim krzna) i štavljena koža	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	78%	92%	92%	98%	89%
		CEFTA	13%	2%	2%	1%	3%
		OSTALO	9%	6%	6%	0%	8%
42	Proizvodi od kože; sedlarski i remenarski proizvodi; predmeti ta putovanje, torbe i slično; proizvodi od životinjskih crijeva	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	29%	86%	87%	87%	76%
		CEFTA	1%	1%	1%	1%	10%
		OSTALO	70%	13%	11%	11%	14%
47	Celuloza od drva ili drugih vlaknastih celuloznih materijala; papir i karton (otpatci)	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	34%	72%	83%	72%	82%
		CEFTA	66%	28%	17%	28%	18%
		OSTALO	0%	0%	0%	0%	0%
62	Odjeća i pribor za odjeću, pleteni ili kukičani	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	20%	81%	72%	77%	76%
		CEFTA	3%	3%	3%	4%	3%
		OSTALO	77%	16%	24%	20%	21%
65	Pokrivala za glavu i njihovi dijelovi	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	29%	74%	80%	84%	86%
		CEFTA	0%	1%	1%	0%	1%
		OSTALO	71%	25%	20%	16%	13%
74	Bakar i proizvodi od bakra	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	83%	91%	57%	57%	93%
		CEFTA	6%	6%	40%	38%	39%
		OSTALO	11%	3%	3%	5%	5%
76	Aluminij i proizvodi od aluminija	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	44%	66%	72%	65%	77%
		CEFTA	44%	26%	16%	22%	10%
		OSTALO	12%	8%	12%	14%	14%
86	Željezničke ili tramvajske lokomotive, vagoni, željeznički ili tramv. kolosiječni sklopovi; njihovi dijelovi; meh. i elektromeh. prometna signalna oprema	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	33%	69%	69%	85%	77%
		CEFTA	59%	18%	16%	11%	19%
		OSTALO	8%	13%	15%	4%	5%
89	Brodovi, prodine i plutajuće konstrukcije	UKUPNO	100%	100%	100%	100%	100%
		EU	66%	86%	73%	85%	66%
		CEFTA	14%	1%	0%	0%	0%
		OSTALO	20%	13%	27%	14%	34%

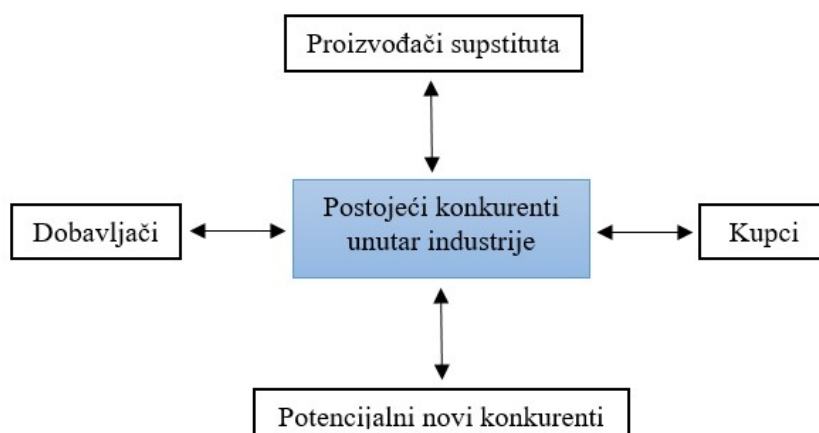
Izvor: Izrada autora prema podacima DZS-a

4.2. Porterijska analiza pet sila u odabranim industrijama

Konkurentnost je osnova koja određuje uspjeh poduzeća, a konkurentska strategija pomaže poduzeću pri određivanju privlačnosti neke industrije prilikom promišljanja o početku poslovanja ili zauzimanju povoljnije konkurentske pozicije tokom poslovanja. Kako bi pomogao određivanju konkurentske strategije, Michel Porter iznosi model o pet konkurentskih sila koje djeluju na neko poduzeće ili industriju, u praksi često prepoznatljiv i pod nazivom „Porterov model pet sila“³⁹. Kako bi jasnije mogli razumjeti logiku ovakva modela, važno je definirati i pojam okoline poduzeća i industrije unutar koje poduzeće djeluje. Porter ističe kako je okolina koja je relevantna za neko poduzeće vrlo široka te uključuje sve njene socijalne i ekonomske čimbenike, a kao njen ključni aspekt navodi upravo industriju unutar koje djeluje. Iako većina stručnjaka industriju definira kao skupinu poslovnih organizacija čiji su proizvodi međusobno bliski supstituti, Porter smatra da se za potrebe strukturalne analize industrija treba definirati i puno šire, nadilazeći postojeće (industrijske) konkurente. Dakle, Porter svoju svjetski poznatu analizu pet konkurentskih sila temelji na koncepciji koju naziva prošireni rivalitet (suparništvo), a njome ujedno i definira granice industrije prikazane slikom 1.

³⁹ Fučkan, Đ., & Sabol, A. (2013.). Planiranje poslovnih domena. Zagreb: Hum naklada d.o.o., str. 182.-183.

Slika 1. Granice industrije prema Michelu Porteru

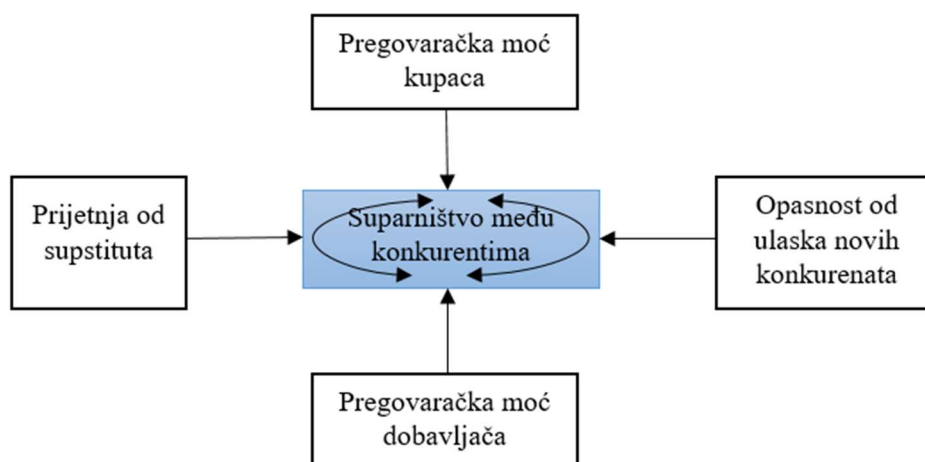

Izvor: Izrada autora prema Porter, M.E. (1976.)

Sve prikazane skupine na određen način konkuriraju s poduzećima unutar industrije, a definiranje takvih granica pomaže u definiranju izravnih, ali i neizravnih konkurenata. Porter smatra da je osnovni cilj ove analize pronaći poziciju u industriji u kojoj se poduzeće može uspješno obraniti od djelovanja ostalih sudionika, odnosno poziciju gdje dugoročno može najbolje utjecati na njih. U pronalasku takve pozicije unutar industrije Porter predlaže koristiti upravo „Model pet konkurentskih sila“. Dakle, kao što je prikazano slikom 2., privlačnost neke industrije određena je pregovaračkom moći kupaca, pregovaračkom moći dobavljača, postojanju zamjenskih proizvoda – supstituta, opasnosti ulaska novih konkurenata u industriju i intenzitetu suparništva među postojećim konkurentima unutar industrije⁴⁰.

⁴⁰ Pavičić, J., Gnjidić, V., & Drašković, N. (2014.). Osnove strateškog marketinga. Zagreb: Školska knjiga d.d. i Institut za inovacije., str. 92.-94.

Slika 2. Porterov model pet konkurentskih sila

Izvor: Izrada autora prema Porter, M.E. (1980.)

Suparništvo među postojećim konkurentima nastaje kada jedan od njih osjeti ugroženost svoje pozicije ili želi poboljšati svoj položaj u odnosu na konkurenciju. Konkurenti mogu ratovati cijenama i u tom slučaju dolazi do smanjenja profitabilnosti cijele industrije, ili s druge strane mogu ratovati oglašavanjem što dovodi do povećanja potražnje za industrijskim proizvodima na korist svih njenih sudionika. Dodatna obilježja koja mogu utjecati na povećanje suparništva među postojećim konkurentima su velik broj konkurenata približno jednake veličine i snage, spori industrijski rast, nedostatak diferencijacije proizvoda, visoki fiksni troškovi i troškovi skladištenja, različitost konkurenata, visoki strateški ulazi te visoke izlazne prepreke. Primjerice, u slučaju sporog industrijskog rasta poduzeće koje želi povećati svoje prihode iste će morati „krasti“ od svojih konkurenata preuzimanjem njihovih tržišnih udjela (kupaca) što će utjecati na povećanje suparništva. Visoki fiksni troškovi ili troškovi skladištenja tjeraju poduzeće na maksimalno iskorištavanje proizvodnih kapaciteta. Uz nepostojanje potražnje za tim proizvodima stvaraju se viškovi na tržištu, oni uzrokuju pad cijena proizvoda, što ponovo dovodi do povećanja suparništva. Nadalje, ukoliko u nekoj industriji postoje visoke izlazne prepreke, poduzeća su sklona ostati u industriji i povećavati suparništvo, iako ostvaruju niske ili negativne stope povrata uložениh sredstava. Izlazne

prepreke mogu biti specijalizirana imovina, fiksni troškovi izlaska (npr. troškovi otpremnina), strateške međupovezanosti, emocionalne prepreke te državna ili društvena ograničenja.⁴¹

Iako su pregovaračke moći kupaca i dobavljača odvojene sile koje djeluju na neko poduzeće, njihovo povećanje ima isti učinak, odnosno rezultira smanjenjem profitnih marži poduzeća. Dok s jedne strane veća pregovarača moć kupaca smanjuje prodajnu cijenu i povećava kvalitetu prodanih proizvoda, veća pregovaračka moć dobavljača može rezultirati povećanjem nabavnih cijena sirovina, odnosno smanjenjem kvalitete nabavljenih sirovina⁴². Kupci imaju veću pregovaračku moć u industrijama u kojima je veća konkurencija, nizak stupanj diferenciranosti proizvoda te niski troškovi zamjene proizvoda. Ukoliko je kupac velik, odnosno nabavlja velike količine sirovina, a dobavljača je puno, kupac ima veću pregovaračku moć od dobavljača. Isto tako, kupci svoju pregovaračku moć mogu povećavati i prijetnjom vertikalne integracije unatrag. Primjerice, ukoliko je proizvod kojeg kupac želi nabaviti važan dio njegove proizvodnje, kupac se može odlučiti za ulazak u industriju i vlastitu proizvodnju potrebne sirovine ili za kupnju cijelog poduzeća koje proizvodi tu sirovinu. Nadalje, ukoliko kupac ne ostvaruje veliku dobit od prodaje svojih proizvoda, a uvidi da njegov dobavljač ostvaruje znatan profit, nastojat će maksimalno sniziti nabavnu cijenu proizvoda kako bi preuzeo dio dobiti dobavljača. U protivnom, kupac se također može odlučiti za vlastitu proizvodnju potrebne sirovine. Ipak, moramo napomenuti da vjerojatnost kupčeva ulaska u industriju uvelike ovisi o ulaznim barijerama. Ukoliko su one visoke, znatno se smanjuje vjerojatnost ulaska, a time i njihova pregovaračka moć. Pregovaračka moć kupca ovisi i o njihovoj potrebi za kvalitetom proizvoda, pristupu informacijama, obujmom kupnje po jednom kupcu, broju alternativnih proizvoda te troškovima prebacivanja. Primjerice, ukoliko kupcu nije važna kvaliteta proizvoda, raste mu pregovaračka moć jer postaje cjenovno osjetljiviji, što znači da u slučaju neprihvatljivih cijena, lako zamjenjuje svog primarnog dobavljača. Nadalje, ukoliko kupac ima pravovremen pristup informacijama o potražnji, aktualnim tržišnim cijenama ili primjerice

⁴¹ Porter, M. E. (2008.). *Konkurentna prednost. (C. advantage, Prev.)* Zagreb: Masmedia., str. 23.-26.

⁴² Miloš Sprčić, D., & Orešković Sulje, O. (2011.). *Procjena vrijednosti poduzeća.* Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb., str. 40.-41.

troškovima dobavljača, pregovaračka moć mu također raste. Pregovaračka moć kupaca raste i u slučajevima kada jedan kupac od dobavljača kupuje većinu njegovih proizvoda, kada je kupcu na raspolaganju i velik broj alternativnih proizvoda i kada su troškovi prebacivanja na novog dobavljača niski. Budući da svako povećanje pregovaračke moći kupca na jednoj strani, rezultira smanjenjem pregovaračke moći dobavljača na drugoj strani, i obrnuto, situacije koje utječu na njihovo povećanje, odnosno smanjenje vrlo su slične. Tako primjerice, ukoliko ne postoji velik broj supstituta ili su troškovi promijene dobavljača visoki, raste pregovaračka moć dobavljača, a u obrnutoj situaciji, kada postoji velik broj supstituta i niski troškovi zamjene, raste pregovaračka moć kupaca. Kako smo ranije napomenuli, pregovaračka moć dobavljača može se iskazati i povećanjem cijena sirovina, odnosno smanjenjem kvalitete za istu cijenu. Na taj način dobavljači snižavaju profitabilnost poduzeća ukoliko ona nisu sposobna to poskupljenje prenijeti na kupce, odnosno povećati prodajne cijene vlastitih proizvoda. Nadalje, ukoliko postoji mali broj dobavljača koji opskrbljuju velik broj kupaca, ukoliko oni prodaju jedinstvene i visoko diferencirane proizvode ili na tržištu ne postoji supstituta, pregovaračka moć dobavljača bit će veća. Kada ne postoje velike ulazne barijere, dobavljač može prijetiti i ulaskom u industriju, odnosno može odlučiti prodavati svoje proizvode direktno krajnjim kupcima i tako postati izravna konkurencija svojim dotadašnjim kupcima. Dakle, manje ulazne barijere znače veću mogućnost integracije, što opet rezultira povećanjem pregovaračke moći dobavljača. Pregovaračka moć dobavljača može se povećati i u situacijama kada poduzeće ne naručuje velike količine robe od dobavljača, odnosno nije toliko važan kupac za dobavljača ili kada su dobavljačevi proizvodi ključni inputi za kupčevo daljnje poslovanje.

Sljedeća sila koju Porter spominje u svojoj analizi odnosi se na prijetnju od zamjene glavnog proizvoda supstitutom. Supstituti su proizvodi koji najčešće imaju jednaku funkciju kao glavni proizvod, odnosno na približno jednak način ispunjavaju kupčeve potrebe. Prijetnja od zamjene supstitutima uvelike ovisi o cijeni proizvoda, funkcijama koju obavljaju te spremnošću potrošača da zamijeni proizvod. Ukoliko su supstituti dostupni, a funkcija koju ispunjavaju je gotovo ista, kupac će u slučaju poskupljenja birati supstitut. S druge strane, ukoliko supstituti nisu dostupni ili njihova funkcija nije zadovoljavajuća, u slučaju poskupljenja kupac neće birati supstitut. Diferencijacija proizvoda može uvelike smanjiti spremnost potrošača da proizvod zamijeni supstitutom, a tako može smanjiti i utjecaj

zamjenskih konkurentskih proizvoda. Prijetnja od supstituta manja je i u slučajevima kada postoji lojalnost kupaca određenom proizvodu (brendu), kada su troškovi prelaska na supstitute previsoki ili kada su trendovi u potrošnji skloni glavnom proizvodu.

Zadnja, ali ne manje važna stavka u Porterovoj analizi, odnosi se na opasnost od ulaska novih konkurenata. Naime, potencijal ostvarivanja iznadprosječnih profita privlači nova poduzeća u industriju, a više poduzeća u industriji uzrokuje smanjenje ukupne industrijske profitabilnosti. Kako bi izbjegli takvu situaciju poduzeća u industriji mogu se štititi ulaznim barijerama. Visinu ulaznih barijera mogu definirati: ekonomija obujma, diferencijacija proizvoda, zahtjevi za kapitalom, drugi troškovi nedostaci, pristup distribucijskim kanalima, državne politike, ali i zastrašivanje. Primjerice, u slučaju ekonomije obujma, potencijalni novi konkurenti moraju birati ulazak u proizvodnju velikih količina, riskirajući pritom snažan odgovor postojećih konkurenata, ili ulazak u proizvodnju malih količina, riskirajući troškovni nedostatak, odnosno skuplju proizvodnju. Nadalje, potrebe za skupim početnim kapitalom, velika diferencijacija dostupnih proizvoda, ograničen pristup distribucijskim kanalima, velike zakonske barijere i državna ograničenja) te drugi troškovni nedostaci također mogu obeshrabrili nova poduzeća od ulaska u industriju, odnosno povećati ulazne barijere. Ponekad, pokušavajući spriječiti ulazak novih konkurenata u industriju, poduzeća pribjegavaju metodama zastrašivanja. Iako najčešće dolazi do cjenovnog zastrašivanja, odnosno dampingiranja cijena, ponekad poduzeća koriste i diferencijacijsko zastrašivanje, odnosno ulažu u diferencijaciju svojih proizvoda iako trenutni tržišni uvjeti to uopće ne zahtijevaju.

Osim što pomaže u identificiranju i indirektnih konkurenta, ovaj model određuje i ukupni profitni potencijal neke industrije, odnosno njegovu atraktivnost. Preciznije, u industrijama u kojima je svih pet sila povoljno postoji velika mogućnost da mnogi konkurenti ostvaruju značajne prihode, odnosno u industrijama u kojima postoji velik utjecaj jedne ili više sila znatno se smanjuju mogućnosti da veći broj poduzeća ostvari značajne prihode. Također, ovim se modelom želi ukazati na različito djelovanje sila unutar različitih industrija koje posljedično utječu na različite razine profitabilnosti ovisno o industriji. Štoviše, i konkurentska strategija može utjecati na privlačnost industrije, a poduzeća odabirom

strategije mogu poboljšati ili pogoršati svoj položaj. Dakle, da zaključimo, Model pet konkurentskih sila pomože pri donošenju adekvatne konkurentске strategije poduzeća, odnosno pomaže poduzeću da prepozna kritične faktore natjecanja u svojoj industriji te utvrdi strateške inovacije koje bi najviše poboljšale vlastitu, a time i industrijsku profitabilnost. Shodno tome, u nastavku slijedi analiza duhanske i mljekarske industrije.

Na hrvatskom duhanskom tržištu postoji svega nekoliko većih poduzeća koji duhanom i duhanskim proizvodima opskrbljuju većinu domaćeg tržišta, među njima postoji srednji intenzitet konkurencije. Uslijed razvoja svijesti potrošača o štetnosti duhanskih proizvoda i povećanja državnih trošarinskih nameta dolazi do smanjenja profitabilnosti u industriji, što posljedično rezultira i smanjenjem privlačnosti same industrije. Zbog smanjenog potencijala industrije postojeća poduzeća vlastiti tržišni udio mogu povećati jedino na štetu ostalih poduzeća unutar industrije. Budući da duhanski proizvodi imaju poprilično dug rok trajanja, isti se nude na velikom broju prodajnih mjesta i u velikom broju diferenciranih proizvoda. Činjenica da takvi proizvodi stvaraju ovisnost rezultira i razvijenom lojalnosti kupaca i velikom potražnjom za duhanskim proizvodima, iako se zbog ranije navedenih činjenica bilježi trend smanjenja potražnje za duhanskim proizvodima. Budući da u industriji postoji mali broj poduzeća koja nude duhanske proizvode u odnosu na velik broj kupaca koji te proizvode kupuju, pregovaračka moć kupaca je slabe razine. S druge strane, postoji veći broj relativno malih dobavljača koji ne mogu znatno utjecati na cijenu sirovina jer je broj poduzeća koji ima potrebu za njihovim proizvodima relativno mali. To rezultira relativno slabom pregovaračkom moći dobavljača. U slučaju drastičnog povećanja cijene sirovine duhana na domaćem tržištu, poduzeća u industriji, u ovom slučaju velike multinacionalne kompanije, lako bi nabavu sirovine sa domaćeg tržišta zamijenile nabavom sirovine sa svjetskog tržišta. Iako duhanska industrija nema bliskih supstituta, postoje neki proizvodi poput električnih cigareta, uređaja za grijanje nikotinske tekućine ili nikotinskih žvakača i bombona, koje proizvode i poduzeća unutar drugih industrija, poput farmaceutske ili IT industrije. Zbog svega navedenog, poduzeća unutar duhanske industrije nastoje velikim inovacijama, koje vode prema smanjenju štetnosti proizvoda, utjecati na održavanje potražnje za njihovim proizvodima. Drugi veliki problem duhanskoj industriji predstavlja i crno tržište duhanskih proizvoda, a pretpostavke su da ono raste sa svakim novim povećanjem državnih nameta. Unutar duhanske industrije postoji nekoliko važnih okolnosti koje znatno otežavaju ulazak novih konkurenata na tržište. Prije svega postoji visok stupanj

diferencijacije i nekoliko snažnih poduzeća koja drže većinu tržišnog udjela, sa širokim asortimanom diferenciranih proizvoda te lojalnim potrošačima. Drugi dio otežanog ulaska odnosi se na troškovne prepreke zbog visokih cijena duhanskih proizvoda uslijed povećanja državnih nameta te logističko-distributivne prepreke budući da duhanska poduzeća u industriji imaju uhodane lance proizvodnje, nabave, distribucije i prodaje.

Na tržištu mljekarske industrije postoji nekoliko većih poduzeća koja se bave proizvodnjom i preradom mlijeka. Međutim, velik utjecaj na konkurentnost domaćih poduzeća ima uvoza gotovih mliječnih proizvoda od strane trgovačkih lanaca, često po dampinškim cijenama, stoga je razina suparništva među konkurentima unutar industrije na vrlo visokoj razini. Unutar industrije postoji velik broj diferenciranih proizvoda. Kupci su srednje lojalni, a u kriznim situacijama lako zamjenjuju željeni proizvod jeftinijim. Postoji velika opasnost od ulaska stranih konkurenata s jeftinijim proizvodima, a kupci nerijetko prijete i integriranjem unatrag, odnosno većina većih dućana i supermarketa postepeno odlučuje neke proizvode mliječne industrije zamijeniti proizvodima vlastite robne marke zbog povoljnijih cijena. Sve navedeno rezultira srednjom pregovaračkom moći kupaca unutar industrije. Glavna sirovina koja se upotrebljava za proizvodnju je mlijeko. Na hrvatskom tržištu postoji velik broj malih dobavljača te mali broj velikih otkupljivača mlijeka. Međutim, ni te količine proizvedene u domaćim gospodarstvima nisu dovoljne za opskrbljivanje cijele industrije, stoga se velika većina sirovine mlijeka uvozi od velikih stranih dobavljača koji zbog velike proizvedene količine, sirovinu mlijeka mogu ponuditi po povoljnim cijenama. S obzirom na navedeno, otkupna cijena mlijeka na hrvatskom tržištu je vrlo mala, kao i pregovaračka moć dobavljača. Proizvodi koje proizvodi mljekarska industrija nemaju bliskih supstituta. Ukoliko i postoji potreba da se nekom mliječnom proizvodu nađe supstitut, bilo to zbog zdravstvenih razloga (alergije ili intolerancija) ili osobnih uvjerenja (vegetarijanska ili veganska prehrana), te će proizvode opet ponuditi poduzeća unutar industrije. Tako je primjerice, većina domaćih mljekarskih poduzeća proizvela linije proizvoda bez laktoze, sa smanjenim udjelom masnoće i slično, stoga je prijetnja supstituta niska. Postoje velike prepreke ulasku u mljekarsku industriju budući da je prisutna ekonomija obujma, odnosno postoje potrebe značajnog tržišnog udjela za postizanje ekonomije razmjera radi smanjivanja rashoda. Nadalje, za proizvodnju je potrebno zadovoljiti velik broj higijensko-zdravstvenih standarda Europske unije, također, potrebna su i velika kapitalna ulaganja. Budući da postoji visoka razina vertikalne

integracije, a velike mljekarske industrije imaju čvrsto razvijene odnose s malim dobavljačima, sama nabava sirovina je otežana ili preskupa. Zbog kvarljivosti robe postoje i veći troškovi zbog specifičnosti prijevoza i skladištenja. Međutim, ponovo treba napomenuti da je ulaskom u Europsku uniju i otvaranjem velikih, svjetski poznatih maloprodajnih lanaca, uvelike olakšan ulazak stranim konkurentskim poduzećima. S obzirom na sve navedeno, postoji srednje visoka opasnost od ulaska novih konkurenata.

4.3. Analiza promjena na primjeru referentnih poduzeća u izabranim industrijama

U narednom poglavlju analizirat će se odabrani financijski izvještaji izabranih poduzeća u duhanskoj i mljekarskoj industriji. U našem slučaju analiza će se provesti za poduzeće Vindija d.d. kao primjer poduzeća u mljekarskoj industriji i poduzeća TDR d.o.o. kao primjer poduzeća u duhanskoj industriji. Analiza će se provesti za vremenski period od 5 godina, odnosno za razdoblje od 2012. godine do 2016. godine. Kako bi analiza bila što vjerodostojnija, iz analize su se pokušali eliminirati svi važniji vanjski utjecaji koji bi značajno mogli utjecati na rezultat poslovanja odabranih poduzeća, tako je iz analize isključena 2017. godina zbog velikog utjecaja krize u Agrokoru na stabilnost poslovanja domaćih poduzeća. Analiza će se bazirati na pozicije i pokazatelje koji su usko povezani s temom ovog rada i mogu pomoći oko donošenja zaključka koliki je zapravo konkretan utjecaj na pojedino poduzeće imalo pristupanje Hrvatske Europskoj uniji.

Analiza temeljnih financijskih izvještaja usmjerena je prvenstveno na analizu kvantitativnih financijskih informacija zbog čega se i naziva financijska analiza, a temeljnim financijskim izvještajima smatraju se Bilanca, Račun dobiti i gubitka, Izvještaj o zadržanoj dobiti i Izvještaj o novčanom toku⁴³. Ukoliko se promatraju odnosi između dviju pozicija financijskih izvještaja ili neke pozicije i strukture bilance, govorimo o financijskim pokazateljima. Analiza financijskih pokazatelja pomaže nam u donošenju ocjene o

⁴³ Žager, K., Žager, L. (1999.) Analiza financijskih izvještaja. Zagreb: Masmedia, str. 33.

profitabilnosti, likvidnosti, aktivnosti, zaduženosti i ekonomičnosti⁴⁴ poduzeća⁴⁵. Analiza se može provoditi za dulji vremenski period kada se podaci promatraju s ciljem utvrđivanja trenda i dinamike promjena u apsolutnim i relativnim iznosima, i tada govorimo o horizontalnoj analizi, ili se analiza može provoditi za jednu godinu kada se promatra struktura pozicija izvještaja, a tada govorimo o vertikalnoj analizi. Važno je napomenuti da jedna vrsta analize ne isključuje drugu, već da se ovisno o situaciji odredi da je jedna vrsta analize primjerenija za upotrebu od druge. Obično je u iznimnim ekonomskim situacijama logičnije primjenjivati vertikalnu financijsku analizu kako bi se isključio utjecaj prisutnih tržišnih poremećaja⁴⁶.

Poduzeće Dukat d.d. osnovano je 1999. godine spajanjem poduzeća Sirela d.d., Bjelovar, Dukat d.d., Zagreb, Mljekara d.d., Zadar i LURA Group d.o.o., Zagreb sa sjedištem u Zagrebu na adresi Ulica Marijana Čavića 9. Danas se poduzeće nalazi u 100%-tnom vlasništvu društva B.S.A.International S.A., Belgija. Poduzeće se bavi proizvodnjom i preradom mlijeka i mliječnih proizvoda uključujući sireve, fermentirane i pasterizirane proizvode. Dukat d.d. zapošljava preko 1.000 zaposlenika, raspoređenih u 3 proizvodna pogona; Zagreb, Karlovac i Bjelovar. Uz Dukat d.d., Dukat grupa sastoji se od 13 povezanih poduzeća sa sjedištima u Hrvatskoj, Sloveniji, Bosni i Hercegovini, Srbiji, Kosovu, Sjevernoj Makedoniji i Bugarskoj i kao takva predstavlja jednog od lidera u Hrvatskoj, ali i regijskoj mljekarskoj industriji.

Tablicom 21. prikazan je horizontalni pregled odabranih podataka preuzetih iz računa dobiti i gubitka i bilance poduzeća Dukat d.d..

⁴⁴ Pokazatelji profitabilnosti najvažniji su dio financijske analize, predstavljaju odnose koji povezuju profit s prihodima iz prodaje i investicijama, a ukupno promatrani pokazuju ukupnu učinkovitost poslovanja poduzeća. Pokazatelji likvidnosti govore o sposobnosti poduzeća da podmiri kratkoročne obveze iz brzo raspoloživih novčanih izvora. Pokazatelji aktivnosti ocjenjuju brzinu cirkulacije imovine u poslovnom procesu. Pokazatelji zaduženosti pokazuju strukturu kapitala i načine na koje poduzeće financira vlastitu imovinu te predstavljaju mjeru stupnja rizika ulaganja u poduzeće, odnosno određuju stupanj korištenja posuđenih financijskih sredstava. Pokazatelji ekonomičnosti mjere odnos rashoda i prihoda, odnosno određuju koliko se prihoda ostvaruje po jedinici rashoda.

⁴⁵ Žager, K., Mamić Sečer, I., Sever, S., Žager, L. (2008.) Analiza financijskih izvještaja. Izd. 2. Zagreb: Masmedia. str. 36.

⁴⁶ Žager, K., Mamić Sečer, I., Sever, S., Žager, L. (2008.) Analiza financijskih izvještaja. Izd. 2. Zagreb: Masmedia. str. 166-180.

Tablica 21. Račun dobiti i gubitka i bilanca poduzeća Dukat d.d. – izabrani podaci, 2012.-2016. godina

DUKAT					
Račun dobiti i gubitka (HRK mil.)	2012	2013	2014	2015	2016
Poslovni prihodi	1.775,9	1.652,0	1.673,0	1.638,4	1.622,8
Financijski prihodi	11,5	32,6	38,9	56,6	113,1
UKUPNI PRIHODI	1.787,4	1.684,6	1.711,9	1.695,1	1.735,9
Poslovni rashodi	1.689,1	1.636,5	1.625,8	1.605,9	1.576,9
Financijski rashodi	4,7	43,3	11,0	7,2	3,9
UKUPNI RASHODI	1.693,8	1.679,7	1.636,8	1.613,1	1.580,8
U milijunima kuna	2012	2013	2014	2015	2016
Prihodi od prodaje proizvoda i usluga					
Prihodi od prodaje vlastitih proizvoda	1.199,6	1.150,3	1.098,5	1.066,9	1.046,5
u zemlji	1.015,2	1.010,6	962,1	893,1	834,3
u inozemstvu	184,4	139,7	136,5	173,8	212,2
Prihodi od prodaje trgovačke robe	348,2	333,0	324,3	324,2	316,5
Prihodi od prodaje usluga	23,4	22,1	32,8	35,5	41,5
Prihodi od prodaje materijala	196,0	134,0	182,7	204,9	193,7
Prihodi od prodaje vlastita potrošnja	0,0	0,0	0,0	0,0	3,4
Ostali prihodi od prodaje	1,9	1,4	1,2	1,4	1,9
UKUPNO:	1.769,1	1.640,9	1.639,5	1.632,9	1.603,4
NETO DOBIT	75,3	1,4	63,7	72,9	143,5
Bilanca (HRK mil.)	2012	2013	2014	2015	2016
Dugotrajna imovina	911,1	1.185,5	1.160,7	1.220,6	1.215,3
Kratkotrajna imovina	613,6	570,0	693,4	540,0	564,6
Zalihe i predujmovi	127,2	121,6	123,0	124,2	114,4
Potraživanja	443,0	388,1	361,7	341,1	339,1
Vrijednosni papiri	10,0	27,7	149,2	43,4	22,6
Novac	33,4	32,5	59,6	31,4	88,4
Ostalo	0,0	1,4	28,5	4,5	0,0
AKTIVA:	1.524,8	1.756,8	1.882,6	1.765,1	1.779,9
Kapital i rezerve	1.096,0	1.097,3	1.161,0	1.233,9	1.377,4
Dugoročno rezerviranje	4,6	4,3	4,4	4,2	12,2
Dugoročne obveze	1,1	290,9	0,4	217,5	0,2
Kratkoročne obveze	379,9	323,2	677,4	277,8	390,2
Obveze prema poduzetnicima unutar grupe	82,8	75,4	419,5	48,4	127,9
Obveze prema dobavljačima	151,7	139,1	140,6	124,1	135,8
Obveze po kreditima	12,9	77,4	392,9	15,4	79,5
Ostalo	43,2	41,1	39,4	31,7	0,0
PASIVA:	1.524,8	1.756,8	1.882,6	1.765,1	1.779,9

Izvor: Izrada autora prema podacima Fina-e, RGFI javna objava

Vidljivo je da su poslovni prihodi u promatranom periodu nakon ulaska u Europsku uniju bilježili konstantan blagi, ali negativni trend koji se nastavio u cijelom promatranom periodu. Najniži poslovni prihodi zabilježeni su 2016. godine kada su isti iznosili 1.622,8 milijuna kuna, što predstavlja smanjenje za 153 milijuna kuna, odnosno 9% u odnosu na 2012. godinu. S druge strane vidimo da su financijski prihodi 2016. zabilježili povećanje za 70,6

milijuna kuna u odnosu na prethodnu, 2015. godinu što je rezultat povučene dobiti iz povezanih poduzeća. U paralelnom periodu poslovni rashodi su stagnirali na razini od oko 1,6 milijardi kuna, dok su financijski rashodi 2013. godine zabilježili drastično povećanje uzrokovano akvizicijom društva Ljubljanske mlekarne d.d. za čije je stjecanje 100%-tnih udjela isplaćeno 290,6 milijuna kuna. Sve navedeno odrazilo se na neto dobit koja je 2013. godine iznosila 1,4 milijuna kuna i smanjila se u odnosu na 2012. godinu za 98,2%. S obzirom na događaje koji su bili aktualni 2013. godine poput rasta cijene sirovine mlijeka zbog povećanja stope PDV-a s 0% na 5%, slabljenja cjenovne konkurentnosti domaćih proizvoda na tradicionalnim izvoznim tržištima CEFTA-e uslijed povećanja troškova carine zbog ulaska u Europsku uniju te negativnih gospodarskih trendove iz prethodnih razdoblja poput smanjenja kupovne moći potrošača, nepovoljne strukture prodaje i nelikvidnosti, i ne čudi ovako drastičan pad neto dobiti. Bitno je naglasiti da se neto dobit ubrzo vratila na razine koje ostvarivala prije ulaska u Europsku uniju te da je već 2016. godine poduzeće ostvarilo odličan rezultat s povećanjem od 100% neto dobiti u odnosu na 2012.godinu. Neto dobit je 2016. godine iznosila 143,5 milijuna kuna. Ukoliko se promatra prihod od prodaje vlastitih proizvoda nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju, vidljivo je da je prihod od prodaje u zemlji počeo blago padati, dok je prihod od prodaje proizvoda u inozemstvu paralelno bilježio blago povećanje. Tako je prihod od prodaje proizvoda u zemlji u odnosu na 2012. porastao za 18% i 2016. on iznosi 834,3 milijuna kuna, a prihod od prodaje proizvoda u inozemstvu raste za 15% u odnosu na 2012. godinu i on 2016. godine iznosi 212,2 milijuna kuna. To je direktna posljedica otvaranja izvoznog tržišta prema Europskoj uniji, odnosno povećanog utjecaja stranih poduzeća na otvorenije domaće gospodarstvo, koji se odrazio na smanjenje prodaje u zemlji uslijed povećane konkurencije. Rashodovna strana bilježila je blago i postepeno smanjenje u promatranom periodu. Ukupni rashodi smanjeni su za 7% uslijed smanjenja poslovnih i financijskih rashoda te oni 2016. godine iznose 1.580,8 milijuna kuna u odnos na 2012. godinu kada su isti iznosili 1.693,8 milijuna kuna. Vidljivo je da je poduzeće uspjelo utjecaj povećanog poreznog opterećenja i troškova carina umanjiti optimizacijom drugih troškova i povećanjem tržišnog udjela zbog akvizicije društva Ljubljanske mlekarne d.d.

Vrijednost imovine Dukata krajem 2016. godine iznosi 1.215,3 milijuna kuna što u odnosu na 2012. godinu predstavlja povećanje od 30%. Najveće povećanje dugotrajne

imovine zabilježeno je 2013. godine, kada se dugotrajna imovina povećana za 15,2% u odnosu na 2012. godinu, zbog pripajanja društva Ljubljanske mlekarne d.d.. Kratkotrajna imovina krajem 2016. godine iznosi 564,6 milijuna kuna i smanjena je za 49,0 milijuna kuna, odnosno 8% u odnosu na 2012. godinu, uslijed smanjenja zaliha i potraživanja. Ukupne obveze društva krajem 2016. godine iznosile su 390,4 milijuna kuna, gdje su u usporedbi s 2012. godinom smanjene za 33,8 milijuna kuna, odnosno 8%, uslijed smanjenja dugoročnih obveza prema poduzetnicima unutar grupe.

Tablicom 22. prikazani su financijski pokazatelji izračunati za poduzeće Dukat d.d. za razdoblje od 2012. do 2016. godine.

Tablica 22. Financijski pokazatelji, Dukat d.d., 2012.-2016. godina

DUKAT d.d.					
Pokazatelji zaduženosti	2012	2013	2014	2015	2016
Koeficijent zaduženosti	0,25	0,35	0,36	0,28	0,22
Koeficijent vlastitog financiranja	0,72	0,62	0,62	0,70	0,77
Koeficijent financiranja	0,35	0,56	0,58	0,40	0,28
Stupanj pokrića I	1,20	0,93	1,00	1,01	1,13
Pokazatelji likvidnosti	2012	2013	2014	2015	2016
Koeficijent trenutne likvidnosti	0,09	0,10	0,09	0,11	0,23
Koeficijent ubrzane likvidnosti	1,28	1,39	0,84	1,50	1,15
Koeficijent tekuće likvidnosti	1,61	1,76	1,02	1,94	1,45
Koeficijent financijske stabilnosti	0,83	0,85	1,00	0,84	0,88
Pokazatelji aktivnosti	2012	2013	2014	2015	2016
KO Ukupne imovine	1,16	0,93	0,88	0,93	0,90
Koeficijent obrtaja potraživanja	3,99	4,23	4,53	4,79	4,73
Dani vezivanja potraživanja	91	86	81	76	77
KO Obveza prema dobavljačima	9,58	10,08	10,12	11,25	10,04
Trajanje plaćanja obveza prema dobavljačima	38	36	36	32	36
Pokazatelji profitabilnosti	2012	2013	2014	2015	2016
Bruto profitna marža	4,91%	0,94%	2,88%	1,99%	2,86%
Neto profitna marža	4,26%	0,08%	3,89%	4,46%	8,95%
Profitabilnost imovine - ROA	5,70%	0,88%	2,55%	1,85%	2,58%
Profitabilnost glavnice - ROE	6,87%	0,12%	5,49%	5,90%	10,42%

Izvor: Izrada autora prema podacima Fina-e, RGFI javna objava

Iz pokazatelja zaduženosti vidljivo je da poduzeće većinu svojih potreba financiralo vlastitim izvorima, odnosno da je oko 30% svojih potreba financirano zaduživanjem, dok je preostalih 70% financirano iz vlastitih izvora. Iz navedenog se može zaključiti da poduzeće

nije iskoristilo svoj potencijal i mogućnost vanjskog financiranja za ulaganja u rast i razvoj. Pokazatelji likvidnosti za cijelo promatrano vrijeme drže se na zadovoljavajućoj razini i ukazuju na dobru likvidnost poduzeća. Pokazatelji aktivnosti prikazuju također jednu zadovoljavajuću situaciju. Iako je porastao koeficijent obrtaja ukupne imovine s 1,16 2012. godine na 0,90 2016. godine, ostali pokazatelji aktivnosti bilježe povoljne rezultate. Tako su u promatranom periodu smanjeni dani naplate potraživanja sa 91 na 77 dan te plaćanje obveza prema dobavljačima s 38 na 36 dana. Pokazatelji profitabilnosti ukazuju na smanjenje profitabilnosti poduzeća u promatranom periodu. Bruto profitna marža pala je s 4,91% 2012. godine na 2,86% 2016. godine. Neto profitna marža također je pokazivala tendenciju pada s iznimkom u 2016. godini kada je porasla zbog isplate dobiti iz povezanih društva. Trend pada vidljiv je i prema profitabilnosti imovine gdje poduzeće Dukat d.d. bilježilo pad profitabilnosti veći od 50% 2016. godine kada je ista iznosila 2,58% u odnosu na 2012. godinu kada je iznosila 5,70%. Iz svega navedenog možemo zaključiti da je poduzeće u promatranom periodu držalo zalihe likvidnosti i malo se zaduživalo, što se u slučaju konstantnog smanjenja marži moglo odraziti na stabilnost poduzeća u slučaju neke veće nestabilnosti na tržištu.

Tvornica duhana Rovinj (TDR d.o.o.) je osnovana je 2003.godine od strane jedinog osnivača Adris Grupe d.d. Od 2015. godine poduzeće je 100 %-tnom vlasništvu je British American Tobacco Investments (Central & Eastern Europe) Limited, London, Velika Britanija, a čiji je krajnji vlasnik British American Tobacco p.l.c., London, Velika Britanija. Nakon završetka prve faze procesa integracije sa društvima unutar BAT grupacije, došlo je do značajne promjene poslovnog modela TDR-a, pri čemu je TDR od društva koje se do kraja 2016. godine pretežito bavilo proizvodnjom i prodajom vlastitih duhanskih proizvoda, od početka 2017. godine postalo društvo koje pruža usluge proizvodnje duhanskih proizvoda za društva unutar BAT grupacije koja se bavi organizacijom proizvodnje duhanskih proizvoda u regiji. BAT-ovoj grupaciji danas pripadaju tri društva sa sjedištem u Hrvatskoj; TDR d.o.o., Hrvatski duhani d.d. i iNovine d.d., te u njima radi preko 1.700 zaposlenika. Uz to, TDR d.o.o. dio je sustava TDR Adria koji posluje i u Sloveniji, Srbiji, Albaniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Kosovu i Makedoniji.

Tablica 23. prikazanje horizontalni pregledat odabranih stavaka preuzetih iz računa dobiti i gubitka i bilance za poduzeće TDR d.o.o. Važno je napomenuti da je TDR d.o.o. zaključno s 2016. godinom i dalje obavljao procese proizvodnje i prodaje duhana i duhanskih proizvoda kao i prije priključenja BAT grupaciji, tako da su svi analizirani podaci vrijednosti za usporedno promatranje.

Tablica 23. Račun dobiti i gubitka i bilanca poduzeća TDR d.o.o. – izabrani podaci, 2012.-2016. godina

TDR d.o.o.					
Račun dobiti i gubitka (HRK mil.)	2012	2013	2014	2015	2016
Poslovni prihodi	1.376,3	1.105,1	955,7	888,2	1.413,7
Financijski prihodi	91,6	91,8	65,7	54,7	63,3
UKUPNI PRIHODI	1.467,9	1.196,8	1.021,4	942,9	1.477,0
Poslovni rashodi	1.159,7	983,7	839,3	808,5	1.439,4
Financijski rashodi	36,8	41,5	33,0	31,1	27,1
UKUPNI RASHODI	1.196,5	1.025,2	872,4	839,7	1.466,5
U milijunima kuna	2012	2013	2014	2015	2016
Prihodi od prodaje proizvoda i usluga					
Prihodi od prodaje proizvoda u zemlji	901,2	707,6	550,9	566,0	743,8
povezana poduzeća	45,0	37,8	31,5	31,8	356,7
Prihodi od prodaje proizvoda u inozemstvu	236,0	128,2	58,0	46,4	56,9
povezana poduzeća	164,1	212,7	226,2	206,7	237,7
Prihodi od najma od povezanih društava	8,9	8,8	8,9	8,4	7,9
Prihod od usluga	4,8	7,4	7,4	8,2	6,9
Ostali poslovni prihodi	1,2	1,0	0,9	2,6	76,9
UKUPNO:	1.361,3	1.103,5	883,8	870,0	1.486,7
NETO DOBIT	227,7	136,4	121,3	46,6	5,5
Bilanca (HRK mil.)	2012	2013	2014	2015	2016
Dugotrajna imovina	1.124,4	1.017,3	926,2	868,6	1.426,8
Kratkotrajna imovina	1.301,8	1.397,5	765,8	899,9	1.026,4
Zalihe i predujmovi	270,8	223,2	173,3	159,0	84,0
Potraživanja	571,1	719,2	462,3	409,8	677,9
Vrijednosni papiri	433,2	450,3	122,8	314,1	224,5
Novac	26,7	4,8	7,3	17,1	40,1
Ostalo	1,6	0,6	3,8	0,8	2,8
AKTIVA:	2.427,8	2.415,4	1.695,8	1.769,4	2.456,0
Kapital i rezerve	1.305,3	1.191,7	813,0	859,6	865,1
Dugoročno rezerviranje	91,1	90,0	76,9	63,8	73,1
Dugoročne obveze	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kratkoročne obveze	1.000,0	1.122,4	800,2	808,1	1.417,1
Obveze prema poduzetnicima unutar grupe	775,8	595,4	535,4	550,9	1.102,1
Obveze prema dobavljačima	180,2	128,5	62,4	51,4	38,8
Obveze po kreditima	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ostalo	31,2	11,2	5,6	37,9	100,8
PASIVA:	2.427,8	2.415,4	1.695,8	1.769,4	2.456,0

Izvor: Izrada autora prema podacima Fina-e, RGFI javna objava

Ukoliko promatramo poslovne prihode, možemo primijetiti da su oni nakon ulaska u Europsku uniju počeli padati, a najniže vrijednosti zabilježene su 2015. godine kada su poslovni prihodi iznosili 888,2 milijuna kuna što predstavlja smanjenje za 488,2 milijuna kuna, odnosno 35% u odnosu na 2012. godinu, godinu prije pristupanja. Negativan trend nastavio se sve do 2016. godine kada su poslovni prihodi vratili na razinu prije pristupanja Europskoj uniji, odnosno isti su porasli na 1.413,7 milijuna kuna što predstavlja povećanje od 60% u odnosu na 2016. godinu, odnosno 3% u odnosu na 2012. godinu. Razlog tako drastičnom povećanju poslovnih prihoda 2016. godine je činjenica da je te godine TDR te godine dobio pristup tržištima BAT grupacije u sklopu procesa pridruživanja. Prihodi od prodaje također su nastavili padati nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji s najnižim vrijednostima 2015. kada su prihodi od prodaje iznosili 870,0 milijuna kuna što predstavlja pad od 36% u odnosu na 2012. godinu. 2016. godine prihodi od prodaje porasli su na 1486,7 milijuna kuna, međutim to je rezultat već ranije navedenih promjena u poslovanju. Naime, TDR je te godine dobio pristup tržištima BAT grupacije, odnosno 2016. godine je povećao je prihode od prodaje prema povezanim poduzećima za oko 300 milijuna kuna. Ukoliko bi se korigirala samo ta stavka prihodi od prodaje bi i dalje bili puno manji od onih koji su se dostizali u periodima prije ulaska u Europsku uniju. Mnogi su razlozi smanjenoj prodaji, a najvažniji prema izvješću društva ipak su bili povezani s ulaskom Hrvatske u Europsku uniju. Usklađivanje s europskim regulativama rezultiralo je povećanjem carina i trošarina, koje su se dalje odrazile na povećanje krajnjih cijena proizvoda, što je uz smanjenu potrošačku moć dovelo do smanjenja potražnje za cigaretama i pada prodaje. Prema izvješćima društva u razdoblju od 2008. do 2014. godine hrvatsko tržište cigareta smanjilo se za 38%, tržište BiH za 43%, a u Srbiji je zabilježen pad od 41%. S obzirom na navedeno, ne čudi da je prihod od bilježio konstantno smanjenje, kako na domaćem, tako i na inozemnom tržištu. Ukoliko bi se iz analize isključila 2016. godina prihodi od prodaje u periodu od 2012. do 2015. godine pali su za 348,4 milijuna kuna odnosno 37% u zemlji i 147,1 milijuna kuna odnosno 37% u inozemstvu.

Ukoliko promatramo rashodovnu stranu vidimo da je poduzeće u cijelom promatranom periodu unatoč povećanim troškovima nastalim uslijed povećanja trošarina i carina, koja su prema izvješćima poduzeća povećali troškove poslovanja za oko 10 milijuna eura, ipak uspjelo smanjivati kako poslovne, tako i financijske rashode. Jedina godina koja iskače Iz

pozitivnog trenda smanjenja rashodovne strane je 2016. godina kada su poslovni rashodi drastično povećani uslijed umanjenja vrijednosti potraživanja od ključnih kupaca povezanih s krizom u sklopu procesa restrukturiranja Agrokor. Ukoliko eliminiramo 2016. godinu, ukupni rashodi 2015. godine smanjeni su za 356,9 milijuna kuna, odnosno 30% u odnosu na 2012. godinu i iznose 839,7 milijuna kuna. Sve navedeno odrazilo se i na neto dobit koja je u periodima nakon pristupanja Europskoj uniji počela drastično padati. Najmanja neto dobit zabilježena je 2016. godine kada je ista iznosila svega 5,5 milijuna kuna, što predstavlja pad od 98% u odnosu na 2012. godinu kada je neto dobit iznosila 227,7 milijuna kuna.

Vrijednost imovine TDR-a krajem 2016. godine iznosi 1.426,8 milijuna kuna što u odnosu na 2012. godinu predstavlja povećanje od 27%. Iako se vrijednost imovine tijekom godina smanjivala, veće povećanje dugotrajne imovine zabilježeno je upravo 2016. godine kada je dugotrajna imovina povećana za 558,2 milijuna kuna u odnosu na 2015. godinu. Dio tog povećanja u iznosu od 377,9 milijuna kuna odnosi se na kredite dane nepovezanim poduzećima, a preostali dio povećanja odnosi se na ulaganja u pridružena društva. Sve navedeno povezano je s poteškoćama u naplati potraživanja od ključnih kupaca opterećenih krizom Agrokor. Kratkotrajna imovina krajem 2016. godine iznosi 1.026,4 milijuna kuna i smanjena je za 275,3 milijuna kuna, odnosno 42% u odnosu na 2012. godinu uslijed smanjenja zaliha i vrijednosnih papira. Potraživanja su varirala tijekom godina, iako su 2016. godine opet naglo povećana uslijed spomenute krize. Ukupne obveze društva krajem 2016. godine iznosile su 1.517,8 milijuna kuna gdje su u usporedbi s 2012. godinom povećane za 486,6 milijuna kuna odnosno 47% uslijed povećanja kratkoročnih obveza prema poduzetnicima unutar grupe.

Tablicom 24. prikazani su financijski pokazatelji izračunati za poduzeće TDR d.o.o. za razdoblje od 2012. do 2016. godine.

Tablica 24. Financijski pokazatelji, TDR d.o.o., 2012.-2016. godina

TDR d.o.o.					
Pokazatelji zaduženosti	2012	2013	2014	2015	2016
Koeficijent zaduženosti	0,41	0,46	0,47	0,46	0,58
Koeficijent vlastitog financiranja	0,54	0,49	0,48	0,49	0,35
Koeficijent financiranja	0,77	0,94	0,98	0,94	1,64
Stupanj pokrića I	1,16	1,17	0,88	0,99	0,61
Pokazatelji likvidnosti	2012	2013	2014	2015	2016
Koeficijent trenutne likvidnosti	0,03	0,00	0,01	0,02	0,03
Koeficijent ubrzane likvidnosti	1,03	1,05	0,74	0,92	0,67
Koeficijent tekuće likvidnosti	1,30	1,25	0,96	1,11	0,72
Koeficijent financijske stabilnosti	0,86	0,85	1,14	1,01	1,65
Pokazatelji aktivnosti	2012	2013	2014	2015	2016
KO Ukupne imovine	0,56	0,46	0,52	0,49	0,40
Koeficijent obrtaja potraživanja	2,38	1,53	1,90	2,12	1,45
Dani vezivanja potraživanja	153	238	192	172	252
KO Obveza prema dobavljačima	4,39	5,47	9,64	12,23	31,28
Trajanje plaćanja obveza prema dobavljačima	83	67	38	30	12
Pokazatelji profitabilnosti	2012	2013	2014	2015	2016
Bruto profitna marža	15,93%	11,02%	13,24%	9,16%	-2,62%
Neto profitna marža	16,74%	12,38%	13,80%	5,36%	0,56%
Profitabilnost imovine - ROA	8,93%	5,03%	6,88%	4,50%	-1,05%
Profitabilnost glavnice - ROE	17,44%	11,44%	14,92%	5,42%	0,63%

Izvor: Izrada autora prema podacima Fina-e, RGFI javna objava

Iz pokazatelja zaduženosti vidljivo je da poduzeće otprilike polovicu svojih potreba financiralo vlastitim izvorima, odnosno polovicu zaduživanjem. Iz navedenog možemo zaključiti da poduzeće optimalno koristi mogućnosti vanjskog financiranja za ulaganja u rast i razvoj. Promatrajući pokazatelje likvidnosti možemo zaključiti da poduzeće TDR za promatrano razdoblje ima problem sa likvidnosti. Koeficijent trenutna li likvidnosti drži se na vrlo niskoj razini i u promatranom periodu varira oko 0,03%. Koeficijenti ubrzane i tekuće likvidnosti također ukazuju na nepovoljan rezultat i ispodprosječnu razinu likvidnosti poduzeća u promatranom periodu. Koeficijent financijske sigurnosti za koje bi bile zadovoljavajuće što manje vrijednosti u promatranom periodu raste, a 2016. iznosi rekordnih 1,65 i potvrđuje tadašnje poteškoće poduzeća sa likvidnosti i financijskom stabilnosti. Nadalje, pokazatelji aktivnosti prate negativan trend. Koeficijent obrtaja ukupne imovine s godinama pada, a dani vezivanja potraživanja očekivano drastično rastu i 2016. godine iznose rekordnih 252 dana. Iznimno, pokazatelji plaćanja obveza prema dobavljačima pokazuju pozitivan trend, trajanje plaćanja obveza prema dobavljačima smanjuje se na svega

12 dana i sugeriraju da poduzeće u tadašnjoj situaciji ipak uspijeva održavati likvidnost. Pokazatelji profitabilnosti ukazuju na drastično smanjenje profitabilnosti poduzeća u promatranom periodu. Bruto profit na marža pala je s 15,93% 2012. godine na 9,16% 2015. godine. Nakon početka krize u Agrokoru i poteškoća oko naplate potraživanja ključnih kupaca pokazatelji profitabilnosti u 2016. godini po prvi puta bilježe negativne rezultate. Tako je bruto profitna marža 2016. godine iznosila -2,62%. Ostali pokazatelji profitabilnosti također su pratili negativni trend smanjenja, tako je 2016. godine neto profitna marža iznosila svega 0,56%, dok su pokazatelji rentabilnosti iznosili -1,04% za imovinu, odnosno 0,63% za glavnice. Iznimka od ovih nepovoljnih trendova bila je 2014. godina kada je poduzeće prema vlastitim izvješćima uspjelo utjecati na oporavak povećanjem tržišnog udjela i smanjenjem troškova, međutim već 2015. godine počeo se osjećati utjecaj oslabljene likvidnosti domaćih poduzetnika povezanih sa krizom u Agrokoru. Iz svega navedenog možemo zaključiti da se poduzeće u promatranom periodu nalazi u ozbiljnim problemima i bori s očuvanjem zaliha likvidnosti. Budući da je poduzeće od 2015. godine bilježilo ovako loše rezultate poslovanja i uz dodatno ulijevanjem likvidnosti od strane novo povezanih poduzeća iz BAT grupacije, pretpostavka je da bi u slučaju nastavka samostalnog djelovanja poduzeće u velikoj mjeri bilo izloženo bankrotu.

Važno je napomenuti da bi financijski pokazatelji imali puno veću mogućnost interpretacije u slučaju usporedbe sa financijskim pokazateljima poduzeća u industriji. Međutim, zbog opširnosti takvih podataka uz ograničenost opsega rada, analiza financijskim pokazateljima svedena je na pokazatelje unutar odabranog poduzeća kako bi omogućila uočavanje promjena zaduženosti, likvidnosti i profitabilnosti unutar promatranih poduzeća.

5. Zaključak

Pristupanje Hrvatske Europskoj uniji najviše je utjecalo na promjenu strukture trgovinske razmjene Republike Hrvatske. Iako se cijeli opseg trgovanja povećao, najizraženije je bilo povećanje vanjskotrgovinske razmjene sa zemljama članicama Europske unije. Početna pretpostavka kako bi pristupanje Hrvatske Europskoj uniji moglo najviše utjecati na industrije vezane za izvoz proizvoda u tadašnje zemlje članice CEFTA-e, pokazala se ispravnom. Upravo su promjene u izvoznoj strukturi sa zemljama članicama CEFTA-e bile najizraženije. Nakon pristupanja Europskoj uniji zabilježeno je smanjenje udjela izvoza u zemlje članice CEFTA-e u gotovo svim promatranim područjima. Posljedično, takva promjena najviše se odrazila na industrije koje su prije pristupanja najviše robe izvozile na ta tržišta, u našem slučaju to su bile mljekarska i duhanska industrija. Daljnjom analizom okruženja tih industrija i analizom financijskih izvještaja izabranih poduzeća u tim industrijama, ustanovljeno je da su promjene koje su uslijedile nakon pristupanja Europskoj uniji imale utjecaj na promet i dobit promatranih poduzeća. Najveće izazove u poslovanju stvaralo je povećanje troškova uzrokovano povećanjem carina i trošarina te povećana konkurencija uslijed povećanog uvoza proizvoda iz Europske unije. Važno je napomenuti kako lošiji rezultati poslovanja promatranih poduzeća nakon 2013. godine nisu isključivi utjecaj pristupanja Europskoj uniji, već i tadašnjih okolnosti u okruženju tih industrija, a pristupanje Europskoj uniji samo je bio dodatan uzrok nastalih nestabilnosti u poslovanju. Poduzeća koja su se u trenutku pristupanja nalazila u stabilnijoj industrijskoj okolini, lakše su se prilagodila promjenama, za razliku od poduzeća koja su se nalazila u dinamičnijem okruženju.

Izlazak Hrvatske iz CEFTA-e i paralelni ulazak u Europsku uniju imao je različit utjecaj na različite industrije. U industrijama čiji je izvoz robe uvelike ovisio o tržištima CEFTA-e, utjecaj je bio veći, jer su poduzeća u navedenim industrijama bila suočena s konkretnim problemom otežanog izvoza na do tad otvorena tržišta. Međutim, smanjena mogućnost izvoza na tržišta CEFTA-e, trebala je signalizirati domaćim poduzećima da bi svoje poslovanje trebali usmjeriti prema tržištima Europske unije. U većini promatranih industrija to ipak nije bio slučaj, što se kasnije odrazilo na poslovanje tih poduzeća. Pretpostavka je, da bi utjecaj pristupanja Hrvatske Europskoj uniji bio i mnogo veći, da u trenutku

pristupanja, većina zemalja članica CEFTA-e, nije već bila u pristupnim pregovorima za članstvo. Pitanje je, kako bi se poduzeća koja su bila usko vezana za izvoz proizvoda na tržišta zemalja CEFTA-e, uspjela nositi s još većim carinskim troškovima da to nije bio slučaj. Ulazak Hrvatske u Europsku uniju za hrvatsko gospodarstvo i njena poduzeća mogao je predstavljati priliku, ali i prijetnju. Ocjena je da hrvatska poduzeća nisu uspjela iskoristiti puni potencijal proširenog tržišta, odnosno da se nisu uspjela dobro prilagoditi novonastaloj situaciji.

Možemo zaključiti kako analiza industrije i njenog okruženja uvelike može pomoći poduzećima da se lakše nose s promjenama na tržištu. U slučajevima očekivanih promjena, kao što je to bilo u slučaju promjena vezanih uz pristupanje Hrvatske Europskoj uniji, ključno je imati dobro razvijenu strategiju. U donošenju dobrog strategijskog plana uvelike pomaže analiza industrije u kojoj se poduzeće nalazi i poznavanje njenog okruženja. Uz konstantno praćenje okoline, razumijevanje kompleksnosti unutar poduzeća, ali i izvan njega, poduzeća se mogu dobro pripremiti, i u trenutku nastupanja, prilagoditi novonastaloj situaciji. Pristupom konstantne analize tržišta i industrije, kasnijim prilagodbama poslovanja i postavljanjem adekvatnog strategijskog plana poduzeća mogu održati stabilno poslovanje, ali i uspostaviti održivu tržišnu poziciju.

Popis literature

- Allard, C. (2009.). Competitiveness in Central-Europe: What Has Has Happened Since EU Accession? Working Paper, 288(121), str. 1.-22. Dohvaćeno iz <https://doi.org/10.5089/9781451872682.001>
- Andrijanić, I., & Pavlović, D. (2021.). Vanjska trgovina - načela i praksa. Zagreb: Libertas i Plejada.
- Babić, M., & Babić, A. (2000.). Međunarodna ekonomija. Zagreb: MATE d.o.o.
- Bat Adria. (Siječanj 2024). Dohvaćeno iz Media: <https://www.bat.com/DO52ADAA.html>
- Bilas, V., Bošnjak, M., & Novak, I. (2020.). Međunarodna trgovina - quo vadis? Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta.
- Breuss, F. (2001.). Macroeconomic Effects of EU Enlargement for Old and New Members. WIFO Working Papers. Dohvaćeno iz <http://hdl.handle.net/10419/128688>
- Buturac, G., & Gržinić, J. (2009.). The competitiveness of Croatian Export to EU Markets. Zagreb International Review of Economics & Business, 12(1), str. 39.-51. . Dohvaćeno iz <https://hrcak.srce.hr/78678>
- Ćudina, A., & Sušić, G. (2013.). The Impact of Croatia's Accession to the EU on economic relations with the CEFTA countries. Economic Review, str. 376.-396. Dohvaćeno iz <https://hrcak.srce.hr/106710>
- Ćudina, A., & Sušić, G. (2013.). Utjecaj pristupanja Hrvatske Europskoj uniji na trgovinske i gospodarske odnose sa zemljama CEFTA-e. Ekonomski pregled, 64(4), str. 376.-396. Dohvaćeno iz <https://hrcak.srce.hr/106710>
- Derado, D. (2008.). Effects of the Eastern EU-enlargement on Croatia – a trade analysis. Management: Jurnal of Contemporary Management Issues, 1, str. 37.-58. Dohvaćeno iz <https://hrcak.srce.hr/25501>
- Državni zavod za statistiku. (Rujan 2023.). Dohvaćeno iz Statistički podaci: <https://podaci.dzs.hr/hr/>
- Dukat. (Prosinac 2023.). Dohvaćeno iz Vijesti: <https://www.dukat.hr/>
- Eurostat. (Lipanj 2023.). Dohvaćeno iz <https://ec.europa.eu/eurostat>

- Financijska agencija. (Prosinac 2023.). Dohvaćeno iz RGFI javna objava:
<https://rgfi.fina.hr/JavnaObjava-web/jsp/prijavaKorisnika.jsp>
- Fučkan, Đ., & Sabol, A. (2013.). Planiranje poslovnih domena. Zagreb: Hum naklada d.o.o.
- Holzner, M. (2013.). Impact of Croatian EU Accession on Regional Trade Patterns. Policy Notes and Reports(10). Dohvaćeno iz <http://hdl.handle.net/10419/204253>
- Horak, H., Mlikotin Tomić, D., Šoljan, V., & Pecotić-Kaufman, J. (2006.). Europsko tržišno pravo. Zagreb: Školska knjiga.
- Hozler, M. (2013.). Impact of Croatian EU Accession on Regional Trade Patterns. Policy Notes and Reports. Dohvaćeno iz <http://hdl.handle.net/10419/204253>
- Jambor, A. (n.d.). Effects of EU accession on intra-industry agricultural trade between Hungary and EU 15. *Journal of Central European Agriculture*, 2, str. 201.-207. Dohvaćeno iz <https://hrcak.srce.hr/61189>
- Kovač, I. (2.. srpanj 2023.). Trendovi i karakteristike međunarodne razmjene Republike Hrvatske. *Ekonomski vjesnik*, str. 45.-46.
- Majecan, B., Verbič, M., & Knežević, S. (2007.). The Effects of Foreign Trade Liberalization and Financial Flows between Slovenia and EU after Accession. *Post-Communist Economies*, 8(2), str. 251.-267. Dohvaćeno iz <https://doi.org/10.1080/14631370500104984>
- Matić, B. (2016.). MEĐUNARODNO POSLOVANJE - institucije, pravila, strategije. Zagreb: Sinergija.
- Matić, B. (2016.). Međunarodno poslovanje: institucije, pravila, strategije. Zagreb: Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Miloš Sprčić, D., & Orešković Sulje, O. (2011.). Procjena vrijednosti poduzeća. Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb.
- Ministarstvo financija. (Listopad 2023.). Dohvaćeno iz Carinska uprava:
<https://carina.gov.hr/propisi-i-sporazumi/carinska-tarifa-vrijednost-i-podrijetlo/carinska-tarifa/zakonodavstvo-4240/kombinirana-nomenklatura/2934>
- Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske. (30.. Lipanj 2023.). Dohvaćeno iz Gospodarska diplomacija: <https://mvpep.gov.hr/>

- Pass, T. (2002.). European integration and EU eastward enlargement process in international trade: using a gravity approach for exploring bilateral trade flows. 42nd Congress of the European Regional Science Association: "From Industry to Advanced Services - Perspectives of European Metropolitan Regions. Dortmund, Germany: European Regional Science Association (ERSA), Louvain-la-Neuve. Dohvaćeno iz <http://hdl.handle.net/10419/115626>Economies
- Pavičić, J., Gnjidić, V., & Drašković, N. (2014.). Osnove strateškog marketinga. Zagreb: Školska knjiga d.d. i Institut za inovacije.
- Perišin, T. (2007.). Sloboda kretanja roba i njezine implikacije na regulatornu autonomiju u Republici Hrvatskoj. *Politička misao: časopis za političke nauke*, 5(2), str. 17.-39.
- Porter, M. E. (2008.). *Konkurentna prednost. (C. advantage, Prev.)* Zagreb: Masmedia.
- San, B., & Hoekman, B. (2019.). *Perspectives on the soft power of EU trade policy*. London: CEPR Press . Dohvaćeno iz https://cepr.org/system/files/publication-files/60130-perspectives_on_the_soft_power_of_eu_trade_policy.pdf
- Trnokop-Tanta, V. (2012.). *Vodič kroz promjene u vanjskoj trgovini nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji*. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora.
- Trnokop-Tanta, V., Gelo, R., Marković, B., Skupnjak-Kapić, S., Crnečki, Z., Švaljek, L., . . . Pečevski, D. (2012.). *Vodič kroz promjene u vanjskoj trgovini nakon pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji*. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora.
- Vidošević, N., & drugi, i. (2012.). *Vodič kroz promjene u vanjskoj trgovini nakon pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji*. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora.
- Zagrebačka burza. (Prosinac 2023.). Dohvaćeno iz *Periodična izvješća trgovanja*: <https://zse.hr/hr/godisnja/66>

Popis slika

Slika 1. Granice industrije prema Michelu Porteru	52
Slika 2. Porterov model pet konkurentskih sila	53

Popis tablica

Tablica 1. Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom, 2008.-2013.....	14
Tablica 2. Vrijednost hrvatskog izvoza s glavnim vanjskotrgovinskim partnerima, 2010.-2013.....	15
Tablica 3. Vrijednost hrvatskog uvoza s glavnim vanjskotrgovinskim partnerima, 2010.-2013.....	16
Tablica 4. Udio izvoza prema međurazinama NKD-a, područje C – Prerađivačka industrija, 2010.-2013. godina.....	18
Tablica 5. Udio uvoza prema međurazinama NKD-a, područje C – Prerađivačka industrija, 2010.-2013. godina.....	20
Tablica 6. Struktura izvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi, 2010.-2013. godina.....	21
Tablica 7. Struktura uvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi, 2010.-2013. godina.....	22
Tablica 8. Struktura izvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi po proizvoljnim grupacijama zemlja za 2012. godinu.....	24
Tablica 9. Struktura uvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi po proizvoljnim grupacijama zemlja za 2012. godinu.....	26
Tablica 10. Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom, 2013. – 2022.....	29
Tablica 11. Vrijednost hrvatskog izvoza s glavnim vanjskotrgovinskim partnerima za 2012. i 2022. godine.....	31
Tablica 12. Vrijednost hrvatskog uvoza s glavnim vanjskotrgovinskim partnerima za 2012. i 2022. godinu.....	33
Tablica 13. Udio izvoza prema međurazinama NKD-a, područje C – Prerađivačka industrija, za 2012. i 2022. godinu.....	35
Tablica 14. Udio uvoza prema međurazinama NKD-, područje C – Prerađivačka industrija, za 2012. i 2022. godinu.....	37
Tablica 15. Struktura izvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi, 2012. - 2022. godina....	38
Tablica 16. Struktura uvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi, 2012. - 2022. godina.....	39
Tablica 17. Struktura izvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi po proizvoljnim grupacijama zemlja, 2012. - 2022. godina.....	40
Tablica 18. Struktura uvoza prema Kombiniranoj nomenklaturi po proizvoljnim grupacijama zemlja, 2012. - 2022. godina.....	42

Tablica 19. Najznačajnije promjene izvoznih tokova nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji za proizvoljne grupacije zemalja, 2012. – 2022. godina.....	46
Tablica 20. Najznačajnije promjene uvoznih tokova nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji za proizvoljne grupacije zemalja, 2012. – 2022. godina.....	49
Tablica 21. Račun dobiti i gubitka i bilanca poduzeća Dukat d.d. – izabrani podaci, 2012.-2016. godina	61
Tablica 22. Financijski pokazatelji, Dukat d.d., 2012.-2016. godina.....	63
Tablica 23. Račun dobiti i gubitka i bilanca poduzeća TDR d.o.o. – izabrani podaci, 2012.-2016. godina	65
Tablica 24. Financijski pokazatelji, TDR d.o.o., 2012.-2016. godina.....	68

Popis grafova

Graf 1. Udio izvoza u ukupnom izvozu prema grupacijama zemalja, 2012. godina.....	14
Graf 2. Udio uvoza u ukupnom uvozu prema grupacijama zemalja, 2012. godina	16
Graf 3. Udio izvoza robe prema glavnim područjima NKD-a, 2012. godina	17
Graf 4. Udio uvoza robe prema glavnim područjima NKD-a, 2012. godina	19
Graf 5. Udio izvoza u ukupnom izvozu prema grupacijama zemalja, 2012.-2022. godina	30
Graf 6. Udio uvoza u ukupnom uvozu prema grupacijama zemalja, 2012.–2022. godina	32
Graf 7. Udio izvoza robe prema glavnim područjima NKD-a, 2022. godina	34
Graf 8. Udio uvoza robe prema glavnim područjima NKD-a, 2022. godina	36